

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**FUZÛLÎ DİVANINDAKİ YALNIZLIK TEMASININ BENZERİNDEN
YARARLANMA TEKNİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ**

Emrah KÜLEKÇİ
ORCID: : 0000-0002-9862-2267

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK
ORCID: 0000-0002-8426-1384

Konya – 2024

ÖN SÖZ (TEŞEKKÜR)

Divan edebiyatın en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî'nin divanındaki yalnızlık temalı şiirler benzerinden yararlanma tekniğine göre incelenen bu çalışmada, Türk halk şiiri ve modern Türk şiirden seçilen yalnızlık konulu şiirlerin Fuzûlî'nin gazellerine benzer ve farklı olan yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada bilgi ve tecrübesiyle her zaman yanımda olup bana yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Kırbıyık'a ve Doç. Dr. Serdar Derman hocama teşekkür ederim.

Emrah KÜLEKÇİ

Şubat 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ (TEŞEKKÜR).....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Fuzûlî'nin Hayatı ve sanat anlayışı	1
1.2.Benzerinden Yararlanma Tekniği	4
1.3.Yalnızlık	7
1.3.1.Sosyal Yalnızlık	11
1.3.1.1.Kimsesizlik.....	11
1.3.1.2.Gurbet.....	12
1.3.1.3.Yabancılaşma	12
1.3.2.Tasavvufi Yalnızlık	12
1.3.3.Duygusal Yalnızlık.....	13
1.4.Problem Durumu	14
1.5.Araştırmanın Amacı	15
1.6.Araştırmanın Önemi	15
1.7. Sayılıtlar (Varsayımlar).....	15
1.8. Sınırlılıklar.....	16
1.9. Tanımlar	16
2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	17
2.1. Yurtiçinde yapılan çalışmalar.....	17
3. YÖNTEM.....	19
3.1. Araştırmanın Modeli	19
3.2. Çalışma Nesneleri.....	19
3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri.....	20
3.4. Verilerin Toplanması.....	20
3.5. Verilerin Çözümlemesi (Verilerin Analizi).....	21
3.5.1. Seçme ve Eleme	21
3.5.2.Verilerin Kodlanması	21
3.5.3. Temaların Bulunması (Kategorilerin Belirlenmesi).....	22
3.5.4. Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması	23
4.BULGULAR	24
4.1. Fuzûlî'nin şiirinde yalnızlık	24

4.2.1 Fuzûlî'nin şiirinde sosyal yalnızlık	24
4.2.1.1 Fuzûlî'nin şiirinde kimsesizlik	24
4.2.1.2 Fuzûlî'nin şiirinde gurbet	53
4.2.1.3 Fuzûlî'nin şiirinde yabancılaşma.....	62
4.2.2. Fuzûlî'nin şiirinde tasavvufi yalnızlık.....	74
4.2.3. Fuzûlî'nin şiirinde duygusal Yalnızlık.....	86
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	101
5.1. Tartışma.....	101
5.2. Sonuç.....	103
5.3. Öneriler.....	105
KAYNAKLAR.....	107

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

FUZÛLÎ DİVANINDAKİ YALNIZLIK TEMASININ BENZERİNDEN YARARLANMA TEKNİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ başlıklı tez çalışmamın toplam **112** sayfalık kısmına ilişkin, 26/02/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihâl tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%6** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihâl içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

26/02/2024

Emrah KÜLEKÇİ

Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

26/02/2024

Emrah KÜLEKÇİ

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

FUZÛLÎ DİVANINDAKİ YALNIZLIK TEMASININ BENZERİNDEN YARARLANMA TEKNİĞİNE GÖRE İNCELENMESİ

Emrah KÜLEKÇİ

Benzerinden yararlanma tekniği, karşılaştırmalı metin inceleme yöntemine bağlı olarak birbirine herhangi bir yönden benzerliği bulunan iki farklı eseri/metni karşılaştırmak ve aralarındaki benzer/farklı noktaları tespit etmek için kullanılabilir. Bu inceleme yönteminde ortaya çıkacak benzerlikler metinlerarasılık kavramı ile de ilişkilidir. Metinlerarasılık kavramının net bir tanımı olmasa da iki metin arasında bulunan benzerlik ilişkisi, metinler arası alışveriş olarak tanımlanabilir. Fuzûlî'nin gazellerinde yalnızlık konulu gazeller modern Türk şiiri ve Türk halk şiirinden seçilen benzer örneklerle mukayese edilerek aralarında motif, imge, tasavvur vb gibi benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir.

Yalnızlığın çeşitli tanımları olmasına rağmen müşterek bir tanımı yoktur ve sınırları net bir biçimde çizilmiş değildir. Bununla beraber yalnızlığın çeşitli boyutlarının olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Sosyal yalnızlık, duygusal yalnızlık, mistik yalnızlık gibi genel bir sınıflama oluşturulmuş ve bunlar alt başlıklara ayrılarak da incelenmiştir. Evrensel bir duygu olan yalnızlık her milletin edebî metinlerinde görülür. Edebiyatımızın en uzun dönemi olan divan şiirinde yalnızlık duygusunu en çok işleyen şairlerden biri de Fuzûlî'dir. Fuzûlî, yalnızlığı ve yalnızlığın verdiği ıstırapı şiirlerinde lirik biçimde anlatmıştır. Fuzûlî'nin divanındaki gazelerde yalnızlık teması, geleneksel bir aşk ve ayrılık geleneğini benimseyerek genellikle aşkın zorlu yollarını ve ayrılığın yalnızlıkla getirdiği acıları dile getirir. Bu, klasik şiirde sıkça rastlanan bir temadır. Fuzûlî, zengin bir dil ve derin bir lirizmle yalnızlık duygusunu işler. Yalnızlık, onun şiirinde sosyal, duygusal ve tasavvufi olarak karşımıza çıkar. Modern Türk edebiyatından ve Türk halk edebiyatından incelediğimiz şiirlerde yalnızlık Fuzûlî'dekine benzer bir görünümündedir. Dönemlerin, sanat anlayışlarının ve etkilenilen edebi çevrelerin farklı olmasına rağmen modern şairlerin gelenekten beslenerek Fuzûlî'ye yakın ifade kalıplarıyla yalnızlık konusunu anlattığı görülür. Bunun yanı sıra dönemler arası farklılıkların olduğu söylenebilir. Modern Türk şiirinde yalnızlık genellikle bireyin içsel dünyasına odaklanır. Fuzûlî'den farklı olarak, modern şairler genellikle kendini toplumdan soyutlama, teknolojik gelişmelerin etkisi ve bireysel kimlik arayışı gibi konuları işler. Bu bağlamda, yalnızlık kavramı daha geniş bir perspektife yayılır. Türk halk şiiri, yalın ve anlaşılır bir dil kullanarak geniş bir kitleye hitap eder. Türk halk şiirinde yalnızlık, genellikle günlük yaşamın zorluklarından kaynaklanan bir duygu olarak ifade edilir. Toplumsal normlara uyum sağlayamamanın ve dışlanmanın getirdiği yalnızlık, halk şiirinde sıkça karşılaşılan bir konudur.

Çalışmamızda Fuzûlî divanında yalnızlık konusunu ihtiva eden gazel beyitleri, benzerinden yararlanma tekniği ile modern Türk şiiri ve Türk halk şiirinde aynı konuyu işleyen şiirlerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Şairleri yalnızlığa sürükleyen sebepler ve yalnızlık karşısında verdikleri tepkiler çalışmamızda

ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir. Çalışma bu yönüyle benzerlerinden yararlanma tekniğine materyal sunma niteliğine de sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî divanı, yalnızlık, benzerinden yararlanma

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Turkish and Social Sciences Education
Turkish Language and Literature Education Program
Master Thesis

EXAMINATION THE THEME OF LONELINESS IN FUZULI'S DIVAN ACCORDING TO THE TECHNIQUE OF UTILIZING SIMILAR

Emrah KÜLEKÇİ

The Decalogue technique can be used to compare two different works that have similarities to each other in any way depending on the comparative text review method and to identify similar/different points between them. The similarities that will arise in this method of examination are also related to the concept of intertextuality. Although there is no clear definition of the concept of intertextuality, the similarity relationship between two texts can be defined as an inter Dec Dectextuality exchange. The ghazals containing the Decadence of loneliness in Fuzuli's ghazals were compared with examples selected from modern and folk poetry with similar themes, and similarities and differences such as motifs, images, images, etc. were examined between them.

Although there are various definitions of loneliness, there is no common definition and its borders are not clearly drawn. However, there are studies showing that loneliness has various dimensions. A general classification such as social loneliness, emotional loneliness, mystical loneliness was created and these were examined by dividing them into subheadings. Loneliness, a universal feeling, is seen in the literary texts of every nation. Fuzûlî is one of the poets who mostly deals with the feeling of loneliness in divan poetry, which is the longest period of our literature. Fuzûlî lyrically described loneliness and the suffering of loneliness in his poems. The theme of loneliness in the ghazals in Fuzûlî's divan generally expresses the difficult paths of love and the pain that separation brings with loneliness, by adopting a traditional tradition of love and separation. This is a common theme in classical Ottoman poetry. Fuzûlî deals with the feeling of loneliness with a rich language and deep lyricism. Loneliness appears in his poetry as social, emotional and mystical. In the poems we examined from modern literature and folk literature, loneliness has a similar appearance to Fuzûlî. Although the periods, artistic approaches and literary circles influenced by them are different, it is seen that modern poets, nourished by tradition, describe the subject of loneliness with expression patterns close to Fuzûlî. In addition, it can be said that there are differences between periods. In modern poetry, loneliness often focuses on the inner world of the individual. Unlike Fuzûlî, modern poets generally deal with topics such as isolating oneself from society, the impact of technological developments and the search for individual identity. In this context, the concept of loneliness expands to a broader perspective. Folk poetry appeals to a wide audience by using simple and understandable language. In folk poetry, loneliness is often expressed as a feeling arising from the difficulties of daily life. Loneliness caused by not being able to adapt to social norms and being excluded is a frequently encountered subject in folk poetry.

In our study, ghazals dealing with the subject of loneliness in Fuzûlî's divan were examined comparatively with poems dealing with the same subject in modern poetry and folk poetry, using the technique of using similarity. The reasons that led poets to loneliness and their reactions to loneliness were evaluated in detail in our study. In this respect, the study also has the quality of providing material for the technique of utilizing similar ones.

Keywords: Fuzûlî's divan, loneliness, benefiting from a similar

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

1.1. Fuzûlî'nin Hayatı ve Sanat Anlayışı

Oğuz boyunun Bayat aşiretine mensup Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî'nin nerede doğduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Doğum yeri ile ilgili ortaya atılan görüşler genelde şiirlerinde kullandığı yer adlarından kaynaklar. Nerede doğduğu tam olarak bilinmese bile sanatını icra ettiği yer kesin olarak bilinir.

“Büyük şairin hayatı hakkındaki malumatımız çok eksiktir. Kendi adının Mehmed ve babasının adının Süleyman olduğu bilinmekle beraber, hangi yılda ve nerede doğduğunu bilmiyoruz. Ebüzziya Teyfik 910 (1504) tarihinde doğduğunu söylerse de hiçbir vesikaya istinat etmez [dayanmaz]. Babasının Hille müftüsü olduğu hakkındaki rivayeti de bu nevidendir. Müverrih [tarihçi] Âlî'nin onu Bağdatlı olarak göstermesine mukabil, Kınalızade Hilleli olduğunu, Riyâzî ise meşhur kıtasına dayanarak Kerbela'da doğduğunu ileri sürmektedirler. Son zamanlarda E. Berthels tarafından da neşredilen Arapça şiirleri arasında tesadüf olunan kaannâka hülliyyun ve arzuka bâbilu misrâının delaletinden başka, Sadıkî tezkiresi gibi diğer kaynakların ifadeleri de göz önüne alınırsa, şairimizin Hille'de doğup ömrünün büyük bir kısmını orada geçirdiğine hükümlenabilir” (Köprülü, 2014:671).

Fuzûlî'nin doğum tarihi de kesin olarak bilinmemekle beraber Köprülü onun 1490-1495 yılları arasında dünyaya geldiği kanısındadır. Kısaca Fuzûlî'nin 16. yüzyılda Irak-ı Arap coğrafyasında yaşadığı, Azeri lehçesiyle şiirler yazmasına rağmen onun Osmanlı şiirine ettiği tesir ve yaşadığı dönemde o toprakların Osmanlı himayesine girmesi şairi divan şiiri içinde değerlendirmeye vesile olmuştur.

Fuzûlî'nin nerede ve ne zaman öldüğüne dair bilgiler de çok azdır. Köprülü'ye göre bu konu hakkında da kesin hüküm vermek mümkün değildir. *“Fuzûlî'nin ölümü hakkındaki muhtelif rivayetler arasın da en doğrusu hemşehrîsi ve muasırı [çağdaşıl olan Bağdath Ahdî'nin verdiği malumattır. "Geçdi Fuzûlî" cümlesini onun vefat tarihi olarak gösteren Ahdî'ye göre, şair 963'te (1556) Irak sahasında hüküm süren taun [veba] salgını esnasında bu hastalıktan ölmüştür” (Köprülü, 2014: 676).*

Eğitim hayatına Hille müftüsü olan babasının yanında başlamış, sonra rivayetlere göre Rahmetullah adlı bir hocadan ders almıştır. Bunun doğru olup olmadığı tartışmalıdır ancak şu söylenebilir ki Fuzûlî iyi derecede eğitim almış ve şiirini bu temel üzerine kurmuştur.

“Fuzûlî'nin ne derecede bir öğrenim yaptığını da bilmiyoruz. Türkçe Divan'ının mukaddimesinde, küçük yaşta okula başladığını, burada âşıkane şiirler okuduklarını, şiir yazmağa da küçük yaşta okulda başladığını, önce âşıkâne şiirler yazdığını, hatta bu şiirlerle şöhret kazandığını, fakat şiirlerinin ilimden yoksun olmasını isteme diğinden ilim tahsiline gayret ederek bütün aklî ve naklî ilimleri öğrendiğini anlatır. Anlaşıldığına göre Fuzûlî, kendi kendisini yetiştirmiştir. Kaynakların Fuzûlî'yi Mevlânâ sözü ile anmalarından ve şiirlerinden de Fuzûlî'nin âlim bir şair olduğu anlaşılmalıdır” (İpekten,1973:15).

Türkçe divanında bir müddet aklı ve nakli ilimler aldığını ifade eden şair şiirin ilimsiz olmayacağını söyler. Dil eğitimi de bu yüzden önem vermiş olan Fuzûlî Arapça ve Farsçayı anadili gibi öğrenmiş, bu dillerde divan oluşturacak kadar çok şiir yazmıştır.

Fuzûlî'nin şiiri denilince hemen herkesin aklına aşk, ıstırap, ayrılık yalnızlık gibi temalar gelir. Kendini fani dünyanın nimetlerinden, zevk ve sefadan soyutlamış olan şair ilahi sevgiliye duyduğu aşkı ve ondan ayrı olmanın acısı içinde şiirlerini yazar.

“Doğrusu istenirse, bir bakıma bütün lezzetleri kendine kapamış görünen bu insanda rastlayabileceğimiz tek haz, ızdırabın hazzıdır. Bir çeşit mazoşizmden başka bir şey olmayan bu acıya atılış, onu özleme, onu hayatın tek gayesi, hatta sebep – i vücudu gibi göstermesi, bu işteki ısrarı eserini öbür şairlerimizden ayıran en büyük vasıflardan biridir. Denebilir ki, Fuzûlî'nin şiiri, Türkçenin içinde bir eski çağ trajedisinin korosu gibi döğünür” (Tanpınar, 2011:142).

Karahan'ın değerlendirmesinde ise öne çıkan öge aşktır. Fuzûlî hakkındaki tespiti şöyledir: *“Eserlerine bakıldığında Fuzûlî'de göze çarpan ilk özellik aşktır, denebilir. Hiçbir Türk şairi, onun kadar aşkı samimiyet, coşku, heyecan, hassasiyet ve saffetle terennüm etmemiştir, diyebiliriz” (Karahan, 1996: 192).* Aşkın olduğu yerde ayrılık, yalnızlık ve ıstırapın olmaması elbette mümkün değildir. Sevgiliden ayrılınca diğer duygular gönlün misafiri olur. Divan şiiri geleneğinde sevgiliye kavuşmak gibi bir durum söz konusu olmadığından şairler genelde aşk ve aşkın beraberinde getirdiği bu duyguları şiirlerinde işler. Fuzûlî'nin bahsettiği aşk ilahi olduğu için onun bu dünyada mutlu olmasının bir mümkünü yoktur. En azından şiirlerinde iç tutarlılığı sağlamak adına bu tür temaları işlemesi daha doğru

olmuştur. Zira gerçek hayatına baktığımızda Fuzûlî'nin yalnız, çaresiz ve müşkülpesent bir insan olmadığını görürüz.

“Birçok kimse, Fuzûlî’yi fakir, hayatında huzur yüzü görmemiş, dünya nimetlerinden yoksun bir şair sanmıştır. Oysa eserleri, kendilerine kaside yazdığı, mektup yolladığı kişilerin üst düzey şahsiyetler oluşu, onun iki ayrı yerden maaş aldığının anlaşılması, öyle pek fakir olmadığını gösterir. (...) Şiirde ve nesirde üstat Fuzûlî, bakeslikten, dostluğa değer kimsenin bulunmamasından şikayetçi olmakla beraber, bunun bütünüyle gerçeği ifade edip etmediği şüphelidir” (Karahan, 1996: 197).

Fuzûlî'nin içinde bulunduğu maddi durum (ekonomik, sosyal, toplumsal vb.) kesin olarak bilinmese de şiirlerinin taşıdığı bu melankolik hava doğaldır. Şairler sıradan insanlar gibi değildir. Onların ruhunu besleyen, onlara ilham veren yaşadıkları dış dünyadan ziyade kendi iç dünyalarıdır. Hayatın günlük rutinlerini yerine getirmekle beraber yaşadıkları, gördükleri, duydukları şeyler üzerine düşünür ve bunları kendilerince yorumlayarak anlatırlar. Bazı şairler hayatı olumsuz olarak bardağın dolu tarafını görürken bazıları ise dünyaya küsmüş bir şekilde, her şeyden, herkesten umudunu kesmiş bir şekilde sanatının çerçevesini oluşturur. Fuzûlî de hayatı olumsuz gibi gören şairlerden olmuştur ama şunu da söylemek gerekir ki onun bu melankolik tavrı iç dünyasının bir ürünü müdür, yoksa şair bağlı olduğu edebiyat geleneğini mi yansıtmıştır? Yani Fuzûlî gerçekten hislerini mi yazmış, yoksa genel geçer her insanda az çok var olan duyguları mı anlatmıştır? Bunun cevabını kesin bir dille vermek mümkün değildir.

“Fuzûlî'nin hayatının geçtiği Bağdat ve çevresi İslam aleminin en önemli din, kültür ve medeniyet merkezlerindedir. Fakat, aynı zamanda yüzyıllardır çeşitli sosyal sarsıntılar, siyasi mücadeleler ve mezhep kavgalarına sahne olmuş mustarip bir bölgedir. Şairin yaşadığı yıllarda da benzer olaylar devam etmiş, önce sünni Akkoyunlular' ın elinde olan Irak- ı Arap sonra müfrit Şii Müşeşe'elerin, daha sonra Şii Safevilerin, nihayet Sünni Osmanlıların hakimiyetine geçmiştir. Bu değişiklikler sırasında harplerin, isyanların, baskınların sebep olduğu karmaşa, korku ve maddi imkansızlıklar halkın hayatına, duygu ve düşüncelerine yansımıştır. Böyle huzursuz bir bölgede şairlik kabiliyetiyle doğan Fuzûlî, hayatı boyunca, şuurla en iyi olmak için çalışmış, genç yaşında meşhur olmuştur. Fakat, ne yazık ki takdir beklediği zevattan umduğu ilgiyi görmemiş, hatta bazı alim ve şairlerce eleştirilmiştir. Çağdaşı Ahdi' nin ifadesine göre “kemal- i ma'rifetle kamil ve fünun- ı feza'ille fazıl hoş-tab ve şirin-sohbet bir insan olarak tanınan bu idealist edip gerektiğinde münakaşa etmiş, mücadele etmiş bazen de pişman olup üzüntü duymuştur” (Güngör, 1996: 199,200).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere belirli bir statüye erişmekle beraber, kendince beklediği ilgiyi, alakayı görememenin üzüntüsünü yaşamıştır. Hatta şair yaşadığı coğrafyadan ayrılmak istemiş ama bunu başaramamıştır. Tüm bu olumsuz durumların bir araya gelmesi Fuzûlî'nin sanatına temel oluşturur. *“Fuzûlî, şiiri sadece kalbe ait bir macera telakki eder ve ıztırabı şair için yaşanacak tek iklim gibi görür”* (Tanpınar, 2011: 161). Tanpınar, Fuzûlî'nin bunu Farsça Divanı'nın mukaddimesinde ifade ettiğini söyler. Fuzûlî'nin dediği, sanatın temelinde vardır. Yani ıztırap gerçekten şairliğin olmazsa olmazı gibidir. Muhammet Nur Doğan da Fuzûlî'nin Poetikası adlı makalesinde şöyle değerlendirir: *“Fuzûlî'ye göre, şiirin asıl sermayesi derttir; gönlünde ıztırap, dert bulunmayan, ciğeri yaralı olmayan insanın şiiri tat ve zevkten uzak olur. ıztırap ve dert şiiri etkili kılar”* (Doğan, 1996: 87). Bütün büyük yazar ve şairlerin ölümsüz olan eserlerinde o derin hüznün kokusunu almamak mümkün değildir.

Şairlerin yıllara meydan okuyup ölümsüzleşmek istemesi içgüdüsel bir istektir. Onlar bunun için bütün ömürlerini harcarlar ama bu her şaire nasip olmaz. Kalıcılığı sağlamak, yıllar sonra insanların dimağında bir mısra ile de olsa kalabilmek oldukça zor bir iştir. Bu yüzden şair veya yazar insanlığın ortak duygu ve düşüncelerini içselleştirmeli ve bunu özgün bir biçimde topluma sunmalıdır. Fuzûlî bu işi başarmış ve ölümünün üzerinden 600 yüzyıl kadar zaman geçmesine rağmen edebiyatımızın en büyükleri arasında yerini almıştır. Onun bu başarısı anlattığı şeylerin bilinmezliğinden değil dili kullanmadaki başarısından ileri gelir. *“Fuzûlî konuşma dilinin kısa cümle, devrik cümle, soru cümlesi kullanımından yararlanmış. (...) Şiirlerinin yaşayabilmiş olmasında içten, sade, alçakgönüllü dil kullanımının payı vardır. Onun alçakgönüllü, iddiasız anlatımı şiirlerini yalnız günümüze taşımakla kalmamış aynı zamanda etki alanını genişletmiştir”* (Mengi, 1996: 118). Mengi'nin bu değerlendirmesi çok kıymetlidir. Çünkü şairin ne anlattığından ziyade bunu nasıl anlattığına odaklanmıştır. Birçok metinde aslında aynı duyguların ifade edildiği söylenebilir. Ancak her şair anlatmaya çalıştığı duyguyu okuruna iletmez. O duyguyu veremeyen, okurla iletişim kuramayan şair kalıcılığı sağlayamaz. Bunu yapabilmek için şair okurun dilinden anlamalı tabiri caizse okurla aynı dili kullanmalıdır. Fuzûlî'nin bu işi başardığı su götürmez bir gerçektir.

1.2. Benzerinden Yararlanma Tekniği

Benzerinden yararlanma tekniği, karşılaştırmalı metin inceleme yöntemine bağlı olarak farklı şair/yazarların aynı konuyu işleyen eserlerinde benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarmak için kullanılabilir. “*Karşılaştırma rastgele iki eser üzerinde yapılmaz, söz konusu eserlerin “karşılaştırılabilir” özellik göstermesi istenir. Bu özellik ise konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme v.b. ilişkiler varsa ya da var gibi geliyorsa mevcuttur*” (Aytaç, 1997: 88)

Karşılaştırmalı metin inceleme yöntemi uluslararası metinleri kıyaslayarak başlamış ve daha sonra ulusal boyuta da taşınmıştır. Henüz sınırları tam olarak çizilmese de yapılan tanımlamalara bakıldığında aralarında benzerlik bulunan her türlü metnin karşılaştırılarak incelenebileceğini söylemek mümkündür.

“*Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının mutlaka iki farklı dile ve kültüre ait imgeler, konular, tipler, türler, eserler ya da şairler/yazarlar üzerinde yapılması gerektiğini savunanlar yanında; bu çalışmanın millî edebiyatların sınırları içerisinde yapılabileceğini savunanlar da vardır. Başlangıçta kimi araştırmacılar tarafından Fransız ekolü olarak da adlandırılan ilk görüş, sonraları Amerikan ekolü olarak da kabul edilen ikinci görüş daha çok ilgi görmüştür*” (Bayram, 2004: 69-93).

Karşılaştırmalı metin incelemelerinin uluslararası yapılması milletler arasında benzerlik ve farklılıkları ortaya koyması bakımından önemlidir. Çünkü benzerlikler milletler arası ortaklığı ortaya çıkarıp onları birbirine yakınlaştırırken farklılıklar onların eksik kalan yanlarının görülmesini sağlar. Bu çalışmalar sayesinde insanlığın ortak duyuş ve düşünüş tarzı ortaya konabilir. Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan ve birbirinden habersiz olan iki insanın aynı olaya verdiği tepkiler bu çalışmalar ile ölçülür. Milletler arası ilişkilerin boyutu ve hatta varsa akrabalık ilişkileri metinler arası mukayese yoluyla ortaya çıkarılabilir.

Yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda yazarların ve şairlerin birbirlerinden etkilenip etkilenmedikleri, etkilendilerse bunun boyutu, aynılıkların bilinçli olarak mı yoksa tesadüfen mi olduğu ortaya çıkar. Aynılıktan kasıt metinlerarasılık yani bilinçli bir şekilde atıfta bulunmak veya bilmeden, ondan habersizce aynı duyguları birbirine çok yakın şekillerde (tevârüd) ifade etmektir. “*Disiplinlerarası bir kavram olan metinlerarasılık (Intertextualität), -her ne kadar farklı disiplinlerden olanlarca farklı tanımlansa da edebiyat biliminde bir metnin bir başka, öncel metinle (Prätexst) olan ilişkisi, bağıntısı, hatta başka metinlerin dönüşüme uğramasıdır*” (Ekiz, 2007: 124). Metinlerarası ilişki açık ve örtük olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Yapılan alıntılarının turnak işareti ile gösterilmesi açık ilişkidir. Bu

geçmişten günümüze kadar yapılan geleneksel bağlantıdır. Post-modern dönemde ise bu ilişkinin şekli değişir ve örtük ilişki ortaya çıkar. Yazar yaptığı alıntıyı açık bir şekilde vermez. Alıntı yaptığı metni bazı ipuçları vererek değiştirir, dönüştürür ve okurun karşısına çıkarır. Her iki ilişkide de bilinçli bir tutum söz konusudur. Tevârüd kavramı ise bundan farklıdır. Bilinçli yapılan hiçbir şey yoktur. “*Edebiyatta iki şairin birbirinden habersiz olarak aynı şiir parçasını, aynı beyit veya mısraı söylemesine “rastlaşma” anlamında tevârüd denildiği gibi “iki his ve düşüncenin denk gelm esi” mânasında iltikâü’l-hâtireyn adı da verilmiştir*” (Durmuş,2023). Duygular ortak olduğundan ifade biçimlerinin raslantısal bir benzerlik göstermesi özellikle aynı gelenek içinde doğal bir durumdur.

Gelenek bir milletin geçmişte oluşturduğu birikimdir. Bu birikim her alanda olabilir. Ama bizi alakadar eden kısım edebiyat geleneğidir. Türk edebiyatında gelenek deyince akıllara İslamiyet sonrası oluşan divan ve halk edebiyatları gelir. “*Şiir söz konusu olduğunda gelenek, Türkçenin, İslam estetiğine dayalı altı asırlık tecrübesini, yani halk ve divan şiirinin müşterek estetik zeminini karşılar*” (Macit, 1996: 11). Tanzimat ve hatta kökleri daha da geriye götürülebilecek olan batılılaşma hareketi edebi hayatımızı da etkiler. Bu etki bizi gelenekten koparır ve yeni bir edebi muhitin içine sokar. Yüzyıllar boyunca şiirimizi besleyen Doğu-İslam medeniyetinin yerini Batı’nın edebi kaynakları alır.

“*Aşağı yukarı bazı istisnaları olmakla birlikte Tanzimat’tan Cumhuriyet sonlarına kadar Türk edebiyatı büyük ölçüde Divan edebiyatı geleneğinden kopuş süreci yaşar. Yani kademe kademe divan edebiyatının içeriğinden, zihniyetinden, mazmunlar sisteminden, nazım şekillerinden, dil ve üslup anlayışından uzaklaşmaya, Batılı anlamda modern edebiyat anlayışına da yaklaşmaya çalışır*” (Çetin, 2012: 20).

Yaşanan bu gelişmelerle gelenekle bağları sarsılan modern şiirimiz, divan şiirinin yapısal özelliklerini büyük oranda bırakmış olsa da içerik olarak bütünüyle ondan kopmuş değildir. Bazı şairler bilerek gelenekten beslenme yolunu seçerken bazıları bilmeden sadece onlarla aynı havayı teneffüs ettiği için geleneğe benzer ifade şekilleri kullanmışlardır.

Yukarıda bahsettiğimiz edebi metinler arası araştırmaların ortak yönü, karşılaştırılan metinler arasındaki benzerliktir. Bu kıyaslamaların neden yapıldığını genel hatlarıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamıza temel olan özel neden ise edebiyat öğretiminde benzerinden yararlanma tekniğinin (anoloji) ne işe yarayacağıdır. Her şeyden evvel

benzerinden yararlanma, günlük hayatta gelişigüzel kullanılan eğitim-öğretimde ise hedef davranışı kazandırmak üzere bilinçli kullanılan bir öğretim tekniğidir. Bu teknik sayesinde bilinen ile bilinmeyen arasında bağ kurularak öğrenme işi kolaylaştırılmış olur. *“Anoloji tekniğinde temel ilke bilinmeyenlerin daha önceden bilinenlere benzetilerek öğrenilmeye çalışılmasıdır. Bu durum öğrenileceklerin öğrenciler açısından daha somut ve daha kolay olmasını sağlayacaktır”* (Köksal, 2016: 8). Tüm disiplinlerde kullanılan bu teknik edebiyat öğretimi içinde kullanılmaktadır. Özellikle anlaşılması güç olan metinlerin daha anlaşılır benzerleriyle kıyaslanması hedef davranışı kazandırmak için önemlidir.

“Benzerinden yararlanma tekniği uygulanarak divan edebiyatından manzum metinler işlenirken hangi döneme ait olursa olsun metindeki duygu ve imge dünyası, tema gibi unsurlar kavratılmaya çalışılırken, basitten karmaşığa doğru çağdaş Türk edebiyatı ürünleriyle karşılaştırmalı bir “metni anlamlandırma” çalışması yaptırılabilir. Böylece “metinler arası” çalışma sonucunda öğrenciler Divan şiirinin duygu ve imge dünyasını daha kolay anlama imkânına kavuşurlar” (Güzel, 2006: 8).

1.3. Yalnızlık

Canlı olmanın ön koşullarından biri hissetmektir. Bu fiziksel ve duyuşsal olmak üzere iki farklı şekilde olur. Somut his fiziksel soyut olan ise duyuşsaldır. Her canlıda hem fiziksel hem duyuşsal hislerin olduğunu söylemek mümkündür.

Mutluluk, hüznün, sevinç, keder, yalnızlık gibi hisler duyuşsaldır. Genel olarak farkındalık gerektirir. Yani nasıl hissettiğini anlamak önemli bir durumdur. Mesele mutlu olmak değildir, mutlu olduğunun farkında olmaktır. Genel itibariyle insanlar mutlu veya mutsuz olduğunun farkındadır ama yalnızlık yüksek bir farkındalık gerektirir. Çünkü bu his diğerlerinden varoluşsal nedenlerden dolayı ayrılır. Yalnızlığın birçok boyutu vardır. Sosyal yalnızlık, duygusal yalnızlık, mistik yalnızlık yalnızlığın türleridir ki bunları kendi içinde de ayırmak mümkündür. Yalnızlığın kapsamlı ve her insanı ilgilendiren bir konu olması onun birçok alanı ilgilendirmesine sebep olmuştur. Felsefe, sosyoloji, psikoloji bilimlerinin yanı sıra edebiyat, resim, müzik gibi sanat dalları ve hatta kutsal metinler yalnızlığın üzerinde durmuştur.

Bu bilim dallarının araştırmaları, güzel sanatların konuyu ele alış ve kutsal metinlerin yalnızlıkla alakalı söylemlerine rağmen yalnızlığın genel geçer bir tanımı yoktur. *“Yalnızlık için genel klasik literatürde, üzerinde fikir birliği edilmiş bir tanım yoktur. Fakat tarih boyunca yalnızlık etrafında örgüleşen tartışmalar, yalnızlık hissini evrenselliğini*

*göstermekte ve yalnızlığın, insan olmanın genlerinden geldiğini belirtmektedir” (Paula ,2011:220). Paula’nın dediklerinden hareketle yalnızlığın insanlığın başlangıcından bu yana her insanda ve toplumda var olduğunu söylemek mümkündür. Lakin yukarıda belirttiğimiz gibi yalnızlığın farkında olmak belli bir birikim ister. Bu birikim hayat tecrübeleriyle beraber entelektüel anlamda kişinin kendini yetiştirmesi ve geliştirmesiyle ilgilidir. Kişinin hayat tecrübesi onun fiziki açıdan yalnızlığını fark etmesini sağlarken entelektüel birikimi varoluşsal anlamda yalnız olduğunun farkına varmasını sağlar. Bu birikim sayesinde insan kendi içine yönelir ve yalnızlığın farkına varır. Borgna “... yalnızlığı tanumanın ön şartının, içe dönmek, hayatın temel deneyimleriyle yüzleştiğimizde içimizde, ruhumuzda olup bitenleri içsel çözümlenmeden geçirmek olduğunu” olduğunu söyler. (2014: 22). Birey benliği üzerinde uzun uzadıya düşündüğünde yaşamın başkalarıyla etkileşim hâlinde olmadan yürümeyeceğini ancak bu etkileşimin ve aktarımın da belli bir sınırı olacağını farkına varır. Kendi varlığını oluşturan tüm deneyimleri derinlemesine analiz etmesi ve kendi içinde bunları anlamlandırması bunların olduğu gibi karşı tarafa aktarılacağı anlamına gelmez. Kaldı ki bunu yapmak dilsel anlamda da mümkün olmayabilir. Çünkü hissedilen her şeye uygun kelime bulmak ve bu kelimelerin karşıdaki bireyin zihin dünyasında da aynı anlama gelecek şekilde kullanmak çok mümkün değildir. Burada düşüncenin ve hislerin dil ile ne kadar anlatılabileceği sorusu akıllara gelir. Her duyguyu ve hissi en doğru kelimeyi bularak anlatmak aktarım sorununu çözmeyecektir. Çünkü her birey için yaşamın önemi farklıdır. Yani birisi için hayati önem taşıyan x meselesi başkası için anlamsızdır. Bu önem ve anlamsızlık meselesi bireyler arasında iletişimsizlik hâlini ortaya çıkarır ve yalnızlık dediğimiz şey ortaya çıkar. Karşılıklı olarak iki bireyin yaşamı ortak bir noktada kesişmez. Ortega y Gasset bu durumu kökten yalnızlık olarak tanımlar: *Yalnızca ben öteki insanın dışında değilim, benim dünyam da onunkinin dışında: karşılıklı iki “dışarı”yız ve bu yüzden birbirimize kökten yabancıyız* (Gasset, 2019: 85). Bu kökten yalnızlık yaşamların birbirine aktarılamaz oluşuyla ilgilidir. Herkes kendi dünyasında kendi düşünceleriyle vardır. Bunun dışına çıkmak, bir başkasına bunun aktarımını yapmak mümkün değildir.*

Yalnızlık kavramı kimin nereden baktığına göre değişik şekilde yorumlanıp farklı şekillerde izah edilebilir. Yalnızlık bir his olduğu için bütünüyle nesnel yorumlar yapmak mümkün değildir ama yapılan araştırmalar sayesinde yalnızlıkla alakalı birçok verinin olduğu da aşikârdır. İnsanlığın başlangıcından beri var olduğunu söylediğimiz bu olgu toplumsal değişimlerle farklı boyutlar kazanmıştır. Özellikle modern toplumda saf çıkarıcılık anlayışı bireyin yalnızlığını daha da arttırmıştır. Sanayi devrimi ile başlayan hatta reform ve rönesansa

kadar götürebileceğimiz modern yeni dünyanın makineleşmiş şehir toplumu, bireyin zamanla bir meta hâline dönüşmesine sebep olmuş ve kapitalist dünya düzeni içinde insan sadece üreten bir makine hâline gelmiştir. Bireysel çıkarlar toplumsal normların önüne geçtiği için kişiler arası ilişki yüzeysel kalmış ve bireyselliğin ön plana çıktığı yeni insan modeli oluşmuştur. Bu yüzeysel ilişkiler toplumun fertlerini birbirinden uzaklaştırmış ve hem kendine hem de topluma yabancılaşan birey tipi ortaya çıkmıştır. “*Modern dönemin kentleri ile birlikte yalnızca kentlerde yaşayan insanlar için değil, para ekonomisine geçen kırsal kesimin yerleşmelerinde yaşayan insanlar için de yabancılaşmanın gitgide daha yoğun yaşandığı bir sürece girilmiştir*” (Ulutaş ve Gökçen, 2019: 1826). Bahsettiğimiz bu durum Franz Kafka’nın “Dönüşüm” adlı romanında işlenmiş ve Gregor Samsa’nın böceğe dönüşmesi sonucunda aileye bir fayda sağlamadığı için yaşadığı olaylar, modern toplumda bireyin içinde bulunduğu durumu çok çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir. Faydacılığın ön plana çıktığı çağda olumlu getirisi olmayan her şey ötekileştirilmiş duygusal ilişkiler yerini maddi ilişkilere bırakmıştır. Böylece geleneksel yaşam biçimleri terk edilerek toplu yaşamın ve bunun gerektirdiği kültürel normların ikinci plana atıldığı yeni ve ferdiyetçi toplumsal yapı oluşmuştur. İzah etmeye çalıştığımız durum modern bireyin şehrin tüm kalabalığına rağmen yalnızlığıdır. Bu herkesin üzerinde düşündüğü ve algıladığı bir durum değildir. İnsan bunu algılamasıyla birlikte topluma yabancılaşmaya ve kendini onlardan soyutlamaya başlar ve böylece kalabalık içerisinde yalnızlık dediğimiz durum oluşur. Dikkat edilmesi gereken nokta kişinin burada yaşadığı şey yabancılaşma değil yabancılaşmasıdır. Çünkü bu kavramlar birbirinden farklıdır. Ruhat Yaşar’ın Younger’den aktardığına göre: “*Yabancılaşma kendini diğerlerine yakın hissetmemeyi ifade ederken yabancılaşma daha derin bir kopmuşluk duygusunu ifade etmektedir*” (Yaşar, 2007: 239). İnsanın yabancılaşma çektiği yere alışması mümkündür ama yabancılaşma çektiği yere alışması kolay bir durum değildir. Yabancılaşma durumu topluma karşı olabileceği gibi kişinin kendine karşı da olabilir. “*İnsan kendi çehresini de başkalarınınkini de tanımaz olur ve bir şekilde, sadece vatanında değil, aile içinde bile bir yabancı olur*” (Borgna, 2014: 22). Albert Camus’nun ünlü romanı olan “Yabancı”nın başkarakter Meursault’un çarpıcı hikâyesi topluma ve kendine yabancılaşan bireyin kapıldığı hiçliği gözler önüne serer.

Yalnızlık toplumun genelini varoluşsal manada rahatsız etmez çünkü toplum onun farkında değildir. Gündelik hayatta ortalama birey münasebetlerinin derinliği üzerine düşünmez. Buna çoğu zaman gereksinim de duymaz. Ailesi, eş dost ve işiyle ilgilenip toplumun ona sunduğu yaşam kalıplarının içerisinde kendince mutlu bir hayat sürer. Ancak

toplumun isteklerini karşılamayan yani ailesi ve işi olmayan birey zamanla toplumsal hayatın dışında kalır ve yalnızlığın fiziksel boyutu ortaya çıkar. Bu gerçek anlamıyla bir yalnızlıktır. Çünkü bireyin etrafında somut anlamıyla kimse yoktur. Yalnızlığın en istenmeyen durumudur. Çünkü birey toplumun bir parçası olarak zamanın akışı içinde hayatını devam ettirmek istemesine rağmen sürekli olarak o akışın dışına itilir. İnsan sosyal bir çevrede yaşayarak varlığını sürdürdüğü için yalnız kalmak onun fitratına aykırıdır. *“İnsanlar hep topluluklar hâlinde yaşamırlardır. Bu nedenle, insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeği, hücrelerine kadar işlemiştir. Yalnızlık ise bunun bir olumsuzlamasını içerdiğinden insanın kendisini işe yaramaz, yalıtılmış ve amaçsız hissetmesine yol açar. Yalnız biri için yaşam, çekilmez ve bayağıdır”* (Yaşar, 2007: 243). Bir sosyal sınıfa kendini dahil edemediğinde hem ruhsal hem de fiziksel olarak hastalanması mümkündür. Yalnızlığın bu minvalde ilerlemesi bireyin sosyopat olmasına ve zamanla toplumsal huzuru bozmasına sebep olur.

İstenmeyen yalnızlık ruhu bir su damlasının taşı oyduğu gibi oyar ve derin izler bırakır. Ama yalnızlık her zaman istenmeyen değildir. Bazen insan bilerek isteyerek kendinin toplumun dışına çıkarır. Bu onun toplumdan soyutlanması anlamına gelmez. Sadece kendini dinlemek, kafa dağıtmak, yaşamının kendi içinde muhasebesini yapmak amacıyla sosyal ilişkilerine ara verir. Bu üretken bir yalnızlıktır.

“Tecrit edilmiş bir çevre, yalnızları büyük ve kötü bir dünyanın bir parçası olmaktan ve ayrıca sıkıntı ve acılardan da koruyabilir. Ayrıca, yalnızlığın ilham kaynağı olduğu konusunda çeşitli örnekler de vardır. Bu anlamda yalnızlık keşfedici bir duruştur. Özellikle yaratıcı sanatçı ve entelektüellerin üretken bir iklime girebilmek için sakin, kendi kendileriyle baş başa kalabilecekleri ortamlar oluşturdukları bilinmektedir” (Yaşar, 2007: 242).

Toplumdan bu şekilde uzaklaşmak zihnin, günlük hayatın sıradan ve önemsiz sorunlarından uzak kalmasını sağlar. Bu sorunlardan azade olan bir beyin bölünmüşlükten kurtulur ve sakin bir denizi andırır gibi dinginliğe kavuşur. Zihin artık alelade işlerle değil daha hususi olaylar ve olgular üzerinde düşünmeye başlar. Çünkü günlük hayatın yoğun temposu bize derin düşünceler üzerinde durma fırsatı vermez. Ama dingin olan bir zihin soru sormaya başlar.

“Yalnızlık, bir şeyleri birilerine açmanın gereksiz yahut yetersiz olduğunun düşünüldüğü zamanlarda kendisini gösterebildiği gibi farkındalığın gerçekleşebilmesi anlamında olumlu bir imgeye de işaret etmektedir. Bireyin kendisini dinlemesinin, hayatı

anlamli klan Şeyleri keŐfetmenin bir yolu olabileceği gibi; çatıŐmanın, kavganın, hayatla yaka paa olmanın, bunalımın tetikleyicisi de olabilmektedir” (Ulutaş ve Gökçen, 2019: 1821).

Burada da belirtildiği gibi farkındalığın artması, hayatı anlamli klan Şeylerin keŐfi ve daha da önemlisi bireyin kendini tanımada belli bir süre yalnız kalmanın çok büyük bir rolü vardır. Birey ancak kendini keŐfettiđinde varlığından maksimum verim alabilir. Bu hem kendi mutluluğu için hem de toplumsal geliŐim açısından oldukça önemli bir durumdur. Tüm bunların yanında Şunu da söylemek gerekir ki tercih edilen yalnızlığın zaman aralığı ve boyutu kişi tarafından iyi belirlenmelidir. Çünkü uzun süre sosyal ilişkilerin askıya alınması istenmeyen durumlar ortaya çıkarabilir.

Yalnızlık tek boyutlu olan bir his değildir. Yalnızlık hissini ortaya çıkararak değişkenler göz önüne alındığında bu hissi kendi içinde (kesin olmamakla birlikte) sınıflandırmak ve alt başlıklara ayırmak mümkündür. Sosyal Yalnızlık, Tasavvufi Yalnızlık ve Duygusal Yalnızlık yalnızlığın temel görünümleridir.

1.3.1. Sosyal Yalnızlık

Sosyal yalnızlık, kişinin kendini herhangi bir gruba dahil edememesi, toplum dediğimiz yapının doğal bir parçası olamamasıdır. Çeşitli sebeplerden meydana gelen bu durum bireyin çevresiyle yeterince derin veya anlamli bağlar kuramadığı, anlaŐılmadıđı veya kabul edilmediği durumu ifade eder. Sosyal yalnızlığın birçok sebebi vardır: gerçek anlamıyla kişinin etrafında kimsenin olmayışı, iletişim zorluğu, yoğun iş temposu, yer değiştirme, duygusal engeller, teknoloji kullanımı vb. Bu sebepler göz önüne alındığında sosyal yalnızlık kendi içinde yine kesin olmamakla birlikte sınıflandırmaya tabii tutulabilir.

1.3.1.1. Kimsesizlik

Bireyin hayatında yeterli destek, arkadaşlık veya ilişki bulamaması durumudur. Kimsesizlik durumunda kişi maddi ve manevi yardım alacak birilerinin olmadığını hisseder. “Kimsesizlik; bir kimsenin yalnız olma hâlidir. Kimsesizlik, fiziksel bir yoksunluk olabileceği gibi etrafındaki kalabalığa rağmen içsel boyutta hissedilen bir yalnızlık duygusu da olabilir. (Budulđan,2015: 149). Kızılgeçit’in (2021) Townsend’den aktardığına göre “yaŐlılıktaki izolasyon (ailesinden ve toplumdan uzaklaŐma/inzivaya çekilme) ile dezolasyon/kimsesizlik

(son dönemlerde ölüm ya da hastalık sebebiyle birisinin beraberliğinden/sevgisinden mahrum kalma) arasında önemli fark vardır.” Kimsesizlik durumu koşulsuz bir yalnızlıktır. Bu durumda kişinin tercih etme şansı yoktur.

1.3.1.2. Gurbet

Gurbet kavramı sosyal hayatın bir parçasıdır. Maddi ve manevi olarak iki görünümü vardır: “*Mutasavvıflar genellikle cismanî ve manevî olmak üzere iki türlü gurbetten bahsederler. Birincisi kişinin memleketinden uzak kalmasıdır*” (Uludağ, 2023). Kişi çeşitli sebeplerden ötürü memleketinden uzak kalabilir: ekonomik sorunlar, yaşadığı yerdeki insanlarla ilişkisi (kavga, husumet, kan davası) sevdiğine kavuşamama, büyük doğal afetler bu sebeplere örnek verilebilir.

Manevi olarak ise insanın bu dünyayı bir gurbet olarak görmesidir. “*Mutasavvıflara göre ruhların esas vatanı bu dünya ve bu beden değildir, ruhlar âlemdir. Asıl vatanlarından ayrılan ruhlar dünyada ve bedende iken gariptirler ve kendi vatanlarına dönmenin özlemi içinde yaşarlar. Bu anlamdaki gurbet hayatı özellikle tasavvuf edebiyatının en canlı temalarından olmuştur.*” (Uludağ, 2023)

1.3.1.3. Yabancılaşma

Yabancılaşma kişinin çevresi ile arasında yaşanan kopukluk olarak tanımlanabilir. Bireyin kendi değerleri, ihtiyaçları veya kimliği ile çevresi arasındaki uyumsuzluktan doğar. Toplumun değerlerine ve beklentilerine uyum sağlayamamak, duygusal ilişkiler kuramamak, yeterince değer görememek gibi nedenler de yabancılaşmaya ortam hazırlar.

“*Yabancılaşma, insânın kendini, özünü gerçekleştirilmeye çalışan insan (özne) ile yaşamın denklemleri ve karmaşası içinde kaybolan insân (nesne), yani başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen insân olarak ikiye ayrılmasıdır. Toplumdaki normların işlevini yitirmesi sonucu meydana gelen bunalım ve dengesizlik durumu, kişileri yabancılaşmaya iten faktörler arasındadır. Bu durum, anomi kavramıyla da açıklanabilir. Anomi, şu anda yaşanan belirsiz, karmaşık ve değerlerinden uzaklaşmış toplum yapısıdır*” (Kılıç, 2009: 238).

1.3.2. Tasavvufi Yalnızlık

Yalnızlığın hemen hemen bütün dinlerde ve mitolojilerde olduğunu belirten Kızılgeçit, *ilk yalnızlık anlatısının kutsal metinlerle karşımıza çıktığını söyleyerek İslam geleneğinde yalnızlığın tasavvufi bir eğitim metodu olarak uygulandığını ve pozitif bir anlam taşıdığını belirtir* (2021: 71). Tasavvufi yalnızlık insanın kendini maddi veya manevi şekilde toplumdaki soyutlayarak dünya ile ilgisini kesmesi ve kendini Allah yoluna adanması olarak tanımlanabilir. Maddî olarak soyutlanması gerçek manada insanların arasından ayrılıp tek başına yaşamasıdır. Bu durum halvet veya uzlet kavramlarıyla açıklanabilir:

“Halktan uzaklaşıp onlardan ayrı yaşaması” anlamında “uzlet” ve “kişinin kendisi veya bir başkası ile yalnız kalması” “Hakk’la olmak için halktan ayrılıp yalnız kalma” veya “tenhaya çekilmek ve hiçbir kimsenin ve dünya malının bulunmadığı bir yerde ruhun Allah’la konuşması” anlamlarında da “halvet” kavramları kullanılmaktadır” (Kızılgeçit, 2011: 24).

İnsanın manevi olarak kendini toplumdaki soyutlaması ise ‘halvet der-encümen’ kavramıyla açıklanabilir: “II. (VIII.) yüzyılda zâhidler insanlar arasında bulunmayı pek hoş karşılamaz, “ihtilât, muhâleta, hilita” dedikleri bu hâlden sakınırlar, fakat mutlak anlamda inzivaya çekilme ve dünyayı terk etme cihetine de gitmezlerdi. Onlara göre zâhid ve sâlik bedeniyle toplum içinde, gönlüyle Allah yanında olmalıdır. “Zâhirde halk ile bâtında Hak ile olmak” şeklinde ifade edilen bu anlayışa göre insanın Hak ile bulunması için halktan ve toplumdaki kopması gerekmez. İnsan halk içinde bulunurken de halvette olabilir. Bu anlayış, sonraki dönemlerde Nakşibendîlerce “halvet der-encümen” şeklinde ifade edilmiştir” (Uludağ, 2023) Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere tasavvufi yalnızlık iki şekilde de gerçekleştirilebilir.

1.3.3. Duygusal Yalnızlık

Bireyin toplum içinde karşı cinse duyduğu yakınlık, çekim, istek duygusal bağlanma olarak tanımlanabilir. Bu tür özel durumların eksikliği duygusal manada yalnızlığa sebep olur. *“Duygusal yalnızlık yaşayan bireyler ise normal ortamlarda ruhsal beklentilerine karşılık bulamayan ve yakın, özel ilişkilerden yoksun olanlardır”* (Kızılgeçit, 2021: 47)

İnsanın yaratılışı itibarıyla ihtiyaç duyduğu karşı cins (sevgili) maddî ve manevî olarak bireyin doğadaki bütünleyicisi konumundadır. Sevgiliden mahrum olan birey hem duygusal hem de fiziksel anlamda eksiklik yaşar. Bu eksiklik aşk dediğimiz kavramın bireyin hayatında

olmaması ile ilgilidir. Yaşanılan bu eksiklik Kızılgeçit'in bahsettiği ruhsal beklentilerin karşılık bulamamasıyla sonuçlanır ve kişiyi duygusal yalnızlığa sürükler.

“Sevgi ya da aşk hem yaratılmışlar arasındaki bağıntı için hem de yüce Allah arasındaki bağıntı için kullanılan genel bir kavramdır. Seven ve sevilen çeşitli varlıklar arasından çıkabilir” (Budulğan, 2011: 10). Yani aşk hem beşerî hem de ilahi boyutta yaşanabilir. Kişinin yaratılmışı karşı beslediği duygular beşerî, yaratana karşı duyduğu derin bağlılık ise ilahi aşk olarak açıklanabilir.

1.4. Problem Durumu

Türk şiir geleneği oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Sözlü edebiyatla birlikte yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahip olan bu gelenek kültürel hayatımızda yaşanan çeşitli değişikliklerle birlikte değişmiş, gelişmiş ve bugüne kadar varlığı sürdürmüştür. Bu gelenek içerisinde en çok adından söz ettiren ve tartışmalara konu olan dönem divan edebiyatıdır. Divan şiiri üzerine oldukça fazla çalışma yapılmıştır fakat mukayeseli çalışmaların sayısı azdır. Özellikle benzerinden yararlanma tekniği ile inceleme yaparak eski ile yeniye mukayese eden çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu tarz mukayeseli çalışmaların yapılması şiirin gelişimini görmeyi, dilin anlatım sınırlarının nerelere ulaştığını belirlemeyi, şiirde ilerlemenin olup olmadığını, toplumun ve şairlerin hangi dönemlerde nelere eğilimli olduğunu göstermek açısından önemli olduğu gibi dönemler arası benzerlikleri de ortaya koyarak edebiyat geleneğinin bütünlüğü sağlar.

Problem cümlesi

Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki yalnızlık konulu gazelleriyle modern şiir ve halk şiirindeki yalnızlık konu şiirler arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Alt problem cümleleri

Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki gazelerde yalnızlığın boyutlarıyla Türk halk şiiri ve modern Türk şiiri arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki gazelerde yalnızlık karşısında verdiği tepkiler ile Türk halk şiiri ve modern Türk şiiri arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki gazellerde yalnızlığı anlatırken kullandığı imge/mazmunlar ile Türk halk şiiri ve modern Türk şiiri arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

1.5. Araştırmanın Amacı

Yaptığımız bu çalışmanın amacı Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki “yalnızlık” temasını işleyen şiirleri; Melih Cevdet Anday'ın Seçme Şiirler (1997), Özdemir Asaf'ın Yalnızlık Paylaşılmaz (2023), Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları (2022), Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirler (2023), Fazıl Hüsnü Dağlarca Çocuk ve Allah (1966), Sabahattin Eyüboğlu'nun Pir Sultan Abdal (1993), Turgut Uyar'ın Büyük Saat (2011), Göğe Bakma Durağı (2021), Attila İlhan'ın Ayrılık Sevdaya Dahil (2023), Orhan Veli Kanık'ın Bütün Şiirleri (2022), Necip Fazıl Kısakürek'in Çile (2022), Behçet Necatigil'in Sevgilerde (2022), Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş (Bütün Şiirleri)(2022), Mustafa Sever' in Türk Halk Şiiri (2013), Sadettin Nüzhet Ergun'un Halk Edebiyatı Antolojisi (1938) adlı kitaplarda yer alan benzer konulu şiirlerle karşılaştırarak aralarındaki farklı ve benzer yönleri tespit etmektir.

1.6. Araştırmanın Önemi

Fuzûlî divanında yer alan yalnızlık konulu gazeller ile modern Türk edebiyatı ve Türk halk edebiyatındaki benzer konulu şiirleri kıyaslamak: Edebi gelişimleri ve kültürel değişimleri anlamaya yardımcı olması, zaman içinde anlatım ve ifade biçimlerinin benzerlik ve farklılığını göstermesi bakımından önemlidir. Bununla beraber bu çalışma divan şiiri öğretiminde Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri başta olmak üzere bu alanla ilgilen kişilere kaynaklık etmesi bakımından önem arz etmektedir.

1.7. Sayıtlar (Varsayımlar)

Bir toplumu tanımanın en iyi yollarından biri o toplumun edebiyatını incelemektir. Bu incelemeyi parça parça yapmak yerine bir bütün olarak değerlendirmek ve karşılaştırma yapmak daha sağlıklı sonuçların alınması sağlar. Bu yüzden yapılan çalışmada benzerinden yararlanma tekniği kullanarak divan şiirinin önemli isimlerinden Fuzûlî'nin Türkçe divanında yalnızlık temasını işleyen şiirler ile halk ve yeni edebiyat döneminde yazılmış benzer konulu

şiiirlerle kıyaslanarak incelenmiştir. İncelenen eserlerin konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme v.b. ilişkiler olduğu varsayılmıştır.

1.8. Sınırlılıklar

Divan edebiyatı yaklaşık altı yüz yıl sürmüş oldukça uzun soluklu bir edebi dönemdir. Bu dönem içinde çok sayıda şair yetişmiş, birçok divan yazılmıştır. Bunların hepsine ulaşmak (zaman ve maliyet açısından) mümkün olmadığı için bu çalışma: Fuzûlî'nin Türkçe divanındaki yalnızlık temasını işleyen gazelleri ile modern Türk şiirinden ve Türk halk şiirinden seçtiğimiz: Melih Cevdet Anday'ın Seçme Şiirler (1997), Özdemir Asaf'ın Yalnızlık Paylaşılmaz (2023), Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları (2022), Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirler (2023), Fazıl Hüsnü Dağlarca Çocuk ve Allah (1966), Sabahattin Eyüboğlu'nun Pir Sultan Abdal (1993), Turgut Uyar'ın Büyük Saat (2011), Göge Bakma Durağı (2021), Attila İlhan'ın Ayrılık Sevdaya Dahil (2023), Orhan Veli Kanık'ın Bütün Şiirleri (2022), Necip Fazıl Kısakürek'in Çile (2022), Behçet Necatigil'in Sevgilerde (2022), Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş (Bütün Şiirleri), (2022) Mustafa Sever' in Türk Halk Şiiri (2013), Sadettin Nüzhet Ergun'un Halk Edebiyatı Antolojisi (1938) adlı kitaplarla sınırlı tutulmuştur.

1.9. Tanımlar

Divan edebiyatı: “Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra İslam medeniyetinin bilim, inanç ve kuralları etkisinde ortaya koydukları edebiyat türüdür” (Pala, 2004: 130).

Divan: “İslâm edebiyatlarında, bir şairin klasik edebiyat çerçevesine uygun olarak yazdığı şiirlerin belli bir düzen içinde derlendiği dergi-kitaplar” (Pala, 2004: 129).

Gazel: “Divân edebiyatının en yaygın nazım şekillerinden biri” (Pala, 2004: 176).

Benzerinden yararlanma: “Bilinmeyenlerin daha önceden bilinenlere benzetilerek öğrenilmeye çalışılması” (Köksal, 2006: 8).

BÖLÜM 2

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çalışmamızla doğrudan veya dolaylı olarak benzerlik gösteren çalışmalar verilmiştir.

2.1. Yurtiçinde yapılan çalışmalar

Prof. Dr. Nurullah çetin tarafından yazılan “Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri” adlı eserde modern Türk şiiri örnekleriyle divan şiiri örnekleri arasında içerik yönünden karşılaştırma yapılmış, gelenek ve modern şiir arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışma ile gelenek ile modern dönem arasında ciddi benzerliklerin olduğu saptanmıştır.

Prof. Dr. Muhsin Macit tarafından kaleme alınan “Gelenekten Geleceğe: Modern Türk Şiirinde Geleneğin İzleri” isimli kitap, gelenek ve geleneksel kavramları etrafında klasik şiiri ele alır ve “Günümüz şairleri, divan ve halk şiirinden nasıl yararlanabilir?” sorusunu masaya yatırır. Araştırma-inceleme niteliği taşıyan bu çalışmada, günümüzden on üç güçlü şaire yer verilir ve bu şairlerin asıl gücünü de esasında gelenekten aldığı vurgulanır.

Prof. Dr. Namık Açıkgöz, “Klasik Türk Şiirinde Yalnızlık Duygusu” adlı çalışmasında klasik Türk şiirinde yalnızlık duygusunun nasıl işlendiğini tercih edilen yalnızlık ve duygusal yalnızlık alt başlıklarında ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan “Fuzûlî’nin Psikolojisi” adlı bildirisinde şairin şiirinde işlediği konular ile gerçek yaşamı arasındaki izler araştırılmış ve şiirinin kaynağı incelenmiştir.

Doç. Dr. Zülfi Güler’in “Fuzûlî’nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış” (Ötekileştirilmiş Fuzûlî) adlı makalesi Fuzûlî’nin yalnızlığı ve yalnızlığının sebeplerini incelemesi açısından önemlidir.

Hüseyin Budulğan “Klasik Türk Şiirinde Yalnızlık” (Yalnızlığa Verilen Tepkiler ve Yalnızlığın Yaşanma Biçimleri) adlı yüksek lisans tezinde klasik şiirdeki yalnızlık duygusunu, duygusal, sosyal ve mistik yalnızlık başlıkları altında incelemiştir.

M. Hanefî Yontar “Fuzûlî’nin Türkçe Gazellerinde Ölüm, Ayrılık ve Yalnızlık Temaları” adlı yüksek lisans tezinde şairin, ölüm, ayrılık ve yalnızlık duygularını dile getirdiği şiirlerini çeşitli alt başlıklara ayırarak incelemiştir.

Zülküf Kılıç’ın “Klasik Türk Şiirinde Yabancılaşma, Yalnızlık, Ferdîyetçilik ve Ötekileştirme” isimli çalışması yalnızlığın divan şairleri tarafından nasıl işlendiğini ele alırken Fuzûlî’nin yalnızlık konusunu işleyen bazı beyitleri üzerinde de durmuştur.

Selim Somuncu’nun “Metinlerarasılık ve Şiirde Gelenek Açısından Fuzûlî ile Şukûfe Nihal Üzerine Bir İnceleme” çalışmasında Fuzûlî ve Şukûfe Nihal’den seçtiği birkaç şiiri “sözcük, imge, izlek, biçim ve etkilenme türü” olmak üzere beş aşamada incelemiş ve benzerlikleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yapılan bu çalışma az sayıdaki mukayeseli incelemelerden biri olması bakımından önemlidir.

Prof. Dr. İlhan Genç’in “Leyla İle Mecnun’un İki Şairi Fuzuli ve Sezai Karakoç” adlı bu kitabı, çağdaş bir şâir olan Sezâi Karakoç ile bundan yaklaşık 5 asır önce yaşamış olan Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn isimli eserlerinin mukâyesesi bakımından son derece dikkate değerdir. Bu eser Sezâi Karakoç’un gelenekten nasıl istifade ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Selda Savaş tarafından hazırlanan “Modern Türk Şiirinin Leylâları” adlı yüksek lisans tezinin konusu, Klasik Şiirin zirve isimlerince de işlenen bir tipin Modern Türk Şiirini nasıl etkilediğinin, nasıl bir insan, sevgili veya sevgili insan tasarımı ortaya çıkardığının tespit edilmesi ve bu tip vasıtası ile dile getirilmek istenen hususlar ve yaklaşım tarzlarının eserler arasındaki karşılaştırmaların da dikkate alınarak değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada Klasik şairlerden Fuzûlî modern şairlerden ise Mehmet Akif ve Sezâi Karakoç’un şiirleri incelenmiştir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, konunun alanı, ulaşılan kaynaklar ve toplanan bilgiler ile elde edilene bilgilerin nasıl çözümlendiği anlatılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelindedir. Araştırmamıza kona olan metinler doküman inceleme tekniği ile analiz edilmiştir. Doküman inceleme elde bulunan yazılı belgelerin titiz ve sistemli bir şekilde incelenerek analiz edilmesidir. Karasar'a (2011) göre "Tarama modelleri, geçmişte olan ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır." Bu teknikle bize gerekli olan bütün yazılı materyaller taranmış ve gereken bilgilere ulaşılmıştır.

3.2. Çalışma Nesneleri

Çalışma nesneleri seçilerken Fuzûlî'nin Türkçe gazellerinin esas olarak alınmasında edebiyatımızın en başarılı şairlerden biri olması ve işlediği duyguları derin bir lirizmle okuruna aktarmasından kaynaklanır. Onun dışında modern Türk edebiyatından ve Türk halk edebiyatından seçilen şairlerin seçilmesinde şiirlerinde Fuzûlî'ye daha yakın bir duygu evreni olması etkili olmuştur.

Yine çalışmada Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî Divanı Şerhi adlı eserin kullanılmasının sebebi gazellerin şerhli ve nesre çevrili olmasıdır. Araştırma nesneleri:

- TARLAN, A. N. (2017). Fuzûlî Divanı Şerhi. Ankara: Akçağ Yayınları.
ANDAY, M. C. (1997). Seçme Şiirler, İstanbul: Adam Yayıncılık
ASAF, Ö. (2023). Yalnızlık Paylaşılmaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
ÇAMLİBEL, F. N. (2022). Han Duvarları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
DIRANAS, A. M. (2023). Şiirler, İstanbul: Everest Yayınları
DAĞLARCA, F. H. (1966). Çocuk ve Allah, İstanbul: Kitap Yayınları

EYÜBOĞLU, S. (1993). Pir Sultan Abdal, İstanbul: Cem Yayınevi
ERGUN, S. N. (1938). Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul: Devlet Basımevi
HİKMET, N. (2010). 835 Satır, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
UYAR, T. (2011). Büyük Saat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
UYAR, T. (2021). Göğe Bakma Durağı: Yapı Kredi Yayınları.
İLHAN, A. (2023). Ayrılık Sevdaya Dahil. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
KANIK, O. V. (2022). Bütün Şiirleri, İstanbul: Kırmızıkeci Yayınevi
KARAKOÇ, S. (2016). Gün Doğmadan, İstanbul: Diriliş Yayınları
KISAKÜREK, N. F. (2022). Çile, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları
NECATİGİL, B. (2022). Sevgilerde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
KAMU, K. (2019). Gurbet Benim İçimde (Bütün Şiirleri), İstanbul: Dergah Yayınları
TARANCI, C. S. (2022). Otuz Beş Yaş (Bütün Şiirleri). İstanbul: Can Yayınları.

3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılacaktır. Sönmez ve Alacapınar'a (2019) göre doküman analizi "Yazılı, görsel malzemenin toplanıp incelenmesi olarak tanımlanabilir." Bu bağlamda çalışmada, Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı Fuzûlî Divanı Şerhi (2017) Melih Cevdet Anday'ın Seçme Şiirler (1997), Özdemir Asaf'ın Yalnızlık Paylaşılmaz (2023), Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları (2022), Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirler (2023), Fazıl Hüsnü Dağlarca Çocuk ve Allah (1966), Sabahattin Eyüboğlu'nun Pir Sultan Abdal (1993), Turgut Uyar'ın Büyük Saat (2011), Göğe Bakma Durağı (2021), Attila İlhan'ın Ayrılık Sevdaya Dahil (2023), Orhan Veli Kanık'ın Bütün Şiirleri (2022), Necip Fazıl Kısakürek'in Çile (2022), Behçet Necatigil'in Sevgilerde (2022), Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş (Bütün Şiirleri) (2022), Mustafa Sever' in Türk Halk Şiiri (2013), Sadettin Nüzhet Ergun'un Halk Edebiyatı Antolojisi (1938) adlı eserler incelenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı Fuzûlî Divanı Şerhi (2017), Melih Cevdet Anday'ın Seçme Şiirler (1997), Özdemir Asaf'ın Yalnızlık Paylaşılmaz (2023), Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları (2022), Ahmet Muhip Dıranas'ın Şiirler (2023), Fazıl Hüsnü Dağlarca Çocuk ve Allah (1966), Sabahattin Eyüboğlu'nun Pir Sultan Abdal (1993), Turgut Uyar'ın Büyük Saat (2011), Göğe Bakma Durağı (2021), Attila İlhan'ın Ayrılık Sevdaya

Dahil (2023), Orhan Veli Kanık'ın Bütün Şiirleri (2022), Necip Fazıl Kısakürek'in Çile (2022), Behçet Necatigil'in Sevgilerde (2022), Cahit Sıtkı Tarancı'nın Otuz Beş Yaş (Bütün Şiirleri) (2022), Mustafa Sever' in Türk Halk Şiiri (2013), Sadettin Nüzhet Ergun'un Halk Edebiyatı Antolojisi (1938) adlı kaynaklara ulaşılmış, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme tekniği kullanılarak yukarıda ismi zikredilen eserlerdeki şiirler incelenmiş, yalnızlığı doğrudan veya dolaylı olarak anlatan söz ve ifadeler belirlenmiş, araştırmaya kaynaklık edecek şiirler bulunmuştur.

3.5. Verilerin Çözümlemesi (Verilerin Analizi)

“İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ulaşmaktır. Kavramlar temalara götürür ve temalar sayesinde olgular daha iyi düzenlenir ve anlaşılır hale gelir” (Yıldırım ve Şimşek, 2017). Yapılan çalışmada elde edilen bulguların yorumlanmasında/çözümlemesinde karışıklık olmaması sistemli olunması önemlidir. Bu yüzden analiz edilecek metinler çeşitli aşamalardan geçirilir ve daha sağlıklı sonuçlar elde edilir. Bu aşamalar: seçme ve eleme, verilerin kodlanması, temaların bulunması (kategorilerin belirlenmesi ve geçerlilik güvenilirlik çalışması

3.5.1. Seçme ve Eleme

Seçme ve eleme işlemi yapılırken çalışma nesnelere kısmında bahsedilen eserlerdeki şiirler okunduktan sonra yalnızlık kelimesi ve yalnızlıkla doğrudan ya da dolaylı ilgili olan kelime veya kelime gruplarının (bikes, kimsesiz, garip, gurbet, hâlden anlamaz, gece, ney vs) geçtiği şiirlerin alınmıştır.

3.5.2. Verilerin Kodlanması

“Bu aşamada araştırmacı, elde ettiği bilgileri inceleyerek, anlamlı bölümlere ayırmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiğini bulmaya çalışır. Bu bölümler bazen bir sözcük, bazen bir cümle ya da paragraf, bazen de bir sayfalık veri olabilir” (Karataş, 2015: 74). Verilen açıklamaya uygun olarak incelenen şiirlerde yalnızlık ve yalnızlıkla alakalı kelime ve kelime grupları “tek başınalık (etrafında birilerinin olmayışı) Allah'a yönelme/sığınma ve sevgiliden ayrılma/uzak kalma” kodlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu ilişkilendirme sonucunda Fuzûlî'nin yirmi dört beytinde “ ne açar kimse kapum, yetdi bî-keslûğüm, hem dert yoh, yoh gam-hârumuz” gibi ifadelerle tek başınalığı anlattığı (etrafında kimsenin bulunmaması durumu), on dört beyitte “âlemden ikrâhum, kalmadı kimse yâr mana Hüda'dan gayrı, vaslun temennâdur senin” gibi ifadelerle Allah'a yöneldiği/sığındığı ve on dört beyitte de “şeb-i hicran, gönlüm şehri viran, تنها kalub dil, hicran gecesi” vb ifadelerle sevgiliden ayrı/uzak oluşunu anlattığı tespit edilmiştir. Bu kodlamaya sonucunda Türk halk şiirinden ve modern Türk şiirinden benzer konulu şiirler Fuzûlî'nin gazelleriyle hemen hemen aynı dağılımı gösterecek şekilde belirlenmiştir.

3.5.3. Temaların Bulunması (Kategorilerin Belirlenmesi)

Yapılan kodlama neticesinde Fuzûlî'nin gazellerindeki yalnızlık üç kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler şunlardır:

Sosyal yalnızlık

Sosyal yalnızlık, şairin etrafında konuşacak, derdini anlatacak/anlayacak, kapısını açacak birilerinin olmadığı durumları (bir başınalık) anlattığı beyitleri içermektedir. Örneğin:

Yetdi bî-keslûğüm ol gâyete kim çevremde

Kimse yoh çizgine girdâb-ı belâdan gayrı

Bu beyitte şair etrafında bela girdabından başka bir şeyin bulunmadığını ifade eder, yani şair kimsesizdir. Sosyal yalnızlık farklı sebeplerden dolayı oluşabilir. Bunun ilk sebebi bahsi geçen beyitte olduğu gibi kimsesizliktir. Kişinin gurbette olması veya etrafına yabancılaşması da sosyal yalnızlığı beraberinde getirir. Bu yüzden sosyal yalnızlık kendi içinde *kimsesizlik*, *yabancılaşma* ve *gurbette olma* alt başlıkları altında tasnif edilmiştir:

Yâr ile ağıyârı hem-dem görmege olsaydı sabr

Terk-i gurbet eyleyüp azm-i diyâr etmez midüm

Şair bu beyitte gurbettedir ve doğal olarak yalnız bir hâldedir. Ama bu beyitte onu sosyal yalnızlığa sürükleyen şey başkadır. Ele alınan beyitler bu hususiyetler göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Tasavvufi yalnızlık

Kodlamada Allah'a sığınma/yönelme durumlarını içeren kelime ve kelime gruplarının geçtiği beyitler (örneğin Kalmadı kimse mana yâr Hudâ'dan gayrı) bu kategoride değerlendirilmiştir.

Duygusal yalnızlık

Kodlamada sevgiliden ayrı/uzak olma durumunu belirten kelime ve kelime gruplarının geçtiği beyitler (örneğin Geceler yâduma geldükce meh-i ruhsârı) bu kategoride değerlendirilmiştir.

Fuzûlî'nin yalnızlığı anlatan şiirleri ve bu şiirler üzerine yukarıda yapılan sınıflandırmanın ardından modern Türk şiiri ve Türk halk şiirinden tespit edilen yalnızlık konulu şiirler, Fuzûlî'nin şiirleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve problem durumunda bahsedilen benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir.

3.5.4. Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması

Yapılan kodlama ve kategori işleminde uzman görüşlerine başvurularak geçerlilik ve güvenilirlik sağlanmaya/artırılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

4.1. Fuzûlî'nin şiirinde yalnızlık

Sanatın kaynağını ıstırap olarak gören Fuzûlî, insanı derinden etkileyen ve hemen her insanın hissettiği duyguları şiirinde ustaca işlemiştir. Bu duygulardan biri de yalnızlıktır. Yalnızlığı çeşitli boyutlarıyla ifade etmiş ve yalnızlıktan duyulan acıyı anlatmıştır. Dostların vefasızlığı, dert ortağının olmayışı, anlaşılmama, sevgiliden ayrılış (ilahî/beşerî) maddi/manevi gurbette olması onun yalnızlığını besleyen değişkenler olmuştur. Bununla beraber yalnızlığı tercih ettiği ve insanlardan uzaklaşarak uzlet yaşantısını istediği beyitleri de mevcuttur.

Fuzûlî'nin gazellerinde tespit edilen yalnızlık konulu şiirleri yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı üç ana başlık altında incelenmiştir.

4.2.1 Fuzûlî'nin şiirinde sosyal yalnızlık

Sosyal yalnızlık, kişinin kendini herhangi bir gruba dahil edememesi, toplumun doğal bir parçası olamamasıdır. Kişinin etrafında kimsenin olmayışı (yakınlarını kaybetme), bulunduğu yerden ayrılma (gurbet) veya bulunduğu sosyal ortamda kabul görmeme, dışlanma, ötekileştirilme sonucu yaşanan yalnızlık sosyal bir yalnızlıktır. Fuzûlî'nin incelenen gazellerinde sosyal yalnızlık durumu kimsesizlik, gurbet ve yabancılaşma başlıkları altında incelenmiştir.

4.2.1.1 Fuzûlî'nin şiirinde kimsesizlik

Fuzûlî'nin kimsesizliğini ifade ettiği en iyi şiirlerinden biri “dan gayrı” redifli gazelidir:

Ne yanar kimse mana âteş-i dilden özge

Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı

(Gönlümdeki ateşten başka kimse bana yanmaz. Bahar rüzgârından başka kimse kapımı açmaz.) (Tarlan,2017:650)

Fuzûlî gönlündeki ateşten başka kendisi için üzülecek birinin olmadığını ve seher yelinden başka kapısını açan kimsenin bulunmadığını ifade eder. Onun bu yalnızlığı mekân tasviri üzerinde de etkili olmuştur. Fuzûlî'nin beytini mekân üzerinden değerlendirildiğinde insan zihninde sanki tek odalı bir ev canlanır. Bu evin kapısı hafif ve tatlı esen seher yeliyle (sabâ) açılacak kadar eskidir. Eski ve bakımsız olan bu ev kimsesiz kalmışlığın bir görünümüdür. Buna bağlı olarak denilebilir ki şair kendi hayatı ile şiirde tasvir ettiği mekân arasında benzerlik kurmuştur. Mekânın kişi üzerindeki etkisi veya kişi-mekân uyumu Fuzûlî'nin bu şiirinde göze çarpar.

Fuzûlî, bu şiiri Necati Beğ'in

Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölice

Bir avuç toprak atar bâd-ı sabâdan gayrı (Açık, 1998: 61)

İlgili yerini aldığımız bu gazeline nazire olarak yazmıştır. Necati Beğ öldüğünde üstüne seher yelinden başka toprak atacak kimsesinin olmadığı söyleyerek kimsesizliğini dile getirir. Fuzûlî aynı seher yeline kapısını açtırır ve kendisine yoldaş olarak görür. Modern Türk şiirinin önemli isimlerinden olan Kemalettin Kamu ise seher yelinden bile yoksundur:

Yıllardır ki bir kılıcım kapalı kında

Kimsesizlik dört yanımda bir duvar gibi

Muzdaribim bu duvarın dış tarafında

Şefkatine inandığım biri var gibi

Sanıyorum saçlarımı okşuyor bir el

Kıpırdanmak istemiyor gözkapaklarım

Yan odadan bir ince ses diyor gibi "gel"

Ve hakikat bırakıyor hülyamı yarım

Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın

Kulaklarım komşuların ayak sesinde

Varsın gene bir yudum su veren olmasın

Başucumda biri bana "su yok" desin de (Kamu, 2019: 49)

Kemalettin Kamu “Kimsesizlik” başlığını taşıyan bu şiirinde kendini yalnızlığın içine hapsedilmiş hisseder. Bu hâlden bütünüyle umutsuz olmayan şair, duvarların arkasında “şefkatine inandığım biri var / Sanıyorum saçlarımı okşuyor bir el” diyerek kendini avutur, fakat hakikat, hülyasını yarım bıraktırır. Kimsesizlik şairde derin bir ıstırap hâlini almıştır. Öyle ki en temel ihtiyaçlarından biri olan su içme ihtiyacına yönelik çağrısına “su yok” cevabını alacak olsa bile o sese ihtiyaç duymaktadır. Kamu’nun burada hissettiği veya yaşadığı kimsesizlik duygusu Fuzûlî’nin kimsesizliğine çok benzer. Fuzûlî de dört duvar ile çevrili odasında bir sese hasrettir, seher yelinden başka kapısını açanı olmamıştır.

Aynı değerler içinde yetişen ve aynı dili kullanan şairlerin kendilerini ifade ederken benzer ifadeler kullanması doğaldır. Bu bazı durumlarda bilinçli bir şekilde yapılırken bazen de farkına varılmadan yapılır. Fuzûlî’nin şiirindeki *kapının kimse tarafından çalınmaması* aynı şekliyle Attila İlhan’ın şiirinde görülmesi bahsettiğimiz duruma örnek olarak verilebilir:

Yalnızlık

Çakmak taşı gibi sert

Elmas gibi keskin

Ne yanına dönsen bir yanın kesilir

Fena kan kaybedersin

Kapını bir çalan olmadı mı hele

Elini bir tutan

Bilekleri bembeyaz kuğu boynu

Parmakları uzun ve ince

Sımsıcak bakışları suç ortağı

Kaçamak gülüşleri gizlice ... (İlhan, 2023: 72)

Yalnızlığı çeşitli yönleriyle tanımlamaya çalışan İlhan, bu duygu durumunun insanın psikolojisini ne denli olumsuz etkilediğini anlatır. Çakmak taşı gibi sert, elmas gibi keskin ifadeleriyle somutlama yaparak ruhun alacağı yaraları tensel acılara benzetererek ifade etmiştir. Ayrıca insanın kapısını çalan bir kimsenin olmaması bu buhranı daha da artırır. Bu ifade Fuzûlî’nin kapısını saba rüzgarından başka açanın/çalanın olmaması ile hemen hemen aynıdır ama sonraki mısralarda İlhan şiirine “elini tutan, bilekleri bembeyaz kuğu boynu, parmakları

uzun ve ince” diye nitelendirdiği kadını sokar. Bu noktada Fuzûlî’den ayrılır ve beşerî dürtülerin etkisinde yalnızlığını paylaşacak birine yönelir.

Fuzûlî’nin yukarıda bahsettiğimiz şiirindeki mekân tasviri ve ruh hâli arasındaki uyumu Türk halk şiirinde de görmek mümkündür. Âşık Hüdâî’nin aşağıdaki şiiri buna örnektir:

*Yavrusunu yitirmiş bülbül misali
Konar daldan dala öterim böyle
Sineme ayrılık közü düşeli
Yanar ince ince tüterim böyle*

*Bilmem bu hançeri bana vurarı
Yitirmişim eşi dostu yâreni
Baykuş gibi mesken tuttum öreni
Harabe yerlerde yatarım böyle*

*Hüdaî kan ağlar kimin nesine
Kader beni attı dert dünyasına
Salmışım gemiyi gam deryasına
Açılmaz yelkenler batarım böyle (Sever, 2013: 656)*

Hüdâî’nin şiirinde asıl öne çıkan tema ayrılıktır. Ayrılığın, kendisini yavrusunu kaybeden bir bülbüle çevirdiğini söyleyen şair, ikinci dördlükte eşini, dostunu ve yârenini yitirdiğini söyler. Bu durum şairi yalnızlık girdabının içine sürükler. Şair kendini önce bülbüle, sonra baykuşa benzetir. Bülbül genelde güle olan aşkıyla ilişkilendirilir ve şairler sevgiliden ayrıldıklarında kendilerini bülbüle benzetir. İkinci dördlükte şairin kendini baykuşa benzetmesi artık sadece sevgiliden ayrılmakla kalmayıp etrafındaki diğer insanlardan da uzaklaştığını gösterir. Kösenin dediği üzere “Âşık tarzı şiir geleneği içerisinde ise baykuş, genellikle virane mekânıyla sembolleştirilmiştir” (Köse, 2019: 295). Viraneler ise kimsenin yaşamadığı terk edilmiş mekânlardır. Bu şiirde de mekân ile ruh hâli arasında ilişki kurulmuş, şair yalnızlığını anlatırken ören (eski terk edilmiş yapı) harabe gibi mekânları tercih etmiştir. Fuzûlî mekân ismi vermese de tasvir ettiği yapı bu mekânlara benzerlik gösterir.

Fuzûlî yalnızlığını anlatırken “*gönül ateşinden başka kimse bana yanmaz*” derken, Hüdâî ayrılığı anlatırken “*sineme köz düştü, yanar ince ince tüterim*” demektedir. İki şair de çektiği acıyı anlatmak için ateşin yakma/yanma özelliğinden yararlanır. Yaşadıkları dönemler ve şiir anlayışları farklı olmasına rağmen acı tasviri yaparken aynı kelimeleri kullanmaları duyuş ve düşünüşlerinin aynı kökten çıktığını, ortaklığını veya benzerliğini gösterir. “*Hüdâî kan ağlarım kimin nesine*” mısrasında kendini *bikes* (kimsesiz) olarak gördüğü açıktır. Yine Türk halk şairlerinden olan Âşık Kalender’in:

Gezerim beklerim gözüm yollarda
Çürüdü cesedim gurbet ellerde
Deli diye ismim gezdi dillerde
Acıyıp hâlîme bakan olmadı. (Sever, 2013: 660)

mısralarında yalnızlık duygusunun Fuzûlî’ye benzer şekilde dile getirildiği görülür. “*Gezerim beklerim gözüm yollarda*” ifadesi şairin birilerini beklediğini gösterir. Son mısradaki “*acıyıp hâlîme bakan olmadı*” ifadesi de o beklenenin gelmediğini belirtir. Fuzûlî’nin de seher yelinden başka kapısını açanı yoktu.

Benzer kullanım Kısakürek’in “Serseri” başlığını taşıyan şiirinde görülür:

Yıllarca gezdirdim hoyrat başımı
Aradım bir ömür, arkadaşımı,
Ölsem dikecek yok mezar taşımı,
Hâlîme ben bile hayret ederim. (Kısakürek, 2022: 68)

Kısakürek “*ölsem dikecek yok mezar taşımı*” ifadesiyle Fuzûlî, Kalender ve Necati Beg’i anımsatır. Fuzûlî; Necati Beg, Kalender ve Kısakürek’ten farklı olarak ölüm bahsinden söz etmeden yalnızlığı dile getirmiştir. Diğer şairlerin cesedi kendi iddialarınca gömülmemiş ve dışarda kalmıştır. Benzer durumu Kısakürek’in de yaşadığı görülür. Ölen kişinin adı-soyadı, doğum ve ölüm yıllarının yazdığı mezar taşı ceset defnedildikten sonra dikilir. Ama Necip Fazıl öldüğünde mezar taşını dikecek kimsesinin olmadığını iddia eder. Modern Türk şiirinin önemli isimlerinden biri olan Sezai Karakoç da ölüm ve yalnızlık konusunu benzer biçimde dile getirir. Fuzûlî’nin kapısını açanı olmazken, Sezai Karakoç’un ağıtını yazanı olmaz:

*Şair o büyük ağıtçı geldi dünyamıza
Günlerce gecelerce ağlattı bizi
İrili ufaklı ölenlerimizin ardından
Öldü ve kendi ağıtını yazmadan gitti* (Karakoç, 2020: 623)

Karakoç şairi bir ağıtçıya benzetir. Her ölenin ardından ağıt yakan bu ağıtçı şair, kendi ağıtını yazmadan ölür. Şairin kendi ağıtını yazmadan gitmesi ve sonrasında onun ölümüne yazılan bir ağıttan bahsedilmemesi onun kimsesizliğini gösterir.

Kimsesizlik kişinin birilerine en çok ihtiyaç duyduğu anda yanında kimsenin olmayışıdır. Kapının açılmaması/çalınmaması, mezarına toprak atılmaması, ölümün ardından ağlayan/ağıt yakan birinin bulunmayışı gibi birbirine yakın ifadelerle kimsesizliğin anlatılması geçmişten günümüze kadar şiirimizde görülür. Benzer ifade şekli Türk halk şiirinde de mevcuttur. Âşık Garip'in aşağıdaki şiiri benzer ifadelerle yalnızlığı anlatır:

*GARİP eder ben garibe kim baksın
Anam yoktur gelsin göz yaşı döksün
Senem yoktur mezarıma taş diksin
Bir çalıdır mezar taşı garibin* (Ergun, 1938: 23)

Garip, gurbet elde tüm aşinalardan uzak kaldığı için ne ölüsüne ağlayanı ne de mezar taşı dikenini vardır. Onun mezar taşı bakımsızlıktan etrafında biten dikenli çalılardan ibarettir. Tüm bunların yanında tasavvufî Türk halk şiirinin en büyük ustalarından olan Yunus Emre'nin

*Bir garip ölmüş diyeler
Üç gün sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Böyle garip bencileyin* (Tanpınar, 2011: 137)

mısralarını hatıra getirmemek mümkün değildir. Verdiğimiz bu şiir örneklerinden de anlaşılacağı üzere kimsesizlik konusu hemen her dönemde benzer örnekler verilerek ele alınmıştır. Kalender'in cesedi çürür, Necati Beg'in mezarına toprak atanı, Kısakürek'in mezar taşını dikenini, Yunus'un ölümünü haber vereni, Fuzûlî'nin ise kapısını çalanı olmaz. Bu

mısralarda şairler kimsesizlik konusunda birbiriyle yarışmasına ve kimsesizliği cenaze merasimiyle bağlantılı anlatmışlardır. Toplumumuzda önemli bir kültürel davranış olan cenaze törenlerine katılmak – ölen kişi fazla sevilme bile- ölen kişiye son vazife olarak yapılır ve bütün tanıdıklar katılır. Şairlerin bahsettiğimiz şiirlerinde bu gelenekten yola çıkarak şiirlerini yazdıkları açıktır.

Kimsesizlik konusunun anlatımında benzer ifade kalıpları kullanıldığı gibi farklı ifade kalıplarının ve farklı benzetmelerin kullanıldığı görülür. Özellikle modern dönem Türk şiirinde farklı ifade şekilleri görülür. Örneğin modern Türk şiirinin önemli isimlerinden olan Cahit Sıtkı'nın:

*Geniş, siyah gölgesi hayatımı kaplayan,
Tepemde kanat germiş bir kartaldır yalnızlık.
Kalp çarpıntılarıyla günleri hesaplayan*

Bir benim, benim olan bir masaldır yalnızlık (Tarancı, 2022: 53)

mısralarında yalnızlık konusunun yukarıda bahsettiğimiz şairlerden farklı şekilde işlendiği söylenebilir. Tarancı seher yelinden ve ölümden bahsetmez. Yalnızlığı, tepesinde uçan büyük bir kartala benzetir. Hayatının tamamını kaplayan bu hayvan göklere hakimiyeti ile bilinirken mitolojide gücün sembolü olarak da görülür. Cahit Sıtkı yalnızlığın kendine ait bir masal olduğunu ve bu masalın günleri kalp çarpıntısıyla hesapladığını söylemektedir. Bir masalın günleri kalp çarpıntısı ile hesaplaması alışılmadık bir söyleyiş biçimidir. Burada yalnızlıktan duyulan korku ve ürperiş içinde günlerin kalp çarpıntısı gibi hızlı geçtiği yorumu çıkarılabilir. Cahit Sıtkı şiirini şu dörtlükle sonlandırır:

***Bir ayna parçasından başka beni kim anlar,
Bir mum gibi erirken bu bitmeyen düğünde?
Bir kardeş tesellisi verir bana aynalar;
Aynalar da olmasa işim ne yeryüzünde?*** (Tarancı, 2022: 53)

Dizelere bakıldığında Cahit Sıtkı'nın aynalara, yani yine kendine sığındığı görülür. Şair ayna karşısına geçip kendisiyle konuşur. Etrafında kendisini anlayan birileri yoktur. Kendini muma benzetirken dünyayı bitmeyen bir düğün sahnesi olarak tasvir eder. Fuzûlî'nin beytindeki seher yelinin yerini Tarancı'nın beytinde ayna almıştır. Fuzûlî'nin evinin kapısını

açıp içeri giren seher yelidir, Tarancı'nın evinde bulunan ise aynadır. Ayna da burada yalnızlığı, kimsesizliği anlatan ifade eden bir semboldür.

Aynanın yalnızlıkla ilişkilendirildiği başka şiirlerde mevcuttur:

Yalnızın odasında

İkinci bir yalnızlıktır

Ayna. (Asaf, 2023: 115)

Görüldüğü üzere şair kimsesizdir ve bunu aynanın karşısına geçerek bastırmaya çalışmakta, fakat aynaya baktığında gördüğü şey yine yalnızlık olmaktadır. Modern dönemde yalnızlık ile ayna arasında bir bağlantı kurulmuş ve yalnız adam aynanın karşısına geçip kendi yalnızlığını izlemiştir. Modern dönem şairinin ayna karşısına geçip yalnızlığı bütün çıplaklığıyla hissetmesi ve bu durumu ayna kavramı üzerinden anlatmasına karşın Fuzûlî aşağıdaki beytinde yalnızlıktan duyduğu ıstırapı doğrudan anlatmıştır:

Yetdi bî-keslûgüm ol gâyete kim çevremde

Kimse yoh çizgine girdâb-ı belâdan gayrı

(*Kimsesizliğim o raddeye geldi ki etrafımda bela girdabından başka dönüp dolaşan yok.*) (Tarlın, 2017: 649)

Bu beyitte şair etrafında bela girdabından başka bir şeyin olmadığı söylemektedir. Girdap, denizde olan büyük ve korkutucu bir doğa olayıdır. İçine aldığı her şeyi yutar ve kaybeder. Fuzûlî bu beyitte kimsesizlikle bela girdabı arasında bağ kurar. Kimsesizliğin dehşetini bunun üzerinden anlatmaya çalışır. Bu beyitte “yetdi bî-kesliğim” ibaresinin hemen aynısı Tarancı'nın “Korkulu Köprü” şiirinde şu şekilde geçmektedir:

Hep böyle tereddüt içinde ben bî-kes

Beyhude ararım bir kaçacak delik (Tarancı, 2022: 62)

Tarancı, ömrünü kimsesiz ve tereddüt içinden geçirirken bunlardan kaçmak için bir sığınak aradığını, ama bu aramanın beyhude olduğunu söyler. Şiirlerde veya diğer edebî metinlerde aynı temaların işlenmiş olması şaşırılacak bir durum değildir ama aynı temanın

farklı edebi dönemlerde benzer kelimelerle anlatılması dikkate değerdir. Modern şiirimizin önemli bir ismi olan Tarancı, divan şiirini yeterince okuyamadığını belirtmekle beraber Fuzûlî ve Şeyh Galib'i okuduklarının en başında tuttuğunu ifade eder. Yani şair, geleneğin büyük şairlerini sadece okumakla kalmamış, onlardan etkilenmiş ve şiirinde onlardan yararlanmışır. Cahit Sıtkı'nın kendini kimsesiz hissetmesinin altında yatan sebeplerin ne olduğunu kesin olarak bilinmese de Fuzûlî şu beyitte yalnızlığının nedenini açıkça belirtir:

*Dôst bî-perva felek bî-rahm ü devran bî-sükûn
Derd çoh **hem-derd yoh** düşmen kavî talî' zebun*

(Dost alakasız, kayıtsız; felek merhametsiz; dünya, durmadan dönüyor. Dert çok, dert ortağı yok; düşman kuvvetli tali' ise yenilmiş, zayıf.) (Tarlan, 2017: 519)

Fuzûlî bu beyitte yakından uzağa doğru giderek önce dostlarını, sonra feleği ve yaşadığı dönemi suçlar. Dertlerinin çokluğundan bahseder ve dert ortağım yok der. Düşmanı kuvvetli talihi ise zayıf olarak görür. Fuzûlî'ye kendini yalnız hissettiren şey dostların alakasız davranmasıdır. Bu beyitte geçen “derd çoh hem-derd yoh” ifadeleri yüzyıllar sonra Nazım Hikmet tarafından aynı şekilde kullanılmıştır. “Kerem Gibi” başlığını taşıyan şiirini inceleyelim:

*Hava kurşun gibi ağır!!
Bağır
bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum...*

*O diyor ki bana:
- Sen kendi sesinle kül olursun ey!*

Kerem

gibi

yana

yana...

“Deeert

çok,

hemdert

yok”

Yürek-

-lerin

kulak-

-ları

sağır...

Hava kurşun gibi ağır (Hikmet, 2010: 188)

Nazım Hikmet gelenekten yararlanmış ve Doğu kültürünün zengin mirasını şiirlerinde kullanmıştır. “Nazım, bazılarının zannettikleri gibi Türk ve Doğu-İslam kültür ve gelenek birikimine yabancı, görmezden gelen ve onları yadsıyan bir tutum içimde değil, tam tersine onun değerini bilen ve önemseyen bir şairdir” (Çetin, 2012: 101). Bu şiirinde Fuzûlî’nin şiirinden doğrudan alıntı yapmıştır. Toplumunu kurşun eritmeye çağırır, ama üçüncü kişi onun kendi sesiyle yanacağını söyleyerek destek vermez. O da aynı Fuzûlî gibi dert ortağı bulamaz. Görüldüğü üzere Fuzûlî bireysel dertlerinden dolayı yalnızlığı dile getirirken Nazım Hikmet aynı kelimelerle toplumsal bir sorunda destekçi bulamamanın yalnızlığını anlatır.

Fuzûlî başka beyitlerinde de dertleşecek birinin olmadığından bahseder:

Ey Fuzûlî cevri-yâr ü ta ‘ne-i ağıyârdan

Var yüz min gam bu hem bir gam ki yoh gam-hârumuz

(Ey Fuzûlî, sevgilinin cefası; başkalarının, ağıyârın, kınaması bunlar bana yüz binlerce gam yüklüyor ve öyle bir gam ki bir tek dert ortağımız yok.) (Tarlan,2017:281)

Fuzûlî’nin aşkın gamıyla dertlenip çevresinde kendini anlayacak birini bulamaması onun birçok beytinde karşımıza çıkar. Dert ortağının olmayışı onun acısını daha da arttırır. Bu

durum gerçek yaşamda da böyledir. Hayatı paylaşacak birilerinin olmaması dertten daha ağır bir ıstırap getirir. Dert ortağı, dost, arkadaş günlük hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır; bu yüzden her dönemde şiirin konusu olmuştur:

*Birikti gam keder dolu bir şelek
Dırmaşlanıp size gitmek göründü
Zulmün bize midir ey kahpe felek
Her hâl kudret yolun tutmak göründü*

*Mecâlim kalmadı menzil çok uzak
Hâlden bilen yoktur kime yalvarak
Bundan sonra bize yoktur gün durak
Bu cezayı baştan atmak göründü (Sever, 2013: 499)*

Âşık Mevlüt Yıldırım'a ait olan bu şiirde, şairin şelege (sepet) gam ve kederle doludur. Bu yüzden feleğe çatar. Onunla hesaplaşır, kudret yolunu tutacağını söyler. Dünya heveslerinden uzaklaşacaktır, çünkü felek ona zulüm eder. Üstelik hâlden anlayanı, oturup konuşabileceği (Hâlden bilen yoktur kime yalvarak) kimse de yoktur. Fuzûlî'nin de Mevlüt Yıldırım'ın da hâlden anlayanı bulunmaz. İki şairde bu durumun verdiği derin üzüntüyü şiirinde işler. Mevlüt Yıldırım'ın başka bir şiirinde de yine aynı dertten mustarip olduğunu görülür:

*Bir yanda kasavet bir yanda keder
Bir gün göstermedi bize bu kader
İnsana ederse bir felek eder
Destim bir taraftan dolmadı gitti*

*Gamdan hâyi değil mihnetli başım
Yıldırım belirsiz yazımla kışım
Bahri umman gibi akan gözyaşım
Rahmedip kimseler silmedi gitti (Sever, 2013: 501)*

Feleğin cevri cefası bitmez. Âşık gamdan, kederden, sıkıntıdan bir türlü kurtulamaz. Bunlar yetmezmiş gibi “Bahri umman gibi akan gözyaşım/rahmedip kimseler silmedi gitti”

diyen Mevlüt Yıldırım'ın gözyaşını silen olmaz. Yaşayan her bireyin kendince sorunu, sıkıntısı vardır. Bunlar hayatın olağan akışında olan şeylerdir. İnsanı asıl üzen bu sıkıntıların olması değil bunları anlatacak birilerinin olmayışıdır. Benzer durum Fuzûlî'nin şu beytinde karşımıza çıkar:

Ey Fuzûlî sehdür her gam ki gam-hârı ola
*Gam budur kim mende min gam var ü **bir gam-hâr yoh***

(Ey Fuzûlî, bir dert ortağı olursa gam çekmek kolaydır. Fakat asıl gam odur ki bende bin gam var bir tane dert ortağı yok.) (Tarlan, 2017: 175)

Fuzûlî'de bu beyitte asıl gamın bir dert ortağı olmamasıdır demektedir. Mahzuni Şerif'in "Çeşm-i Siyahım" adlı şirinin ikinci dördlüğünde benzer konu işlenir:

Hayli dolaşayım yüce dağlarda
Dost beni bıraktı âh ile zârda
Ötmek istiyorum viran bağlarda
Ayağıma cennet kiralansa da (Sever, 2013: 666)

Bu dördlükte Mahzuni'nin dostu tarafından zor zamanında yalnız bırakıldığı görülür. Şair bu durumdan öylesine mustarip olmuştur ki viranelerde bir kuş misali ötmek ister. Virane, kimsenin uğramadığı terk edilmiş, yer yer korkutucu bir görüntüsü olan mekândır. Yalnız kalan insanın gönlü de bir virane gibidir. Kimseler uğramaz. Başka bir şiirinde Mahzunî aynı konuyu işler:

Benim ile lokma yiyip içenler
Gölgemin altında konup göçenler
Sizi zâlim dar günümde kaçanlar
Ben kendi kendime çatar ağlarım (Sever,2013: 664)

Birlikte yiyip içtiği dostları ve onun gölgesinde soluklananlar şairi dar gününde yalnız bırakmıştır.

Dostların vefasızlığı yukarıda bahsettiğimiz şairlerde derin bir kırgınlık duygusu yaratır ve bu onların insanlara ve hayata karşı olumsuz bir tutum takınmalarına sebep olur. Benzer bir örneği Tarancı'nın "Gariplik" başlığını taşıyan şiirinde görmek mümkündür:

*Babam kırdı beni ilk önce babam
Dosttan gördüm kahrın daniskasını
Nankör çıktı iyilik ettiğim adam
Sevdiğim kız da savdı sırasını*

*Bendim hayal üstüne hayal kuran
Gözüm kapalı olduğu zamanlar
Benim başımı taştan taşa vuran
Sandığım gibi değilmiş insanlar*

*Garibim dünyada garip nafîle
Gelse boynuma dolansa da bahar
Kendi hoş kendi masum sesinizle
Siz söyleyin garipliğimi kuşlar (Tarancı, 2022: 251)*

Tarancı'nın şiirinde bütünüyle insanlardan gördüğü vefasızlık anlatılır. Önce ailede başlayan bu durum dost, iyilik ettiği adam ve en son sevdiği kadınla birlikte boy gösterir. Hayal üstüne hayal kurduğunu, yani henüz insanların diğer yüzüyle tanışmadığı dönemlerde mutlu olduğunu ifade eden Cahit Sıtkı vefasızlığı gördüğünde mutluluğunu kaybeder. Şair insanlardan uzaklaşır ve garip olduğunu ilan eder. En son mısrasında ise garipliğini kuşların anlatmasını ister. Bu mısralar bize kimsesizlik hissini ne kadar derinlerde duyduğunu gösterir. Tarancı bu şiirinde insanların kendine kötü davranmasından dolayı yalnız olduğunu belirtirken Fuzûlî aşağıdaki beytinde kendi ağlaması ve feryadı yüzünden insanların kendinden uzaklaştığını belirtir.

*Eşk ü âhum nefreti kat' etdi ilden ülfetüm
Çizginen çevremde yâ gird-âbdur ya gird-bâd*

(Gözyaşım ve ahım, halkı benden nefret ettirdi. Kimse artık benimle görüşüp konuşmuyor. Şimdi etrafımda dönen ya girdap, su kuyusu yahut dönen rüzgardır.) (Tarlan, 2017: 183)

Fuzûlî'nin yalnız olduğunu daha önce dile getirmiştik. Acının ve ıstırapın şairi olan Fuzûlî her fırsatta bunu dile getirir. Bu beytinde de yalnızlığını vurgular. Bu sefer yalnızlığın sebebini verir: Gözyaşı ve ah etmeleri yüzünden halk ondan nefret etmiş, ilgi ve alakasını kesmiştir. Şair, gözyaşlarının oluşturduğu girdap ve ahının oluşturduğu rüzgârla baş başa kalmıştır. Benzetmeler yaparken mübalağaya başvuran şair aslında güzel bir gerçeği dile getirir. Sürekli şikâyet etmenin, dert anlatmanın, hep olumsuzluklar üzerinde durmanın insanı yoran ve yıpratıcı bir tarafı vardır. Günlük hayata bakıldığında böyle insanların dışlandığını ve yalnız kaldığını görmek mümkündür. Çünkü insanlar yaşadığı hayatın vermiş olduğu stresi ve sıkıntıyı üzerinden atmak için dost meclisine dahil olurlar. Elbette bu meclislerde sorunlar ve sıkıntılar konuşulur ve dertleşme dediğimiz olay gerçekleşir, ancak bunu sürekli yapan kişi bu meclis tarafından dışlanır. Fuzûlî burada bahsettiğimiz yalnızlığın boyutunu başka bir gazelinde daha ileri götürerek şöyle der:

Berk-i âhum gök yüzün dutmuş sirişküm yer yüzün
Sohbetümden hem vuhûş etmiş teneffür hem tuyûr

(Ahımın şimşegi gök yüzünü, gözyaşım da yer yüzünü tutmuş. Benim arkadaşlığımdan hem gök yüzündeki kuşlar hem yer yüzündeki vahşi hayvanlar nefret ediyor.) (Tarlan, 2017: 187)

Şair artık sadece insanlar tarafından değil hayvanlar tarafından da dışlandığını iddia eder. Beyitte Fuzûlî'nin kendi yalnızlığını hayvanlarda benden nefret ediyor şeklinde açıklamasının sebebi kanaatimce onun kendini Mecnûn ile kıyaslamasından kaynaklanır. Fuzûlî'nin aşkıta, ıstırap çekmede, ah etmede kendini Mecnûnla kıyasladığını ve kendini ondan üstün tuttuğunu bilinmektedir.

“Mecnûn’un, Ferhat’ın, Hüsrev’in, Vâmık’ın ve diğer kahramanların aşkı zaman zaman Fuzûlî’nin aşkıyla boy ölçüşür düzeye ulaşır. Hatta öyle bir noktaya varır ki Mecnûn, Ferhat, Hüsrev ve Vâmık -bunlara Bülbül ve Pervane de eklenebilir- aşkıta Fuzûlî’ye rakip olurlar. Ancak Fuzûlî aşkıdan emindir ve rekabeti elden bırakmaz. Bu kahramanlarla mücadelesini sürdürür” (Ulucan, 2015: 79).

Mecnûn'un, Leyla'ya olan aşkından dolayı çöllere düştüğü ve yaşamını o şekilde sürdürdüğü rivayet edilir. Öyle bir yaşantı içerisinde birtakım olağanüstülükler görülür. Bunlardan biri de Mecnûn'un hayvanlarla iletişim kurması ve onlarla dost olmasıdır. Mecnûn insanlardan uzak, ama hayvanlarla yakın ilişkiler kurmuştur. Fuzûlî'nin hayvanların bile kendinden nefret ettiğini söylemesi bize yalnızlık konusunda da kendini Mecnûn ile kıyasladığını ve onun önünde olduğunu düşündürür.

Fuzûlî yukarıda bahsettiğimiz beytinde yapayalnız sadece insanlar tarafından değil hayvanlar tarafından da yalnız bırakıldığını söylemiş, yalnızlığını en uç boyutlara taşıyarak anlatmıştır. Onun kimsesizliği öyle bir raddeye varır ki artık ölecek bile olsa kimse hatırını sormayacaktır:

Ey Fuzûlî bes ki gam-nâk oldu ahvâlün soran
Gamdan ölsen hiç kim sormaz dahi ahvâlünü

(Ey Fuzûlî, senin hâlini soran kimse o kadar gam ve keder içine düştü ki aşk ıstırabından ölsen dahi kimse artık senin hâlini sormaz.) (Tarlan, 2017: 658)

Bu beyitte Fuzûlî anlattıklarıyla etrafındakileri gam ve kedere sürüklediğini ve o insanların artık kendisi ölse dahi onunla konuşmayacağını söylemektedir. Aşkın gamını çeken her kişi kendini isteyerek veya istemeden toplumdan soyutlar. Anlaşılmadığını düşündüğü zaman isteyerek toplumdan uzaklaşır, yalnız kalarak kederini yaşamak ister. Kalabalık içinde kendine ait bir yaşam alanı bulamaz. O, kendi içindeki buhranı yaşarken zamanın bir noktasında takılıp kalır, ancak dış dünyada zaman akıp gider. O yüzden istemeden de olsa toplumdan soyutlanır. Fuzûlî'nin yaşadığı bu durumun benzeri Aşık Kerem'in aşağıdaki şiirinde de görülür:

Elimden aldırırım konca gülümü
Gurbet ele saldı Mevlâ yolumu
Gün be gün artırdım ah ü zârımı
Şimdi geçtetmedik yollar mı kaldı
...
Bir vefasız yârdan çekem zulümü

Genç yaşında kabul ettim ölümü

Hiç kimseler sormaz benim hâlimi

KEREM gezmediğim eller mi kaldı (Ergun, 1938: 75)

Âşık Kerem'e ait olan ve ilgili bölümlerini aldığımız bu şiirde şair, aşk derdiyle gurbet ele düştüğünü ve her yeri gezdiğini söyler. Sevgili ona zulüm etmekte o da her geçen gün âh u zârını artırmaktadır. Tıpkı Fuzûlî gibi vefasız bir sevgiliye meyleden Kerem'in bu dert yüzünden dostlarla da alakası kesilir. Fuzûlî'de "*hiç kim sormaz dahi ahvalüni*" ifadesi "*Hiç kimseler sormaz benim hâlimi*" şeklinde Kerem'in şiirinde karşımıza çıkar.

Şairler yaşadığı dönemlerde bir duygunun sembolü olan varlık, nesne veya durumlara benzetmeler ve onlara göndermeler yaparak içinde bulunduğu ruh hâlini yansıtmaya çalışır. Burada amaç kıyaslama yapmak ve kendi ruh hâllerini okura daha iyi hissettirmektir. Yukarıda bahsedilen şiirlerde şairler hâllerinin kimse tarafından sorulmayacağını söyleyerek yalnız olduklarını belirtmiş, Cahit Sıtkı benzer konuyu üstü örtük biçimde şöyle ifade etmiştir:

Ve böylece bu ömür, bu ömür her dakika,

Bir buz parçası gibi kendinden eriyecek.

Semada yıldızlardan, yerde kurtlardan başka,

Yaşayıp öldüğümü kimseler bilmeyecek! (Tarancı, 2022: 67)

Tarancı'nın "Ömrümde Sükut" başlığını taşıyan ve iki dörtlükten oluşan bu şiirinin ikinci dörtlüğüne baktığımızda ömrünün her dakika bir buz parçası gibi kendiliğinden eridiğini ve bu süre zarfında onun yaşadığından ve öldüğünden gökte yıldızlardan yerde kurtlardan başka kimsenin haberi olmayacağını söylediğini görürüz. Şair yalnızlık duygusunu anlatırken ömrünü buz parçasına benzetir. Burada yalnız geçen bir ömrün buz gibi soğuk olduğunu vurgulamak istemiş olması muhtemeldir. Akabinde ömrüne tanıklık edeceklerin yıldızlar, ölümüne tanık olacakların ise kurtlar olduğunu söyler. Dikkat edilecek olursa Tarancı ile Fuzûlî'nin ifadeleri birbirine oldukça yakındır. İki şairde yalnızlığı benzer nesnelere yararlanarak anlatır. Fuzûlî, gökte kuşlar, yerde vahşi hayvanlar; Tarancı gökte yıldızlar, yerde kurtlar demektedir. İki arasındaki tek farklılık Tarancı'nın kuş yerine yıldızları hayatına tanıklık ettirmesidir.

Cahit Sıtkı'nın yıldızlardan bahsederek hayatına tanık olarak onları göstermesi yalnızlık ve gece arasındaki ilişki açısından önemlidir. Gece yalnızlığı beraberinde getirdiği için ondan korkulur. Dertli insan gecenin gelmesini istemez, çünkü herkes uykudadır. Keder sahibi kendisiyle baş başa kalır. Karanlığın her şeyi örttüğü, sessizliğin sesinin işitildiği dakikalarda birey tüm buhranlarını zihninde bir plak gibi döndürüp durur. O yüzden gece olumsuzlanan, istenmeyen, korkulan, huzursuz olunan bir zaman dilimi olarak şiirde karşımıza çıkar. Fuzûlî geceden duyduğu korkuyu şöyle ifade eder:

*Fuzûlî bahmak olur ol güneş yadıyla horşide
Ne vech ile kim olsa gün geçer fikr-i şeb-i târ et*

(Ey Fuzûlî, o güneş sevgiliyi yad ederek, onu düşünerek güneşe bakılabilir. Asıl mes'ele bu değil, nasıl olursa olsun gün geçer. Sen karanlık geceyi düşün) (Tarkan: 2017: 140)

Şair nasıl olursa gün geçer, sen karanlık geceyi düşün derken gün içerisinde onu bekleyen korkutucu gecenin endişesini yaşamaktadır. Burada doğrudan yalnızlık teması yoktur, ama gecenin mahiyeti, yaptığı çağrışımlar düşünüldüğünde şairin, gece ve beraberinde getirdiği yalnızlıktan korktuğunu söylemek mümkündür. Gündüz vakti sevgiliyi hatırlamak kolaydır. Çünkü insan gün içinde işleriyle ilgilenir ve kafasındaki düşüncelerden kurtulabilir, ama gece düşüncelerden kaçabilecek bir mekân bulunmaz. Gece olunca herkes evine çekilir. Aile hayatına sahip olanlar gecenin saadetini yaşarken yalnız olanlar sessizliğe gömülür. Bütün dertlerle baş başa kalınır. Şunu söyleyebiliriz ki birey geceden değil, yalnızlığı paylaşamamaktan korkar. Orhan Veli'nin "Yalnızlık" şiiri buna güzel bir örnektir:

*Bilmezler yalnız yaşamayanlar,
Yalnızlık nasıl korku verir insana;
İnsan nasıl konuşur kendisiyle,
Nasıl koşar aynalara,
Bir cana hasret,
Bilmezler. (Kanık, 2022: 140)*

Orhan Veli açık biçimde kimsesizliğin nasıl korku verdiğini anlatır. Aynalara koşup kendi kendisiyle konuşur, çünkü yalnızlığı paylaşacağı kimsesi yoktur.

Yukarıda dediğimiz gibi gece ve yalnızlık arasında sıkı bir münasebet vardır. Ahmet Muhip Dıranas'ın “Olvido” şiirinin ilk bendinde gece ve yalnızlık konusunun daha aşikâr şekilde işlendiği görülür:

Hoyrattır bu akşamüstüler daima.
Gün saltanatıyla gitti mi bir defa
Yalnızlığımızla doldurup her yeri
Bir renk çılgılığı içinde bahçemizden,
Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan
Lavanta çiçeği kokan kederleri;
Hoyrattır bu akşamüstüler daima. (Dıranas, 2023: 40)

Şiirin daha girişinde şair akşamüstlerinin hoyrat (çirkin) olduğundan bahseder. Gün saltanatıyla çekip giderken yerini yalnızlığa bırakır ve sonra bir el bohçamızdan kederleri çıkarmaya başlar. Bohça ile imgelediği şey şüphesiz zihnimizdir. Gün bitimiyle orada duran kederler birer birer meydana çıkarılır. Kişi burada edilgen durumdadır ve kederler başka bir şahsın eliyle bohçadan çıkarılır. Bu durumda bireyin yapabileceği bir şey kalmaz ve kendini istemsizce karanlığın kollarında bütünüyle yalnız bulur. Fuzûlî ayrılığın gamından korktuğu için kendine “karanlık geceyi düşün” demekte, Dıranas ise daha genel sebeplerden dolayı akşamüstlerini hoyrat bulmaktadır.

Behçet Necatigil de benzer konuyu işleyen şairlerden birisidir. “Geceleyin Erkekler” şiirinde modern hayatın sıradan bir iş günü çıkışını kendi gözlemiyle şöyle ifade eder:

Sinyal gibi sarınca ışıklar etrafı,
Yerli yerine çekildikte;
Gece baskısıyla birlikte
Başlar yalnızların azabı

Ey garip, senin de yerin yoksa eğer
İşte meyhane.
Gel, yalnız adam, sığınağa sen de gel
İçki bahane

Çünkü geceye karşı konur iki türlü:

Biri ailece evler de

Öbürü har vurup ömrü

İçkili yerlerde (Necatigil, 2022: 89)

Necatigil, gece ve yalnızlık konusuna oldukça sade yaklaşır. Yalnızların azabı gece baskınıyla başlar. Gece, baskın kelimesiyle özellikle beraber kullanılmış, olumsuz olduğu belirtilmiştir. Eşkıya gibi aniden gelip huzuru bozar, azabı başlatır. Şair bu yüzden yalnız olan adamı meyhaneye çağırır. Orayı bir sığınak olarak görür. Burada herhangi bir mecaza başvurduğunu söylemek mümkün değildir. O sığınak, ailesi olmayanların toplandığı bir meclis gibi karşımıza çıkar. Fuzûlî de bir beytinde gam sahibine yoldaşlık edenin sarhoşluk olduğunu söyleyip sakiden mey sunmasını ister:

Sâkiyâ mey sun ki dâm-ı gamdurur hüşyârlıĝ

Mestlikdür kim kılur gam ehline gam-hârlıĝ

(Ey saki, şarap sun ki, ayrılık akli başında olmak gam tuzağıdır. Gam ehl ine dert ortağı olan ancak sarhoşluktur.) (Tarlan, 2017: 358)

Fuzûlî'nin bahsettiği mey mecazi aşk, sarhoşluk da o aşkın içinde kaybolup dünyadan ve dünya malından azade olmaktır. Necatigil, kelimeyi ilk anlamında kullanmış, Fuzûlî tasavvufun o kelimeye yüklediği mana içinde kullanmıştır. Ama iki şairin de amacı aynıdır: Yalnızlıktan bir şekilde kurtulmak.

Ayrılık, yalnızlık, gece, aile hayatından yoksunluk ve korku temasından bahsetmişken tüm bunları aynı anda işleyen Kaldırımlar şiirinden bahsetmemek mümkün değildir. Necip Fazıl'ın bu şiirinde yalnız ve kimsesiz bireyin bütün ruh hususiyetleri mevcuttur:

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında,

Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.

Yolumun karanlığa karışan noktasında

Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum. (Kısakürek, 2022: 156)

Şiirin girişinde ıssız bir sokakta bir başına yürüyen şair yolun karanlığa karışan noktasında kendini bekleyen bir hayal gördüğünü ifade eder. Karanlık kendini göstermeye başladığı andan itibaren şairin ruhundaki korku ortaya çıkar ve bilinci ona oyunlar oynamaya başlar:

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık,

Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.

Bu gece yarısında iki kişi uyanık:

Biri benim, biri de uzayan kaldırımlar.

Kara gökler kül rengi bulutlarla kaplıdır ve yıldırımlar evlerin bacasını kollar. Kara gök, kül rengi bulut (gri) boğucu bir atmosfer oluştur ve şairin ruh hâliyle uyumludur. İçindeki sıkıntı ve bunalım şiirine zemin hazırlayan mekânı oluşturur. O mekân ise iki paydaşı ile karşımıza çıkar. Bu paydaşlardan biri Necip Fazıl, diğeri ise ona yoldaşlık eden kaldırımlardır.

İçimde damla damla bir korku birikiyor,

Saniyorum her sokak başını kesmiş devler.

Simsiyah camlarını üzerime dikeyor

Gözleri çıkarılmış bir ama gibi evler.

Şair bulunduğu sokakta ilerledikçe karanlık gecenin olağan görünümünü içindeki korkuya uygun tasvir eder. İçindeki korku ve ürperiş varlıkların şeklini değiştirir ve şair gölgeleri dev, ışıkları sönmüş evleri ise gözleri çıkarılmış bir âmâ olarak görür. Karanlık bilinmezleriyle korkutucudur, eşyanın görüntüsünü gizler veya şeklini değiştirir. Tanıdık olan her nesne karanlığın içindeyken aşinalığını yitirir. Zaman ilerledikçe şair kendisini kaldırımlarla bütünleştirir:

Kaldırımlar, ızdırap çekenlerin annesi,

Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.

Kaldırımlar, duyulur ses kesilince sesi,

Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisandır.

Necip Fazıl'da tıpkı Fuzûlî gibi yalnız ve ıstıraplarla doludur. Necip Fazıl kendini kaldırımların kucağına atmıştır. Dönemin şartları mekân üzerinde etkilidir. Fuzûlî iç mekânlar veya çölden bahsederken Necip Fazıl gece hayatının yoğun olduğu özellikle kimsesiz insanların evin içindeki derin sessizlikten boğulmamak için kendini dışarıya attığı karanlık sokak tasvirleri yapar. Bu karanlık sokak içinde ona kaldırımlar arkadaştır. Mekânlar değişiklik gösterse de anlatılan yalnızlık ve kimsesizlik aynıdır.

Necip Fazıl Kısakürek'in Kaldırımlar şiirinde anlattığı birey, dünyanın insana mutlu olması için sunduğu hiçbir şeye sahip değildir. Tamamen dünyadan soyutlanmış, bir başına kalmış, gidecek yeri olmayan, belki ölümünden dahi kimsenin haberi olmayacak bu kimsesize bireye Fuzûlî yüzyıllar öncesinden şöyle seslenir:

Ger görmemek dilersem resm-i cefâ Fuzûlî
Olma vefâya tâlib dünya-yı bî-vefâda

(Ey Fuzûlî, eğer cefa görmemek istersen vefasız dünyada kimseden vefa bekleme.)
(Tarlın, 2017: 578)

Bu beyit doğrudan yalnızlığı anlatmamakla beraber dolaylı yoldan vurgu yapmaktadır. Şair cefa görmemek istersen vefasız dünyada kimseden vefa bekleme demektedir. Dünyayı vefasız olarak nitelendirmek için ondan istediğimizi alamamış olmamız icap eder. İnsanı dünyaya bağlayan, yaşamdan keyif almasına vesile olacak şeylerin olması gerekir. Aile hayatı, dostluklar, etrafta sevilen ve saygı duyulan biri olma, insanlar tarafından anlaşılma ve maddi olanakların iyi olması gibi durumlar insanın hayattan zevk almasına ve yaşamı anlamlı kılmasına vesile olan şeylerdir. Ancak şair, şiirlerinde bunların hiçbirinden bahsetmez. Yani onu dünyaya/dünyadakilere bağlayacak, dünyayı sevdirecek maddi ve manevi bir şey yoktur. Hem maddi hem manevi bir yokluğun, yani yalnızlığın ve ıstırapın içindedir. Artık sadece dostlarına değil, bütün bir dünyaya sitem etmekte, onu vefasız olarak nitelendirmektedir. Orhan Veli'nin "Giderayak" şiiri aynı konuyu çok yalın şekilde anlatır:

Handan, hamamdan geçtik,
Gün ışığındaki hissemize razıydık;
Saadetinden geçtik,
Ümidine razıydık;

Hiçbirini bulamadık;

Kendimize hüznler icat ettik,

Avunamadık;

Yoksa biz...

Biz bu dünyadan değil miydik? (Kanık, 2022: 92)

Orhan Veli de Fuzûlî gibi doğrudan yalnızlığı anlatmamaktadır ama tasvir ettiği birey onu mesut edecek hiçbir şeye sahip değildir. Malı mülkü olmayışı bir kenara herkesin üstüne doğan güneşten bile nasibini alamadığını söyler. Saadetin ümidine bile razı olan şair bunların hiçbirini bulamaz. Ve en sonunda “Biz bu dünyadan değil miydik?” diye kendi kendini sorgular. Yukarıda bahsettiğimiz gibi insanın mutlu olmasını sağlayacak unsurlardan herhangi birinin olmayışı Orhan Veli’nin yalnız olduğuna dair ipucu verir. Maddeyi (handan hamamdan geçtik) ikinci plana atar, maneviyatı (saadetine razıydık) ön plana çıkarır. Herkesin kendince yer edindiği bu dünyada kendini ötekileşmiş (biz bu dünyadan değil miydik) hisseder. Dünya bu hâliyle yaşanılabilir bir yer olma özelliğini kaybeder ve şaire kendini avutacak bir şey vermez.

Dünyanın iyi veya kötü bir yer olduğu tartışmalı bir konudur. Bireyin yaşadığı olaylar karşısında hayata bakışı değişebilir. Bazen dünyadan bunılır, sıkılır ve hayatı anlamsız bulur. Bazen de yaşama tutkuyla bağlanır. Fuzûlî genelde kötümser bir tavır içindedir, dünyada keyfini süreceği bir şey olmadığını söyler. Cahit Sıtkı yaşamayı sevmesine rağmen bazen karamsar olmuş ve dünyaya Fuzûlî ile aynı yerden bakmıştır:

Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı?

Sanki karnında fazla yaramazlık mı ettim?

Senden istemiyordum ne tacı ne sarayı

Karnında yaşıyordum kafiydi saadetim.

Bir kere doğurdunsa sonra niçin büyüttün?

Kundakta beşikte de bir zahmetim mi vardı?

Koynundan niçin attın yavrunu bütün bütün

Bilmiyor muydun ki o yalnızlıktan korkardı?

*Sütünden tatlı mıdır anne sanki bu hayat?
Bana sorsana anne yaşamak bir hüner mi?
El aç yalvar gündüze geceye boyun uzat
Bu uğurda bir ömür çürütmeye değer mi? (Tarancı, 2022: 48)*

“Anne, Ne yaptın?” başlığını taşıyan şiirin ilgili yerleri incelendiğinde şairin tıpkı Fuzûlî gibi hayatın olumsuz yönlerine odaklandığı görülür. İlk dördlük “*Anne sana kim dedi yavrunu doğurmayı*” diyen Tarancı, ikinci dördlükte beni neden büyüttün ve yalnız bıraktın diyerek annesine sitem eder. Çünkü o yalnızlıktan korkar. Fuzûlî, yukarıda bahsettiğimiz beytinde doğrudan yalnız olduğunu söylememişti, ama Tarancı bunu açık açık ifade eder. Tarancı dünyaya ve dünya nimetlerine talip değildir, sarayı, tacı istemezdim der. Anne sözü burada önemli bir unsurdur. Anne karnına dönmek, onun kucağında olmak korunma, sevgi ve şefkat iç güdüsünden kaynaklanır.

Dünyanın ve insanların vefasızlığından kaynaklanan yalnızlık hissi uzun süreli durumlarda şiddetini artırır ve dayanılmaz bir hâl alabilir. Kişi en sonunda konuşmak ihtiyacını karşılamak ve hâlini anlatmak için birilerinin olmasını ister. Tarancı bu yalnızlık ve bunalmışlık hissinden ötürü annesine gider, Fuzûlî dert ortağı olan Mecnûn’un kapısını çalar:

Gönül gam dünleri tenhâ geçürme iste bir hem dem
Ecel hâbından efgânlar çeküp Mecnûn’u bîdâr et

(Ey gönül, gam gecelerini yalnız geçirme. Bir konuşup görüşecek, seni anlayacak bir dost iste. Feryatlar edip Mecnûn’u ecel uykusundan uyandır.) (Tarlan, 2017: 139)

Bu beyitte Fuzûlî, gönlüne seslenip gam günlerini yalnız geçirmemesini ve konuşacak birini istemesini söyleyip ardından feryat figan ederek Mecnûn’u ecel uykusundan uyandır, ona haber ver demektedir. Şairin aşk derdiyle her zaman gamlı olduğu bilinir. Onun bu konuda dert ortağı Mecnûn’dur. Mecnûn da aşk yolunda en az onun kadar gam çekmiş bir yolcudur. O yüzden kendisini bir tek o anlayacaktır, lakin Mecnûn ölüdür, ecel uykusundadır. Dolayısıyla şair yalnızdır. Konuşup görüşeceği, hâlimden anlayacağı yaşayan kimse yoktur. Cahit Sıtkı “Gün Eksilmesin Pencereyden” şiirinde bu durumdan bahseder:

Ne doğan güne hüküm geçer,

*Ne hâlden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümün geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur*

*Ve gönül, Tanrısına der ki;
-Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin penceremden (Tarancı, 2022: 149)*

Bu şiirin bütününe hâkim olan duygu ölüm korkusu ve yalnızlıktır. Şair ölüm korkusu yaşar, ölmek istemez. Aklımdan ölümü geçerken onu sırasıyla kuş, bahçe, nur takip eder. Burada insana dair bir unsur olmaması, yani şairin hatırına bir insan gelmemesi ve hâlden anlayan birinin bulunmaması bu şiirde ölüm ve yalnızlık temasının birlikte ele alındığını gösterir. Şair, Fuzûlî gibi hâlden anlayan birini bulamaz. Gerçi ölmüş bile olsa Fuzûlî Mecnûn'un kendinin anlayacağını düşünür. Tarancı ise daha yalnızdır.

Konuşma ihtiyacı ortaya çıktığında herhangi birinin olması değil, hâlden anlayan birinin olmaması insanı yalnız hissettirir. İnsan sosyal bir varlıktır ve duygularını paylaşmak ister. Bu paylaşım herkesle yapılmaz. O kişiyi bulamadığında birey kendi kendine konuşur, bunu bazen ayanın karşısında bazen masabaşında yapar:

*Bazı karşıma çıkıyorsun,
Taniyacak gibiyim seni,
Gel biraz konuşalım, diyorum.
Cevap vermiyorsun.
Ellerin titrer miydi eskiden?
Dumanlı mı görüyordu gözlerin?
Padişahlar gibi hayal mi kurardın?
De bana, diyorum, susuyorsun*

*Kitap okumayı severdin,
Kırlarda dolaşmayı, bahçeler
Bilmediğin kadınlar gibi miydi?
Söyle, diyorum, duruyorsun.*

*Atlarla, insanlardan daha çok
Yoldaş mıydın çocukluğunda?
Neyledin hepsinin yokluğunda?
Diyorum, ağız dil vermiyorsun.*

*Nasıldı ilk gurbete çıkışın?
Kıyısına ilk vardığın deniz?
Koynuna ilk girdiğin kadın?
Ağızına ilk aldığın kadeh?
Nasıldı delice çalıştığın
Delice eğlendiğin geceler?
Bir tutam yonca gibi tertemiz
O kıza âşık olduğun günler?
Nasıldı? Diyorum, gülüyorsun.*

*Yorgunum şimdi, yorgunum çok!
Bir de sen cevap vermiyorsun.
Kolundan tutmak istiyorum, fayda yok;
Bırakıp beni gidiyorsun (Çetişli, 2015: 213)*

Cahit Külebi'ye ait olan bu şiirde anlatıcı mutlak konuşma isteği içinde ikinci kişi diye adlandırdığı bir şahsa seslenir ve onunla dertleşmek, hâlini paylaşmak ister ama o kişi asla anlatıcıya cevap vermez. Anlatıcı sık sık sorular sorar, fakat cevap alamaz. Çetişli, şiiri tahlil ederken şöyle bir değerlendirmede bulunur:

“Külebi, şiirinin giriş bölümü olarak değerlendirebileceğimiz birinci dördlüğünde, bundan sonraki bendlerde daha da açılacak konuya belli bir zemin hazırlar. Zaman zaman karşısına çıkan ve tanyacak gibi olduğu ikinci kişiye – bu göz aşinalığının verdiği cesaretle- “Gel biraz konuşalım” der. Bu cümle metnin anahtarı hükmümedir. Zira cümle, şiirin var oluş sebebini ortaya koymaya hizmet ettiği gibi, şairin içinde bulunduğu ruh hâlini sezdirmekle de vazifelidir. Çünkü şiirin var oluşu, “konuşma” isteğine; konuşma isteği de yalnızlığa bağlıdır” (Çetişli, 2015: 214).

İsmail Çeşli'nin bu değerlendirmesinden hareketle Külebi'nin de aynı Fuzûlî gibi gam hâlinde konuşacak birine ihtiyaç duyduğunu ancak öyle birinin olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü şairin burada bahsettiği ikinci kişi onun gençliğidir. Yani şair şimdiki beni ile geçmişteki beni arasında diyalog kurmak ister. Bu konuşma ihtiyacı Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde hemen hemen aynı şekilde ifade edilir:

Ey soran hâlüm bu istiğnâ su'âlinden ne sûd
Hâlüm eylersen su'âl amma işitmezsen cevâb

(Ey benim hâlimi soran, bu istiğna soruşundan ne fayda var? Hâlimi soruyorsun amma, cevabımı dinlemiyorsun bile) (Tarlan, 2017:101)

Külebi'ye lakayd davranan o tanıdık, Fuzûlî'yi de aynı lakaydi tavırla ziyaret etmiştir. Külebi, konuşmayı kendi başlatır fakat karşı taraf cevap vermek istemez, Fuzûlî ise konuşmanın uzamasını ister lakin karşı taraf onu dinlemez. Konuşmak, sohbet etmek, dert anlatmak veya dinlemek bir ihtiyaçtır. İnsanı rahatlatır, sakinleştirir. Bu eylemleri yapabilecek birilerinin olmaması gerçek anlamda ıstıraptır.

Cahit Külebi'nin şiirinin ve Fuzûlî'nin bu beytinin benzerini Behçet Necatigil'de görmek mümkündür. Necatigil'in "Sisler İçinde İnsanlar" başlığını taşıyan şiiri yalnızlığı ve unutulmuşluğu camların arkasındaki varlıkların açık seçik görünmeyen şekillerine benzer bir hava içinde anlatır:

Bir büyük kır bu dünya:
Gece vakti ıssız kır cin peri.
Bir baş uzanır gibi karanlıktan,
Gün ortası biri selam verip geçer,
Düşünürüm kimdi.

Tenha sokaklarda giderken yalnız,
Durdurur bir başkası beni dalgınlığımda;
Sallanır iki el, anlatır bir ağız,
Kırık dökük sözler kalır aklımda:
- Görüşelim, siz şimdi neredesiniz?

Sisler içinde insanlar, çoğu yakinken uzak;

Bir yerden tanıyorum, ama nerden?

Ardından bakarım, köşeyi döndü mü yok:

Bir yarım rüzgar değer gider yüzüme

Eski bahçelerden.

Uykuların eşiğinde aynı şey:

Yılların ötesinden biri

Sisler içinde seslenir: -Hatırla!

Gölgeler gibi erir uzatsam ellerimi,

Buğularda.

Sisler içinde insanlar, gün ortası, geceleyin;

Hangisi gerçek, hangisi düş, şaşırdım.

Daha demin vardı, şimdi birdenbire yok

İssız bir kır akşamı

Bu benim yaşadığım. (Necatigil, 2022: 140)

Şiirde kimliğini açık seçik bilemediği şahıslardan (düşünürüm kimdi, sisler içinden seslenir, buğularda) bahseden Necatigil aşına olduğu yüzlerin unutuluşunu anlatır. Bu şiiri Külebi ve Fuzûlî'nin şiirlerinden ayıran unsur konuşma isteği değil hatırlama isteğidir. “Düşünürüm kimdi, bir yerden tanıyorum ama nerden, hatırla!, sisler içinde insanlar” ifadeleri hatırlama gayreti taşır. Şair anılarındaki (bir yarım rüzgâr değer gider yüzüme/eski bahçelerden) o yüzleri bir türlü hatırlayamaz. Anılarındaki insanlar yarı unutulmuş bir hâlde şairin zihnini meşgul eder. Bu durum şairi hayatının sonuna yaklaştıkça yalnız hissettirir. Şiirinin başlangıcında “Bir büyük kır bu dünya/gece vakti ıssız kır cin peri” diyerek dünyayı bir büyük kıra benzeten şair, şiirin sonunda kendi yaşadığının “ıssız bir kır akşamı” olduğunu söyleyerek yalnızlığının bilhassa altını çizer.

Tasavvuf edebiyatının önemli isimlerinden olan Pir Sultan Abdal da yalnızlık hissini şiirinde işlemiştir. Onun aşağıda verdiğimiz şiirinde hem sosyal hem de duygusal manada yalnızlık çektiği görülür:

*Güzellerin zülfü destedir deste
Erenler Hak için oturmuş posta
Bir zaman sağ gezdim bir zaman hasta
Hasta hâlin nedir der bulamadım*

*Felek kırdı benim kolum kanadım
Baykuş gibi viranlarda tünedim
Bugün üç güzelin nabzın sınıdım
Can feda yoluna der bulamadım ... (Eyüboğlu, 1993: 116)*

İlgili şiirden aldığımız dörtlüklerin ilkinde hasta hâlini soran olmadığını söyleyen Pir Sultan ikinci dörtlükle bir kuş misali kanadının kırıldığını ve baykuş gibi viranlarda tünediğini söyler. Baykuşlar virane yerlerde gece boyunca tek başına öter durur. Pir Sultan da öyledir ne hasta hâlini soran olmuş ne de sınıdığı güzellere olumlu dönüt alabilmiştir.

Bireyin etrafında kimsenin olmaması sadece iç dünyasına etki etmez. Onun dış dünyayı algılayış biçimini de değiştirebilir. Mutlu bir bireyin tabiata bakıp gördüğüyle mutsuz bireyin gördüğü aynı değildir. Duygu durumuna göre tabiat bireye eşlik eder:

***Havada kuş yok
Yaprak kıpırdamıyor
Deniz bi kalıp olmuş
Boşandı boşanacak***

***Çın çın ötüyor sessizlik
Gerilmiş kolum bacağım
Faltaş gibi bekliyorum
Tıkanacağım** (Anday, 1997: 15)*

Bu şiirde yalnızlığı iliklerine kadar hissedene Melih Cevdet kendi yalnızlığıyla tabiat arasında bağ kurar. Kendi hüznünü ve yalnızlığını ona da aktarır. Normalde şiirinde tasvir ettiği doğa, sükuneti ile insana huzur verir ama şair kendi yalnızlığını doğaya da aktarır. Tabiat da onunla birlikte yalnız ve sessizdir. Onun kulaklarında bu sessizlik çın çın öter. Benzer örneği Dağlarcı'nın şiirinde görmek de mümkündür:

Ne kadar yaşasam faydasız,

Tanıdıklarım kaybolmuş ...

Eskisi kadar şen değil

Sabah dallarında kuş (Dağlarca, 1966: 186)

Bu mısralardan yalnız ve hüznü olduğunu anladığımız Fazıl Hüsni Dağlarca da tıpkı Melih Cevdet gibi kendi ruh hâlini tabiata aksettirmiştir. Bu husus şunun için önemlidir: Fuzûlî'nin şiirinde yaptığı eşya tasviri de renksizdir. “*Fuzûlî de bu cümbüş ve israfın izini bulamayız. Hattâ Bâkî'nin kullandığı o parlak madenler, taşlar, çok defa Fuzûlî de kısılmış bir lamba gibi renk ve parıltılarını kaybeder. Çünkü onun lûgatı fakirlik ve ızdırabın etrafında döner ve aynası yalnızlığın aynasıdır*” (Tanpınar, 2011: 154). Tanpınar'ın değerlendirmesi de bizi destekler niteliktedir. Bireyin çevreyi algılayışı ve anlatışı kendinden bağımsız değildir. Çevresi yaşayış tarzı ve ruh hâliyle ilgilidir.

Bağrı bütünler mana ta'n ederler müdâm

Hâlümü şerh etmeye bir cigeri pâre yoh

(Aşk ıstırabı ile bağrı parçalanmamış olanlar beni daima kınıyorlar. Bir benim gibi aşk içinde cigeri parça parça olan yok ki ona hâlümü şerh edeyim.) (Tarlan, 2017: 170)

Gönlü parçalanmamış (aşk derdine düşmemiş olanlar) olanların kendisini her daim ayıpladığını ve hâlini açıklayacak, anlayacak birinin olmadığını belirtir. Fuzûlî'nin bu beyti Mevlânâ'nın “neyin” hikâyesini anlattığı bölümde (Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinden, Nahifî'nin manzum tercümesi ile) geçen şu ifadeleri anımsatır:

Şerha şerha eylesin sînem firâk

Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk (Mengi, 2016: 402)

Özlemenin verdiği derdi/sıkıntıyı anlatmak için ayrılıktan pâre pâre olan bir sîne arayan Mevlânâ (bunu neyin ağzından söyler) ile Fuzûlî arasında aynı derdin izleri görülür. Neyin üstünde delikler bulunur ve gerçek manasıyla bağrı parça parçadır. Mevlânâ da asıl alemde ayrı olduğu için neyin bu hâliyle kendi arasında bağ kurmuştur. Onun kurduğu bu bağ asırlar sonra Fuzûlî'nin şiirinde de kendisine yer edinmiştir.

Yukarıda incelenen şiirlerden hareketle kimsesizlik durumunun her dönemde ölüm ve ölümün ardından yapılan uygulamalar etrafında anlatıldığı göze çarpmaktadır. Ölümün ardından mezar taşının dikilmemesi, mezarına toprak atacak kimsenin olmayışı, ağıt yakanın bulunmayışı gibi söylemler kimsesizliğin anlatımında kullanılan birbirine oldukça yakın ifade kalıplarıdır. Dertten bunalan şairlerin dert anlatacakları kimseyi bulamayışı benzer ifadelerle dile getirilmiştir. “*Gamdan ölsen hiç kimse sormaz dahi ahvâlünü*” diyen Fuzûlî ile “*Hiç kimseler sormaz benim hâlimi*” diyen Âşık Kerem arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir.

Bahsi geçen benzerliklerin yanı sıra kimsesizlik durumu özellikle modern Türk şiirinde farklı benzetmelerle de anlatılmıştır. Cahit Sıtkı'nın yalnızlığı *tepesinde uçan kartala* benzetmesi, Özdemir Asaf'ın *yalnızın odasında ikinci bir yalnızlıktır ayna* ifadesi, Cahit Külebi'nin “İkinci Kişi” ve Behçet Necatigil'in “Sisler İçinde İnsanlar” şiirlerinde kendi içlerine yönelmeleri ve kendi kendileriyle konuşuyormuş gibi kimsesizliği anlatmalarını yalnızlığın modern dönemdeki farklı izahlarıdır.

4.2.1.2 Fuzûlî'nin şiirinde gurbet

Fuzûlî'nin şiirinde gurbet terimi genel itibariyle dünya için kullanılmıştır. O asıl olan vatani âlem-i ervah olarak görür. Fuzûlî'nin Gurbeti adlı çalışmasında Fatih Kaplan şöyle bir değerlendirme yapar:

“Fuzûlî'nin iki kasidesinde dikkat çeken, bu dünyada doğup büyüdüğü memleketten ayrılmayı belirten gurbet duygusu gazellerinde ise çoğu kez, insanın esas yurdundan ayrılış macerası, sevgiliden ayrılık, çaresizlik gibi hâl ve duygular etrafında onun aşk ve gönül dünyasında yaşadığı gurbet ve hasretin terennümünü içeren daha deruni bir nitelik arz eder.” (Kaplan, 2022: 76)

Kaplan'ın bu değerlendirmesinden hareketle denebilir ki Fuzûlî maddi anlamda bir gurbet yaşamışsa da gazellerinde manevi gurbet duygusunu ön plana çıkarmıştır.

Ser-i kuyûnda garîbüz bize bir mûnis yoh

Tâle mâ ânesene'l-kalbu ca'alnâhu fidâk

(Senin diyârında garibiz yani asıl yerimizden ayrılmışız. Bize yakınlık gösteren bizi anlayan yok. Kalbe mûnis gelen her şeyi sana fedâ ettik.) (Tarlan, 2017: 383)

Fuzûlî beytinde asıl yerini terk ettiğini ve sevgilinin diyarında garip olduğunu söyler. Onu burada anlayan kimse yoktur. Gurbette yalnız kalmıştır. Şair gurbette yaşadığı ıstırapı şöyle ifade eder:

Öldüğüm menzilde defnüm kılmağa sanman lâhid

Yer görüp gurbette ahvâlüm giribân etdi çâk

(Öldüğüm yerde beni gömmek için çukur kazarlar. Bunu bir mezar sanmayın. Yer, gurbette benim ne hâlde olduğumu görüp merhametinden yakasını yırtmıştır.) (Tarlan, 2017: 406)

Gurbette yaşamının ona verdiği acıya toprak bile dayanamamış ve bağrında onun için bir çukur açmıştır. Kendisi bu gurbet dünyasında çaresiz ve ne yapacağını bilemez hâldedir:

Men garîb ü râh-ı mülk-i vasl pür-teşvîş ü mekr

Men harîf-i sâde-levh ü dehr pür-nakş-ı füsûn

(Ben gurbete düşmüş adam; visal mülkünün yolu karışık, hile ile dolu; ben kalbi saf yani gönül sahifesinde yazı olmayan, hile hud'a bilmez biri; dünya ise büyü yazıları ile dolu) (Tarlan, 2017: 520)

Fuzûlî'nin gurbeti dünya, memleketi ise ahirettir. O büyük sevgiliden ayrıldığı için kendini gurbet elde yalnız, kimsesiz, çaresiz görmektedir. Visal mülküne ulaşmak için oldukça çetin yollardan geçmesi gereken şair kendini yalnız, saf, temiz görmekte ve yine bu yolda kendi acizliğini dile getirmektedir. Faruk Nafiz, "Yolcu ile Arabacı" şiirinde gurbet konusunu benzer şekilde işler:

Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı.

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?

— Henüz bana "Yolunun sonu budur!" denmedi,

Ben ömrümü harcadım, bu yollar tükenmedi.

— *Atları hızlı sür ki köye pek geç varmasın,*

Nişanlımın gözleri yollarda kararmasın.

— *Düştüğüm yollar gibi sonsuzdur benim tasam,*

Bekliyenim olsa da razıyım kavuşmasam... (Çamlıbel, 2022: 116)

Çamlıbel'in diyalog şeklinde oluşturduğu bu şiirde gurbetin ve gurbette yaşanan hasretin çetinliği anlatılır. Gurbet ademden (yokluk) kara, hasret ölümden acıdır. Yolcu, nişanlısına kavuşmak için acele etmektedir. İki şiirde de sevgiliye kavuşma isteği vardır ama sevgililerin mahiyeti farklıdır. Çamlıbel beşerî sevgiliye, Fuzûlî ilahî sevgiliye kavuşmayı arzular. Ayrıca Çamlıbel'in şiirinde yalnızlık daha açık şekilde ifade edilir: "Bekleyenim olsa da razıyım kavuşmasam" diyen arabacının yalnızlığı dikkat çeker çünkü birey bu dünyada seilmeyi, özlenmeyi ve beklenmeyi de ister.

Gurbet konusu Türk halk şiirinde de kendine çok sık yer bulur:

Medet medet âlemleri yaratan

Başa bir hâl geldi çekip giderim

Yeni düştüm gurbet elin yoluna

Gözlerimden yaşlar döküp giderim (Sever, 2013: 251)

Âşık Kerem'e ait olan ve ilgi bölümünü aldığımız bu dörtlükle şair başına gelen olaylardan dolayı gurbet yoluna düştüğünü belirtir ve âlemleri yaratandan medet umar. Fuzûlî gibi Âşık Kerem de gurbetten korktuğu için Allah'a sığınır.

Bir başka halk şairi olan Ercişli Emrah gurbette olmanın verdiği yalnızlığı ve zorluğu şöyle anlatır:

Yürüktür bizim atımız

Yârdan atlattı zâtımız

Gurbet ilde kıymetimiz

Ya bilinir ya bilinmez

Deryâlarda olur bahri

Doldur da ver içem zehri
Sunam gurbet ilin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez (Sever, 2013: 261)

Şiirin ilgili yerlerini aldığımız bu bölümlerde şairin gurbette kıymetinin bilinip bilinmeyeceğini söylerken gurbetin kahırlı olduğunu belirtir.

Edebiyatımızda gurbet şairi olarak bilinen Kemalettin Kamu gurbet acısını derinden hisseden ve anlatan şairlerdendir. Onun “Gurbet” başlığını taşıyan şiiri bu konuyu oldukça lirik bir şekilde anlatır:

Gurbet o kadar acı
Ki ne varsa içimde,
Hepsi bana yabancı,
Hepsi başka biçimde!

Eriyorum git gide
Elveda her ümide,
Gurbet benliğimi de,
Bitirmiş bir içimde!

Ne arzum ne emelim,
Yaralanmış bir elim;
Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde! (Kamu, 2019: 24)

Gerçek manada bir gurbet yaşayan Kemalettin Kamu gurbetin verdiği bütün acıyı içinde taşır. Etrafına yabancılaştıran şair ümitlerine veda ederken gurbetin benliğini de (gurbet benliğimi de / bitirmiş bir içimde) kaybettiğini ifade eder. Kamu, son dördlükte arzu ve isteklerinden vazgeçtiğini belirtir ve gurbetin kendisine ne denli nüfuz ettiğinin (gurbet benim içimde) altını çizer. Gurbette olmanın/hissetmenin verdiği acı hem Fuzûlî de hem de Kemalettin Kamu’da benzerlik gösterir. Kemalettin Kamu tıpkı Fuzûlî gibi gurbeti içinde taşır.

Doğrudan gurbet temasını işlemese de dolaylı olarak bu konuyu anlatan şiirlerde mevcuttur:

*Bir merhamettir yanan, daracık odaların,
İsli lâmbalarında, isli lâmbalarında.*

*Gelip geçen her yüzden gizli bir akis kalmış,
Küflü aynalarında, küflü aynalarında.*

*Atılan elbiseler, boğazlanmış bir adam,
Kırık masalarında, kırık masalarında.*

*Bir sırrı sürüklüyor, terlikler tıpır tıpır,
İzbe sofalarında, izbe sofalarında.*

*Atıyor sızılarını, çıplak duvarda nabzı,
Çivi yaralarında, çivi yaralarında.*

*Kulak verin ki, zaman, tahtayı kemiriyor,
Tavan aralarında, tavan aralarında.*

***Ağlayın, âşinasız, sessiz, can verenlere,
Otel odalarında, otel odalarında!.. (Kısakürek, 2022: 161)***

Otel Odaları başlığını taşıyan bu şiirin doğrudan gurbeti anlattığını söylemek yanlış olacaktır ama şiirdeki mekân olan ‘otel odası’ gurbet havasını sezdirir. Bununla beraber şiirde anlatılan duygunun yalnızlık olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Duygu daha ilk beyitte kendini belli eder. İsli lambalarda yanan ışık merhamete benzetilir. Şair medet ummakta, merhamet beklemektedir ki yalnız insanların aradığı en önemli şeylerden biri merhamettir. Şiirde eşya ve mekân ile bütünleşen birey karşımıza çıkar. İsli lambalar şairin açık seçik hatırlamadığı tatlı anılara, küflü aynalar kalbine, izbe sofalar yalnızlığına, çivi yaraları yaşadığı acı olaylara, tavan araları unutulmuşluğuna, otel odaları da gurbette hissettiği şeklinde yorumlanabilir. Şair kendini tavan arasında unutulmuş bir eşya gibi görmekte ve

“Ağlayın aşinasız, sessiz can verenlere/ otel odalarında, otel odalarında” demektedir. Bu mısralar Fuzûlî’nin: “Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı” mısrasını da andırır.

Divan şairleri gurbette olduklarını anlatmak için başka nesnelere ile kendileri arasında benzerlik ilgisi kurarlar. Bu nesnelere birisi de “ney”dir:

Hâlî etdüm dil heva-yi ihtilât-ı halkdan

Bezmi-gamda ney kimi hem-dem mana feryâd bes

(Gönlümü halk ile görüşmek sevdasından boşalttım. Halk ile görüşmek, onların arasına karışmak istemiyorum. Gamın işret meclisinde bana arkadaş olarak feryat kafidir. Ney de böyledir. Onun da arkadaşı feryattır. Başka kimsesi yoktur.) (Tarlan, 2017: 319)

Bu beyitte Fuzûlî gönlünü halk ile görüşmek sevdasından boşalttığını, onlarla görüşmek istemediğini, ney gibi gam meclisinde feryat figanının kendisine arkadaş olarak yettiğini söyler. Ney feryat eder çünkü yerinden, yurdundan ayrılmıştır. Yani neyin feryat etmesinin sebebi gurbette olmasıdır.

“Mesnevî’de öyküsü anlatılan ney, insân-ı kâmil’in simgesidir. Sazlıktan kesilen neyin vatanından ayrı kalması gibi, insân da, ilâhî âlemdeki mekânından (a’yân-ı sâbite) uzak kalmış, kaderin tecellisiyle dünyaya gönderilerek gurbet hayatı sürmeğe gönderilmiştir. Sürgün gibi algılanan dünya hayatı insan için güçlüklerle dolu bir sınav yeridir. İnsan, bu sınav yerinde farklı zevk ve acılarla tanışıp sevinci ve kederi bir arada yaşar. İyi ve olumlu şeylere sevinirken, kötü ve olumsuz şeylere üzülür, ağlayıp inler. Ağlayıp inleme bazen ümitsizlik ve çâresizlik, bazen de vatan sevgisi (hubbü’l-vatan) ve sıla özlemiyledir. İkisinde de gurbet hüznü ve sıla özlemi bulunan ney ve insan bu noktada birleşirler. Vatan özlemiyle ağlayıp inleyen insanın sesi, neyin feryâdını çağırıştırır” (Zavotçu, 2009: 724).

Bu hikâye Mesnevî’de şöyle geçer:

Dinle neyden kim hikâyet itmede

Ayrılıklardan şikâyet itmede

Dir kamışlıktan kopardılar beni

Nâlişim zâr eyledi merd ü zeni (Mengi, 2016: 402)

Ney, hikâyesini anlatırken ayrılıklardan şikâyet etmektedir ve onun vatanından ayrıldığından beri çıkardığı nâlişleri erkek ve kadınları ağlatmaktadır. Ney daha önce bahsettiğimiz gibi insanı temsil eder. İnsan da asıl vatanından ayrılmıştır ve orayı özler:

Her kim aslından ola dûr u cüdâ

Rûzgâr-ı vaslı eyler mukteda (Mengi, 2016: 402)

“Aslından uzak düşmüş kimse kendi aslına kavuşmanın zamanını ister.” şeklinde nesre aktarabileceğimiz beyitte insanın âlem i ervah (ruhlar âlemi) özlemesi gerektiği vurgulanır. Ahmet Avni Konuk “Mesnevî-i Şerif Tercümesi ve Şerhi” adlı eserinde beyti şöyle yorumlar:

“Bütün bu dünya âleminin suretleri, Hakk’ın vücûd-u hakîkîsi denizinin dalgalanmasından hâsıl olan köpüklerdir. Bu köpükler yine o vücûd-u hakîkî denizinin içinde mahv olur. İnsân-ı kâmilde bu asl-ı hakîkîye ulaşmak iştiyâkı zâhirdir. İnsân-ı nâkîsta ise bu iştiyâk bâtındır. İnsân-ı kâmil, bu dünyânın suretleriyle eğlenemez ve zevk edemez. İnsân-ı nâkîs ise bu iştiyâk-ı bâtınîsini tâtmin için, zevk edeceğim ve eğleneceğim diye çırpınıp durur” (Konuk, 2006: 75)

Görüldüğü üzere insan-ı kâmil; dünya zevklerinden vazgeçen, eğlence ve zevke dalmayan, ebedî sevgiliye samimiyetle bağlı olan kişidir ve Fuzûlî, Mevlânâ’nın bahsettiği bu insan-ı kâmilin duygularını sık sık işlemiştir.

Modern Türk şiirinde de ney ve yalnızlık arasındaki ilişkiden yararlanıldığı görülür:

Bir sonbahar akşamı... Sahillerdeyim

Gamlı bir heykel gibi kayalarda ben

Dağınık saçlarımdan pervasız esen

Rûzgârların elinde bir kırık neyim.

*Engin bana yâd eder yetimliğimi,
Gözyaşlarıyla düşer dalgalar kuma
Issız bir yoldayım ki hasta ruhuma*

Herkes yabancı: Kimden sorayım kimi? (Çamlıbel, 2022: 253)

Şiirine fon olarak bir sonbahar akşamını seçen Faruk Nafiz kendini sahil kenarında denizi seyreden bir heykele benzetir. Rüzgâr saçlarını dağıtır ve şairi kırık bir ney gibi inletir. Bu rüzgâr hasret rüzgârıdır çünkü denize baktıkça yetimliğini hatırlar ve ağlar. Hayatın ıssız yolcuğunda hasta ruhuna herkes yabancıdır. Benzer ilişkiyi Necip Fazıl da kurmuştur:

Ben gurbet rûzgârının üflediği kamışım ...

Bir su başında mahzun, yapayalnız kalmışım. (Kısakürek,2022: 253)

Tek beyitlik bu şiir, Çamlıbel ve Fuzûlî'nin şiiriyle konu olarak benzerdir. Gurbet rüzgârının üflediği kamış, neydir. Kısakürek kendini daha açık ifade eder, ney gibi olmasının sebebini doğrudan yalnızlığa bağlar.

Ney kamıştan imal edilir. Kamış birtakım işlemlerden geçtikten sonra üflemeli bir çalgı hâline gelir. Yani bulunduğu yerden koparılır ve başka bir yere götürülür, o yüzden gurbet, yalnızlık ve ney arasında bağlantı kurulur. Ancak Ahmet Muhip, Kar adlı şiirinde yalnızlıkla kamış arasındaki ilişkiyi doğrudan kurmuştur:

*Buğulandıka yüzü her aynanın
Beyaz dokusunda bu saf rüyanın
Göge uzanır -tek, tenhâ- bir kamış
Sırf unutmak için, unutmak ey kış!*

Büyük yalnızlığımı dünyanın. (Dıranas, 2023: 59)

Şair, bu dizelerde melankolik bir hava yaratır. Buğulanmış bir ayna gerçek manasıyla kış mevsiminde olağan bir görüntüdür; çünkü havanın soğukluğu cam yüzeylerde buğu oluşturur. Ancak şairin kastettiği tümüyle gerçek manası değildir. Buğulu aynaya görüntü aks etmez. Nesne silik, tanınmaz hâlde görünür. Burada şair bir unutulmuş bahseder. “*Sesin nerde kaldı, her günkü sesin*” mısrası bu unutulmuş destekler niteliktedir. Her gün duyduğu ses yoktur ve şiirin devamında sevdikleri kaybolur:

Ne sabahtır bu mavilik ne akşam!

Uyandırmayın beni uyanamam.

Kaybolmuş sevdiklerimiz aşkına, (Dıranas, 2023: 59)

Şiirde yer alan bu mısralarda yine kaybolan sevdiklerinden bahseder. Gelmeyen ses, kaybolan sevdikleri şiirin son bendinde buğulu aynalar olarak karşımıza çıkar. Çünkü sevdikleri unutulur. Duyulmayan sesler ve görülmeyen yüzler şairin zihninden silinir. Bu şiirde asıl önemli olan nokta ise kamış sözcüğüdür. Önceki örneklerimizde kamış memleketinden koparılmış ve gurbete atılmıştır. Ahmet Muhip kamışı koparmaz ve olduğu yerde yalnızlığını anlatır. Gurbette olmadan, kendi muhitinde bir kamış dünyanın yalnızlığını unutmak için göğe yükselir.

Gurbete gitmenin, gurbette kalmanın çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler arasında maddî durum, sılada kimsenin olmaması, kan davası vs gibi sebepler olduğu gibi Fuzûlî yâr ile ağyârı birlikte görmemek için memleketine dönmek istemez:

Yâr ile ağyârı hem-dem görmeğe olsaydı sabr

Terk-i gurbet eyleyüp azm-i diyâr etmez midüm

(Eğer yâr ile başkalarını dost ve arkadaş görmeye sabredebilseydim, gurbeti terk edip vatanıma dönmez mi idim?) (Tarlan, 2017: 467)

Fuzûlî bu beyitte sevgiliyi başka birileriyle görmektense gurbette kalmayı tercih ettiğini söyler. Şair hem sevgiliden hem de vatanından ayrıdır. Burada gurbet bir kaçış/sığınma yeri olarak karşımıza çıkar. Benzer şekilde gurbetin kaçış yeri olarak görülmesi Türk halk şiirinde de karşımıza vardır:

Ahd ile peymân güdersin

Tas tas ağuyu yutarsın

Bir vefâsız n'idersin

Gel gurbete gidelim gel

Yüreğime dokundu ok

Derdim öküş mihnetim çok

Bizi burda esirger yok

Gel gurbete gidelim gel (Sever, 2013: 196)

Âşık Usûlî'ye ait olan ve ilgili yerlerini aldığımız bu dörtlüklerde şairin “bir vefasız n'idersin” ifadesinden anlaşılacağı üzere sevgilisinden yüz bulamayıp gurbete çıkmak istediğini söylemek mümkündür. Fuzûlî de benzer sebepten ötürü (yâri ağyâr ile görmemek için) gurbetten memleketini dönmek istemiştir. Usûlî sonraki dörtlükte “*bizi burda esirger yok*” diyerek sosyal bir çevreden de mahrum olduğunu dile getirir.

*Gözüme görünmez lâleler güller
Mecnûnum mekânım sahrâlar çölller
Bana mekân oldu gurbetlik eller
Öz âşiyânımdan ayırdın felek*

*Korkarım gurbette derd ile ölem
Bir mahal bulamam açılam gülem
Hâristâna düşmüş garib bülbülem
Bâğ-ı cânânımdan ayırdın felek (Sever, 2013: 296)*

Âşık Ömer'e ait olan bu dörtlükler gurbet konusu işleminin yanı sıra asıl önemli kısmı kendini Mecnûn'a benzetip mekânın sahra ve çöl olduğunu söylemesidir. Türk halk şiirinde çok rastlanmayan bu mekânlar şairin divan şiirinden etkilenmiş olabileceğini ve onun divan şiirine taşan yönünü de gösterir.

4.2.1.3 Fuzûlî'nin şiirinde yabancılaşma

Yabancılaşma kişinin çevresi ile arasında yaşanan kopukluk olarak tanımlanabilir. Bireyin kendi değerleri, ihtiyaçları veya kimliği ile çevresi arasındaki uyumsuzluktan doğar. Toplumun değerlerine ve beklentilerine uyum sağlayamamak, duygusal ilişkiler kuramamak, yeterince değer görememek gibi nedenler de yabancılaşmaya ortam hazırlar.

“Yabancılaşma, insânın kendini, özünü gerçekleştirilmeye çalışan insan (özne) ile yaşamın denklemleri ve karmaşası içinde kaybolan insân (nesne), yani başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen insân olarak ikiye ayrılmasıdır. Toplumdaki normların işlevini yitirmesi sonucu meydana gelen bunalım ve dengesizlik durumu,

kişileri yabancılaşmaya iten faktörler arsındadır. Bu durum, anomi kavramıyla da açıklanabilir. Anomi, şu anda yaşanan belirsiz, karmaşık ve değerlerinden uzaklaşmış toplum yapısıdır” (Kılıç, 2009: 238).

Fuzûlî bazen yabancılaşma kavramıyla izah edilebilecek içerikte şiirler kaleme almıştır:

Belâdır şehirlerde ben kimi rüsvâ-yi halk olmak

Ne hoş Ferhâd ü Mecnûn menzil etmiş kûh u sahrâyı

(Şehirlerde benim gibi halka rüsvâ olmak büyük bir beladır. Ne güzel Ferhat dağı, Bîsütûn Dağını; Mecnûn sahrâyı kendilerine. menzil etmişler. Yani dağda ve çölde yaşıyorlar.) (Tarlan, 2017: 688)

Fuzûlî burada şehirlerde olmanın âşık için bela olduğunu ve Ferhad ile Mecnûn’un tutmuş olduğu çöl yolunun hoş olduğunu söyler. Şehirler kalabalık, sosyal hayatın yoğun olduğu yerlerdir. İnsan doğası gereği böyle mekânlara ilgi duyar ve kalabalığın içine karışmak ister; ancak bazı insanlar toplumun bir parçası olmak ve onların içinde bulunmaktan hoşnut olmazlar. Bu kişinin toplumuna yabancılaşması, onlarla ortak bir paydasının olmadığını gösterir. Fuzûlî de bu beyitte şehirlerde olmanın bela olduğunu ve hoş olanın insanlardan uzak olan çöl olduğunu söyler. Bu türden kaçış temaları modern roman ve şiirimizde de işlenir. Kent hayatına alışamayan birey kendini daha ıssız, sakin yerlere atmak ister. Fuzûlî kendi geleneği içinde kaçış yeri olarak çöle sığınmak isterken modern edebiyatımızda kaçış mekânı olarak kasaba, köy, dağ başı, orman gibi yerler seçilir. Uyar’ın “Sular Karardığında Yekta’nın Mezmurudur” adlı şiirinde benzer konuyu işler:

Kalktım bu büyük kente geldim

Tozlarla böceklerle kalktım geldim

Yalnız sedef kabuklarla

Bu kenttir toprak çanaklardan ayrıldım

Büyük yapraklardan sular beni sevindirsin

Gemilerin limandan çıkışları beni sevindirsin

Karanlığa uğramayan ezgiler beni sevindirsin

Yalnızlığım sığmadı kente

Dağlara alışıktı bana alışıktı

Birden evlere sokaklara çarpıp

Büzüldü çirkinleşti kıvrıldı

Çünkü kentlerin yalnızlığı korkaktır. (Uyar, 2011: 166)

Köyden kente geldiğini söyleyen şair kent hayatının onu sevindirmesi istemektedir. Büyük yapraklardan sular, gemilerin limandan çıkışı, karanlığa uğramayan ezgiler onu memnun etmemiş gibidir. Geldiği yeri özlediği açıktır. Büyük kentlere alışık olmayan yalnızlığı dağlara ve kendisine alışıktır. Şiirin içinde taşıdığı hava Fuzûlî'nin şiirine çok benzer. İki şairde kalabalık içinde bunalmıştır, kendilerini dinleyebilecek, insanlardan uzak bir mekânın özlemini çekerler. Seçilen mekânlar farklı olsa da onları böyle ıssız bir yere iten duygu aynıdır.

Fuzûlî ıssızlığa gitme olayının boyutunu artırır ve dünya pazarında kendine müşteri olmadığını söyleyerek ayrılmak ister:

Bize çün kadr bulunmaz çihâlüm dünyâdan

Müşterî yoh nice bir bekleyelüm bâzârı

(Mademki bize değer bulunmuyor. Dünyadan çikalım. Müşteri yok, daha ne kadar alışveriş olacak diye bekleyelim?) (Tarlan, 2017: 645)

Şair kendine değer verilmediğini ve müşterisinin olmadığını yahut çok değerli olduğu için paha biçilemez olduğunu ifade eder. Her iki manaya da gelebilecek bir beyit olduğu için yorumlaması güçtür. Onun anlaşılmasını, yeterince itibar görmemekten kaynaklı bir his ile yalnızlığına vurgu yaptığını söylemek mümkündür. Entelektüel biri olan Fuzûlî'nin bundan kaynaklı bir yalnızlık yaşadığı söylenebilir. Aydın insan toplumun batıllarına inanmaz, taklidi olmaktan kaçınır ve ilmiyle hareket eder. İşte o zaman toplumun bir parçası olamaz ve ister istemez toplumdaki dışlanır. Benzer konu Yaşar Kemal'in "Yalnızlık" başlığını taşıyan şiirinde de görülür:

Kuş uçmaz, kervan geçmez bir yerdesin.

Su olsan kimse içmez,

Ölür de susundan

*Yol olsan kimse geçmez,
Sarp kayalara uğrattır da yolunu
Elin adamı ne anlar senden?
Çıkarsın bir dağ başına,
Bir ağaç bulursun tellersin
pullarsın gelin eylersin.
Bir de bulutları görürsün,
bir de bulutları görürsün,
bir de bulutları görürsün.
Köpürmüş gelen bulutları.
Başka ne gelir elden?
Çın çın ötüyor yüreğimin kökünde
şu dünyanın ıssızlığı.
Tanrı kimsenin başına vermesin
böyle bir yalnızlığı! (Kemal, 2022: 31)*

Modern edebiyatımızın en önemli roman yazarlarından biri olan Yaşar Kemal edebiyata şiirle başlamış, daha sonra nesre yönelmiştir. Toplumsal meseleler ile yakından alakadar olan şair anlaşılma veya toplumla organik bir bağ kuramamanın sancılarını yaşar. Bu şiirinde de bu durum görülür; su olsan içmezler, yol olsan geçmezler diyen şair devamında “elin adamı ne anlar senden” deyip kalabalıktan neden kaçtığını anlatır. Fuzûlî gibi dünya pazarından çıkmaz ama kalabalığı terk edip bir dağ başında bulutları seyrederek. Elinden bir şey gelmez ve bunun çaresizliğini çok şiddetli bir şekilde yaşadığı için Tanrı böyle bir yalnızlığı kimseye vermesin diyerek şiirini noktalar. Bu şiirde geçen “elin adamı” sözcük grubu divan şiirinde “bîgâne” olarak karşımıza çıkar:

*Bir dil bilir bulunmadı kim hâlim ağlayam
Bîgâneler içinde zebanım bilinmedi (Macit, 1996: 134)*

Nev’î’ye ait olan bu beytin ikinci mısrasında “yabancılar içinde benim dilim bilinmedi” demektedir. Yaşar Kemal’in “elin adamı” tarafından anlaşılma ile Nev’î’nin “bîgâneler” tarafından anlaşılma aynı duygu durumunun aynı şekilde izahı şeklinde yorumlanabilir. İki şairde yalnızdır ama Nev’î, muhtemelen aşk derdinden anlamayanı kast ederken Yaşar Kemal toplumda taraftar bulamamanın yalnızlığından bahseder.

Gelün ey ehl-i hakikat çihalum âlemden

Gayr yerler gezeliüm özge safâlar görelüm (Kılınç, 2021: 724)

Bu beyitte de Fuzûlî hakikat ehline seslenerek dünyadan çıkmak istediğini, insanlardan uzaklaşmak istediğini belirtir. İçinde yaşadığı çevreyi sevmediği ve bir kaçış yeri aradığı aşikârdır. Topluma duyduğu yabancılaşma hissi, anlaşılmama, çevrede yaşanan iç karışıklıklar ve istikrarsızlık şairi bu türden duygulara yöneltir. Mehmet Kaplan “Şiir Tahlilleri 2” kitabında Fuzûlî’nin bu beyti ile Uyar’ın “Göğe Bakma Durağı” adlı şiiri arasında benzerlik kurar.

İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım

*Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından
Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar
Şu aranıp duran korkak ellerimi tut
Bu evleri atla bu evleri de bunları da*

Göğe bakalım

*Falanca durağa şimdi geliriz göğe bakalım
İnecek var deriz otobüs durur ineriz
Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya
Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum
Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun
Herkes uyusun bir seni uyutmam bir de ben uyumam
Herkes yokken biz oluruz biz uyumayalım
Nasıl olsa sarhoşuz nasıl olsa öpüşürüz sokaklarda
Beni bırak göğe bakalım* (Uyar, 2021: 27)

“Fuzûlî gidilecek yeri belirtmemiştir. Fakat şiirinde yeryüzünden kurtulma arzusu açıkça gözüktüyor. (...) Turgut Uyar gökyüzüne sadece bakıyor. Dinlerde ve birçok şairlerde olduğu gibi oraya gitmeyi arzu etmiyor” (Kaplan, 2019: 318). Uyar, bu şiirinde şehrin kalabalığından kurtulmak ister ve asıl amacı sevgiliyle baş başa kalabileceği bir ortamın

oluşmasıdır. Fuzûlî ise hakikat ehliyle beraber dünyadan çıkmak ve daha rahat yaşamak istemektedir. Ancak Fuzûlî de bir beytinde sevgiliyle sahraya çıkmak ister:

Güller açıldı Fuzûlî yakalar çâk edüben

Gel dutalum mey ü mahbûb ile sahrâ eteğın

(Ey Fuzûlî, güller yakalarını parçalayarak açıldı. Gel biz de şarap ve sevgili ile sahrâ eteğini tutalım. Yani sahrâya çıkalım.) (Tarlan,2017:543)

Fuzûlî'nin yukarıda bahsettiğimiz beytinde sevgili yoktu ve dünyanın dışında başka bir âlem hayal edilmişti. Bu beyitte ise tıpkı İlhan'ın sevgiliyle baş başa kalmak istemesi gibi Fuzûlî'nin de sevgiliyle beraber sahraya gitme arzusu vardır. Burada bahsettiği sevgilinin mahiyeti önemli değildir. Çünkü şair yaşadığı ortamı değiştirmek ister. Hem Uyar hem de Fuzûlî bu bağlamda birleşir.

Benzer kaçış teması Melih Cevdet'in "Yağmurun Altında" başlığını taşıyan şiirinde ele alınır:

Kalk dostum ormana gidelim

Geyik sesleri içine çökelim

Yeniden doğuş, kıvanç, uyum

Kurgular bir yana, biz bir yana

İlk kez düşünmeden görelim

Martılar gibi yağmurun altında (Anday, 1997: 68)

Anday kendi benliğine döner ve içsel bir konuşma yapar. Dostum diye seslendiği yine kendisidir. Şair bir başına ormana gitmek ister. Tabiata kaçış bu şiirde de söz konusudur. Kaçma isteği yabancılaşmanın son boyutudur. Herkese uzak ve herkesten ayrı yaşama arzusu şiirde apaçık ifade edilir. Uyar ve Fuzûlî sevgiliyle baş başa kalacak yer arar ama Anday kendisini dinleyecek, büsbütün yalnız kalacağı mekânın hasretini yaşar.

Uyar "Eski Kırık Bardaklar" şiirinde yalnızlığını şöyle ifade ediyor:

İşte bu ellerimle yalnızım işte bu inanmazsan bak

bu saçlarımla bu iyi giyimlerimle paralarım

sen varsın ya sen çoğu kez yetmiyorsun

uzakta mısın sen misin söylemiyorsun

bakışın mı eksik dudakların mı anlamıyorum (Uyar, 2021: 26)

Bu dizelerdeki yabancılaşma daha ileri bir seviyededir. Şair elleri ve saçları gibi dış görünüşüne ait unsurlardan bahsederek bedensel bir problemin olmadığını, iyi giyim ve paralarıyla maddi imkanlarının iyi olduğunu söyler. Yanında biri de vardır ama çoğu kez yetmez. Çünkü uzakta mıdır, bakışı veya dudakları mı eksiktir, bilemez. Şairin bu anlattıkları bir iletişimsizliği çağırıştır. Yanında biri olmasına rağmen onunla anlamlı ve yeterli bir ilişki kuramamıştır. Benzer bir yabancılaşma durumunu Necatigil “Boşluk” şiirinde dile getirir:

Pencerede oturan kız

Eli alınına dayalı

İçi sıkılıyordu

Çalışan kızlardan olmalı.

Yüzüne saçları gibi yaymış kederi

Seyrediyordu

Sokaktan geçenleri.

Pencerede oturan kız

Gözlerinde yorgunluğu

Bir bezginlik içinde

Gün bitmek bilmiyordu.

Dönmüş evdekilere sırtını

Omuzlarında bir yük gibi

Dünyanın yalnızlığı (Necatigil, 2022: 99)

Pencere kenarında içi sıkılan, yüzüne saçları gibi kederi yayılan, gözlerinde yorgunluk ve bezginlik içinde olan kız, evde, ailesinin yanında olmasına rağmen dünyanın yalnızlığını omuzlarında bir yük gibi taşır. Çünkü her insan ayrı bir dünyadır. Bu durumu Gasset şöyle izah ediyor:

“Ötekinin buradası benimle aynı değildir. Bizim “buradalarımız” birbirlerini dışlar, kesişemezler, birbirinden ayırırlar, bu yüzden dünya onun gözüne benimkinden her

zaman farklı görünür. Bu nedenle dünyalarımız yeterince örtüşmezler. Ben kendi içimdeyimdir, o kendi içinde. (...) Yalnızca ben öteki insanın dışında değilim, benim dünyam da onunkinin dışında: karşılıklı iki “dışarı”yız ve bu yüzden birbirimize kökten yabancıyız” (Gasset, 2019: 85).

Aynı mekânda yan yana olmak yalnızlığı giderebilecek bir şey değildir. Kişi kendi iç âleminde bir başınadır. Onun dışında var olan her şeye yabancı kalır.

Behçet Necatigil “Köşebent” şiirinde Fuzûlî’yi doğrudan anmakla beraber Gasset’in birbirimize kökten yabancıyız sözlerini şiiriyle ifade eder:

İçki yalnızlıklarda uzun konuşmalardır

Biri varsa susmak

O ağır kapakları hangi şarap kaldırır,

Hiç sanmıyorum.

Benzeri yüzyıllarda seslenmeler var duy!

Yarı yüzümün acısı Hayyam ve Fuzûlî,

Aşkın göz yaşları mı, gördüktü gençken

Çok kötü bir filmidir.

En yakınımızla bile öyle uzak ki ara

Hangi gemi götürür?

Bir tepeden koca kent

Minnacık bir kutudur. (Necatigil, 2022: 236)

Şiirin geneline yalnızlık teması hakimdir. Şair içkiliyken yalnızsa kendi kendine konuşur, biri varsa susulur diyerek duyguların aktarılmaz olduğunu söyler. Devamında herhangi bir şarabın o ağır kapakları kaldıramayacağını dile getirir. Ağır kapaklı bir iç mekândan bahseder. Bu kişinin iç âlemi olarak yorumlanabilir. Ve şair hiçbir şarabın bu iç âlemdeki sırları, duyguları açığa çıkarabileceğine ihtimal vermez. Bizi asıl alakadar eden kısım ise şiirin son kısmıdır. En yakınımızla bile o kadar uzağız ki hiçbir gemi bizi oraya götüremez demektedir. Şair burada; yaşantısının, duygularının, fikirlerinin paylaşılmaz daha doğrusu anlatılmaz-anlaşılmaz olduğunu ifade eder ve “*Bir tepeden bakınca koca kent / minnacık bir kutudur*” diyerek kendisiyle kent arasında ilişki kurar. Dışardan bakınca küçük

görünen ama içinde her şeyiyle koca bir hayat barındıran kent o hâliyle şairin kendisine benzer.

İnsan kendini bulunduğu mekâna ait hissetmediğinde oradan gitmek ister. Bu çok doğal bir ruh hâlidir. Oysa bazı insanlar tüm dünyaya yabancıdır. Milyonlarca insan içinde kendilerine bir dert ortağı bulamazlar. Bundan dolayı yalnız kalır ve kendilerini bu dünyaya ait hissetmezler. Edebi metinlere konu olan kaçış teması bu ruh hâlinden kaynaklanır. Yukarıda bahsettiğimiz şiirlerde işlenen kaçış teması Tarancı'nın şiirinde de görülür:

Ben bu dünyaya yanlış gelmiş olacağım ben,

Ben öyle her insandan o kadar uzağım ben,

Yine bu gözlerimdir okşanacak şey arar,

Yoksa içimde başka bir dünya hasreti var.

Uyanır gibi bir korkulu rüyadan,

O içimden sevdiğim, benim olan dünyadan

Bir ses bana “Gel!” dese, ben o sesi işitsem

Kimsecikler duymadan bir kapı açıp gitsem (Tarancı, 2022: 74)

“Bir Kapı Açıp Gitsem” adlı bu şiirin daha girişinde Tarancı dünyaya yanlış gelmiş olacağım, öyle her insandan uzağım diyerek yalnız olduğuna vurgu yapar. Kendi içinde kurduğu bir dünyanın özlemini yaşayan şair, yaşadığı dünyayı korkulu bir rüya olarak değerlendirir ve içinden sevdiği dünyadan bir sesin gelip onu bu rüyadan uyandırmasını ve bir kapı açarak oraya gitmeyi arzular. Uyar'ın gökyüzüne karşılık Tarancı ve Fuzûlî'nin kendi içlerinde hayalini kurduğu başka bir dünyaları vardır. Aslında bu duygu her insanın içinde az çok vardır. Bazı insanlar yaşanan dünyanın dışında başka bir dünyanın özlemini çeker, bazıları aynı dünya içinde farklı mekânların özlemi ile yaşar. Ama ortak olan şey insanın ruhunu dinlendirebileceği bir mekânın hayalidir.

Melih Cevdet'in “İkaros'un Ölümü” adlı şiirinde yalnızlık unutmak, unutulmak ve dışlanmışlık duygularının sarmalıyla karşımıza çıkar:

Herkes işinde gücündeydi

Ve acı çekmeği unuttum.

Belleğimde hâlâ gökyüzü dünya

Yüreğin yaban arısı yalnızlık

Yaşantısız daldı yalnızlık.

Tükenmiş tutkumun neşeli ağırlığı

Göksel erincimi unuttum.

Ölmeden bütün sabahlarımı unuttum

Denize düşeni kimse görmedi

Gökten indiğimi kimse görmedi.

...

Ak bir gemi kalkıyordu limandan

Görmediklerini unuttum.

Bölünmemişti tarihsiz gün

Varlığın kanatsız adı yalnızlık

Sudan dışarda kalmış ayaktı yalnızlık.

...

Yaşadığıma inanılmaz benim

Masal kahramanı gibiyim

Kimse görmeden yitip gittim (Anday, 1997: 61-62)

Bu dizeler; yalnızlık, unutmak ve unutulmak temalarını derin bir duyguyla işler. Şair, yalnızlığı "yüreğin yaban arısı" olarak tanımlayarak yalnızlığın içsel bir acı olduğunu vurgular. Aynı zamanda, yalnızlık kavramını doğayla da ilişkilendirerek yaşamın içinde nasıl bir yer bulduğuna dikkat çeker. Şairin "Tükenmiş tutkumun neşeli ağırlığı" ifadesi bir tür duygusal yorgunluğu ve ağırlığı tasvir eder. Göksel erincini unutmak ve sabahları unutmak teması yaşanan deneyimlerin zaman içinde nasıl silinebileceğini yansıtır. "Denize düşeni kimse görmedi / Gökten indiğimi kimse görmedi" ifadeleri kişisel deneyimlerin, çabaların veya zorlukların başkaları tarafından anlaşılamayabileceğini vurgular. Anday şiirin bu kısmında Fuzûlî ile benzerlik taşır. Çünkü Fuzûlî'nin de yaşadığı aşk derdini anlayacak kimsesi yoktur. "Ak bir gemi kalkıyordu limandan/Görmediklerini unuttum" kısmı, yaşamın akışında unutilan veya gözden kaçan anlamlar olarak yorumlanabilir. "Tarihsiz gün ve varlığın kanatsız adı olan yalnızlık" zamanın etkisiyle unutilan anıları ve yalnızlığın evrensel bir gerçek olduğunu dile getirir. Şiirin son dizelerinde bir masal kahramanı gibi bir varmış bir yokmuş edasıyla yitip gittiğini belirtir. "Sudan dışarda kalmış ayaktı yalnızlık" ifadesi ise belki de en çarpıcı olanıdır. Bu, yalnızlığın bir şekilde dışlanmışlık hissi yarattığını anlatır.

Anday'ın bu şiiri Fuzûlî'nin aşağıdaki beytiyle benzer ifadeler taşır:

Beyâban-gerd Mecnûn'dan gam u derdüm su'âl etmen

Ne bilsün garka hâlin ol ki menzil-gâhı sâhildür

(Çöllerde dolaşan Mecnûn'dan benim gam ve derdimi sorma. Sahilde oturan, denize batmış olanın hâlini ne bilsin?) (Tarlan, 2017: 247)

Fuzûlî gam ve dert denizinin içine batmıştır, onun derdi ve gamıyla boğuşur. Yine kendini Mecnûn'dan üstün görür. O, aşkın içinde değil, sahilde, selamette, benim hâlimden ne anlasın der. Anday'ın “denize düşeni kimse görmedi” diyerek kast ettiği şey, Fuzûlî'nin gam ve dert denizidir. Her iki şair de hâlimden anlayan birinin olmadığı anlatır.

Bireyin kendi içindeki ıstırapları onu topluma yabancılaştırdığı gibi toplumsal alanda yaşanan karışıklıklar da kişi üzerinde güvensizlik oluşturduğu için yabancılaşmaya sebep olur. Bunun en büyük örnekleri 2. Dünya Savaşında görülür. Bu döneme tanık olan birçok yazar ve şair yaşanan hadiseler karşısında topluma cephe almış ve kendini toplumdan soyutlamıştır. Her ne kadar savaşa dahil olmasak da etkileri ülkemizde de görülmüş ve yabancılık hissi edebi metinlerimize konu olmuştur:

Uyuyamayacaksın

Memleketinin hâli

Seni seslerle uyandıracak

Oturup yazacaksın.

Çünkü sen artık o sen değilsin

Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin

Durmadan sesler alacak

Sesler vereceksin.

Uyuyamayacaksın

Düzelmeden memleketin hâli

Düzelmeden dünyanın hâli

Gözüne uyku giremez ki...

Uyumayacaksın

Bir sis çanı gibi gecenin içinde

Ta gün ışıncaya kadar

Vakur metin sade

Çalacaksın. (Anday, 1997: 14)

Melih Cevdet Anday'a ait olan ve "Telgrafhane" başlığını taşıyan bu şiir açıkça olmasa da dolaylı olarak yalnızlık ve yabancılaşma duygularını işler. Şairin yaşadığı dönem büyük savaş yıllarıdır ve şair, savaşın bozduğu ülkesinin ve dünyanın hâlinin düzelmesini ister. Kendi bu savaş nedeniyle değişmiştir, uyumayacaktır. Kendini ıssız bir telgrafhane gibi hissetmesi yalnızlığının en belirgin ifadesidir. Ama buna rağmen şair büsbütün toplumla alakasını koparmaz. Sesler alacak, sesler verecektir. Dünyanın hâli düzeline kadar sorunları duyacak ve onları anlatacaktır Melih Cevdet hayata olumlu tarafından bakar. Tümüyle karamsar değildir, içinde bir umut olduğunu söylemek mümkündür. Ama Fuzûlî, çok çaresiz, eli kolu bağılıymış gibi karşımıza çıkar. Olaylar karşısında çaresiz ve şaşkındır:

Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmem neyleyüm
Devr zâlim baht nâ-ferman taleb çok ömr az

(Ey Fuzûlî hayret içinde kalmışım. Devir zalim, tali' söz dinlemez, asi, istek çok, ömür ise az.) (Tarlan, 2017: 289)

Beyitten anlaşılacağı üzere Fuzûlî hayretler içindedir ve ne yapacağını bilemez hâlde devrin zalimliğinden, bahtın kötülüğünden, ömrün azlığından bahseder. Onun devri zalim olarak addetmesinin sebebi her ne olursa olsun şairin derin bir ıstırap yaşadığı açıktır. Anday'ın uykularını kaçırın vakalar Fuzûlî'yi hayrete sürüklemiş, ne yapacağını bilemez hâle gele getirmiştir.

İncelediğimiz şiirlerde yalnızlık şairin bireysel bir sorunu olarak karşımız çıkarken Turgut Uyar konuyu daha geniş bir pencereden şöyle anlatır:

Bektaş yüce dağ başında -yalağuz-du.
Bektaş zaten doğduğundan beri -yalağuz-du...
Bir sopa, üç beş koyun, bir köpek,
Bulutların içinde kendi kendine -yalağuz-du...
Mintanı ile yalnızdı, çarığı ile yalnızdı,
Bilinmez düşünceleri, Tanrısı ile yalnızdı...
Köyde, şehirde, kasabada, dağda

Beş on kelimesi, diliyle.

Yalnız insanların o garip hâliyle;

Yalnızdı Bektaş, yapayalnızdı... (Uyar, 2021: 13)

Yalnızlığın hemen her dönemde her şairin az ya da çok değindiği bir duygu olduğunu daha önce belirtmiştik. Turgut Uyar ‘‘Yalağuz’’ adlı şiirinde bütün bireylerin yalnızlığı anlatılır. Bektaş herkestir. Şiire dikkatle baktığımızda şair dağ başında başlattığı yalnızlığı köye, kasabaya ve şehre götürürken bunun yanı sıra mintan, çarık, düşünce, tanrı ve en son kelimelere götürür. Yani yalnızlık ilkelden moderne doğru getirilmiştir. Şair yalnızlığın insanın varoluşundan günümüze kadar herkeste var olduğunu anlatır. Fuzûlî de bir Bektaş’tır. O kendi küçük kasabasında tanrısı, düşünceleri, kelimeleri, şiirleri ve garipliği ile yalnızdır. Fuzûlî ile Uyar’ın şiiri arasında tekillik ve çoğulluk bakımından farklılık mevcuttur. Fuzûlî kendi yalnızlığını üstüne basarak anlatır. Oysa Uyar yalnızlığı daha geniş bir pencereden görür. Her insanın yalnız olduğunu oldukça basit bir dille ve bir o kadar da çarpıcı şekilde anlatır

4.2.2. Fuzûlî’nin şiirinde tasavvufi yalnızlık

Fuzûlî şiirlerinde mütedeyyin bir şair görünümü çizer. Onun şiirinde bahsettiği aşk, sevgili, gurbet kavramlarında ilahî sevgiliden bahsettiği anlaşılır. Âlem-i ervahtan ayrılmanın verdiği sıkıntıyı şiirlerinde sıkça işleyen şairin her koşulda yaradana tam bir teslimiyetle bağlı olduğu görülür. O, gerek doğru yoldan sapmamak gerekse zor zamanlarında yardım istemek için Allah’a sığınır.

‘‘Tam bir dinî terbiye alan ve tasavvufu, şiirlerinde malzeme olarak çok iyi kullanabilen Fuzûlî, yaşadığı çevreyi kuşatan çölün kahır ve yalnızlığını içinde hissetmiş, bu yalnızlık içinde kendisini iyi dinlemiş, bu beşerî yalnızlık duygusu ile mutasavvıfane yalnızlığı mezcederek, beyitlerinde işlemiştir. Leyli vü Mecnun mesnevisinde ve Türkçe divanındaki bazı beyitlerinde bu yalnızlık duygusunu ifade edişi, emsalsiz denebilecek güzelliكتedir (Yontar, 1990: 126).

Barça âfâk ehliden çekmiş ta'alluk dâmenin

Tâ Fuzûlî hastaya vaslun temennâdur senün

(Hasta Fuzûlî sana kavuşmayı temenni ettiğinden beri dünyada bulunan bütün insanlardan, eşyadan elini eteğini çekmiştir.) (Tarlan, 2017: 387)

Fuzûlî bu beytinden anlaşılacağı üzere ilahî sevgilisine duyduğu aşk için dünyadaki her şeyden vazgeçmiştir.

***Işk erbâb -ı riyâdan fâriğ etmiş gönlümü
Fakr esbâb-ı alâyıktan götürmüş rağbetüm***

(Aşk, riyâkârlardan, zâhidlerden gönlümü fâriğ etmiş, onlarla alâkayı kesmiş. Fakr, yani masivadan elini eteğini çekmek de dünyaya bağlanana karşı meyil ve rağbeti yok etmiştir.) (Tarlan, 2017: 498)

Bu beyitte Fuzûlî, aşkın kendisini riyakârlardan uzaklaştırdığını, fakrın ise dünya nimetlerine olan rağbetini yok ettiğini söylemektedir. Beyitte Fuzûlî'nin dünyadan el etek çektiği görülür. Dünyadaki bütün maddi şeylere sırt çevirerek kalbinin saflığını korumak ister. Fuzûlî'nin yalnızlığında bir amaç vardır. O, geçici olanın hevesine kapılıp ebedi olanı kaybetmek istemez.

***Fuzûlî ihtilât-ı merdüm-i âlemden ikrâhum
Perî-veşler hayâlin mûnis-i cân etdügümdendür***

(Ey Fuzûlî, âlemdeki insanlarla görüşüp, konuşmak istemiyorum. Sebebi peri gibi güzellerin hayalini can arkadaşı ettiğimdendir.) (Tarlan, 2017: 205)

Fuzûlî bu beytinde peri gibi güzellerin hayalini can arkadaşı edindiği için âlemdeki insanlarla konuşup görüşmek istemediğini belirtir. Onun peri gibi güzellerden kast ettiği cismi olmayan varlıklardır. Masivadan alakayı kesmiş, nefsanî duygularından arınmış bir şekilde manevi güzelliğin peşine düşmüştür.

İçinde kötülük taşımayan, safdil insanlar için toplumun içinde gereğinden fazla yer almak onları ya değiştirir ya da insanlardan soğumasına sebep olur. Çünkü insanların çoğu kişisel çıkarlarını maddi ve manevi değerlerin önüne koyar. Özellikle eğitimin eksik olduğu yoksul toplumlarda bu tür yozlaşmalar daha fazladır. Kendini gerçekleştirme imkânı

bulamayan ve tek amacı karnını doyumak olan birey kültürel değerlerin, inançların, gelenek ve göreneklerin önemini kavrayamaz. Yaşamın başka bir amacı olduğunun farkına varamaz. Kişisel olarak başlayan bu ruhsuz yaşam biçimi büyük kentlerde kitlelerin ortak hayat tarzına dönüşür. Birey insan olma özelliğini farkında olmadan kaybeder. Bunun farkına varan bir kısım eğitimli azınlık ise ya onlara yol göstermek yahut onlardan uzaklaşmak ister. 16. yüzyılda bunun farkında olan Fuzûlî yol gösterici olmaktan ziyade kaçmak, uzaklaşmak istemektedir. Bunun modern edebiyatımızda da örnekleri oldukça fazladır. Tarancı “Sular, Ağaçlar, Kuşlar” başlığını taşıyan şiirinde aynı riyakârlıktan şöyle bahsediyor:

Gam yemezdim, sular, ağaçlar, kuşlar
Sizinle beraber ve sizin kadar
Beni de öğüten değirmen rüzgâr
lara uyaraktan dönerken böyle,
Alemde ister kış, isterse bahar,
İster bir yaz ister bir güz olsaydı!
Yeter ki riyâsız bir yüz olsaydı!
Gam yemezdim, sular, ağaçlar, kuşlar (Tarancı, 2022: 90)

Cahit Sıtkı insan dışı varlıklara seslenerek aslında insanlardan ne kadar uzak olduğunu anlatmaya çalışıyor gibidir. Gerçek bir dosta duyduğu ihtiyaç çok yoğundur. Fuzûlî’den ayrıldığı nokta ise inanç meselesidir. Fuzûlî dine çok bağlı, karşılaştığı her zorluğa ilahi aşkına sığınarak göğüs germeye çalışmaktadır lakin Cahit Sıtkı’da mistik öğelere fazla rastlanmaz. İnanç krizi yaşadığını söylemek mümkündür ve bu durum onun yalnızlığını daha katlanılmaz kılmaktadır.

Riyakârlığın olduğu bir yerde dostluklar kurmak ve sağlam ilişkiler yaşamak mümkün değildir. Tabii toplumsal düzene adapte olabilmek adına insanların yaptığı iki yüzlü davranışları görmezden gelip ilişkiler kurulsa da bu samimiyetsizliğe sebebiyet verdiği için birey iç dünyasında çevresine karşı aidiyet duygusu kazanamaz. Sıradan bir birey bu yüzden etrafının aleyhinde konuşur fakat şair bu durumu şiirlerine konu edinir:

Her kime el açsan elin boş gelir
El atacak el kalmamış bu zaman
Kiminen bal yesen ağzan taş gelir

Yiyilecek bal kalmamış bu zaman

Nedendir ki su yokuşa akıyor

Akar akmaz dönmüş sana bakıyor

Her kime dost desen evin yıkıyor

Bağlanacak kul kalmamış bu zaman (Sever, 2013: 536)

Âşık Ümmanî'ye ait olan bu mısralarda görüldüğü üzere insanların vefasızlığından ve riyakârlığından bahseder. Toplumu bir arada tutan temel değerlerin yok olduğunu dile getirdiği bu mısralarda doğrudan yalnızlık temasına değinmemiş olsa dahi el atacak kimsenin olmayışı, bağlanacak kulun kalmayışı şairin yalnız olduğunu gösterir.

Cümle-i halk mana yâr için ağyâr oldu

Kalmadı kimse mana yâr Hudâ'dan gayrı

(Yârin yüzünden bütün insanlar bana ağyâr oldu. Allah'tan başka bana yâr kalmadı.)

(Tarlan, 2017: 642)

Bu beytinde Fuzûlî halkın kendisine yâr için ağyâr (yabancı) olduğunu iddia eder. Burada yârdan kasıt ikinci mısradaki geçen Hüdâ'dır. Toplumun riyakâr olduğunu söyleyen Fuzûlî kendini hâk yolunun samimi bir yolcusu olarak görür ve bu yüzden insanları anlamaz, onlarla anlaşamaz. Onu cemiyet içinde yalnızlığa sürükleyen bu durumdur. Başka bir beytinde yine aynı şeyden şikayetçidir:

Ey Fuzûlî il kamu ağyârım oldu yâr için

Sûz-ı dilden gayrı bir dil-sûz yârım kalmadı

(Ey Fuzûlî, o sevgili uğrunda herkes, her şey bana ağyar oldu. Yani aşk yolunda halk beni anlamadı, ta'n etti. Her varlık artık benim için ağyar oldu. Hiçbirini sevmiyorum. Benim için içi yanan bir tek dost kaldı, o da gönlümün yanışı.) (Tarlan, 2017: 653)

Fuzûlî bu beytin öncesinde:

Gam günü hem-demlerim gark oldular göz yaşuma

Silmeye göz yaşımı bir gam-güsârım kalmadı

(Aşk ıstırabı içinde o kadar gözyaşı döktüm ki arkadaşlarım, dostlarım benim gözümün yaşı içinde boğuldular: Gözyaşımı silecek bir dert ortağım kalmadı) (Tarlan, 2017:652)

diyerek aslında yolun başında kendisine yoldaş olanların var olduğunu ancak ilerleyen zamanlarda kendi göz yaşlarının dostlarını boğarak öldürdüğünü söylüyor. Şair burada mübalağa sanatına başvurarak kendi aşkının büyüklüğünü anlatırken yol arkadaşlarının bu aşk ve beraberinde getirdiği ıstırap neticesinde kendini yalnız bıraktıklarını ve ondan uzaklaştığını vurguluyor. Fuzûlî inançlarının gereğini eksiksiz yapma gayretindedir. Yaşayışını İslami kaideler içerisinde sürdürmek ve gurbet diye nitelendirdiği beşerî dünyadan temiz bir şekilde ahirete, ebedi sevgilinin karşısına çıkmak ister.

Fuzûlî'nin çağdaşı olan Hayali Bey "vardur" redifli gazelinde:

Bizi bî-kes sanub ey gam yog etmekten hazer kıl

Cihânı yog iken var eyleyen Allah 'umuz vardur (Tarlan, 1945:148)

diyerek teşhis ettiği gamı uyarır. Bizi yalnız sanıp yok etmekten çekin, "*Cihânı yog iken var eyleyen Allah 'umuz vardur*" diyen şair en yüce makamın kendisine dost olduğunu söyler.

Benzer temayı Faruk Nafiz şöyle ifade ediyor:

Sardı katil gece dünyayı siyah bir kefene;

Bir emel yıldızı göz kırptıyor yalnız aradan.

Merdi, namerdi, cüzamlar gibi terk etti bizi;

Bizi yalnız bırakıp gitmedi yalnız Yaradan. (Çamlıbel, 2022: 84)

Görüldüğü üzere Çamlıbel de herkes tarafından terk edilmiş ve sadece yaradanı onu yalnız bırakmamıştır. Necip Fazıl "Bendedir" başlığını taşıyan şiirinde aynı duyguları şöyle ifade eder:

Ne azap ne sitem bu yalnızlıktan,

Kime ne, aşılmaz duvar bendedir,

*Süslenmiş gemiler geçse açıktan,
Sanırım gittiği diyar bendedir.*

*Yaram var, havanlar dövemez merhem;
Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem.
Ne çıkar, bir yola düşmemiş gölgem;
Yollar ki, Allah'a çıkar, bendedir. (Kısakürek, 2022: 66)*

Şiire başlarken yalnızlıktan azap duymadığını ve sitem etmediğini belirten şair ikinci dörtlükte yarasını iyileştirecek merhemini ve yüküne karşılık gelecek ağırlığın bu dünyada olmadığı, daha da ileri giderek gölgesinin bir yola düşmediğini yani cisminin bile bu dünyada bir yer kaplamadığını belirterek Allah'a sığındığını söyler.

***Esîr-i gurbetüz biz senden özge âşinâmuz yoh**
Ayağün kesme başunçün bizüm mihnet-serâlardan*

(Biz gurbete esiriz, senden başka dostumuz yok. Kendi başının, hayatının selameti için bizim dert ve mihnet evlerimizden ayağını kesme.) (Tarlân, 2017: 506)

Bu beyitte şair gurbette esir olduğunu ve sevgilinin aşkından başka dostunun olmadığını söyleyerek sakiden kadehlerini eksik etmemesini ister. Şiirde senden başka aşınamız (tanıdık-dost) yok derken ilahi aşktan bahseder. O, bu aşkın sarhoşluğunun bitmesini istemez. Bu yüzden sakiye bizden kadehini eksik etme diye yalvarır. Fuzûlî alemin zevk ve sefasına kapılmadan bu dünyadan göçüp ebedi yurdunda ilahi aşkına kavuşacağı günü bekler. Bunu yaparken yalnız olduğunu da belirtir.

Dünya fanidir, her konan bir gün muhakkak göçüp ebedi yurduna gidecektir. Bu yüzden çoğu mistik şair Fuzûlî gibi dünyayı gurbet olarak görür ve ebedi olan yurt için hazırlık yapar. Bütün gayeleri ilahî sevgiliyi incitmemektir. Mistik şairlerin şiirlerinde bu konu kendine sık sık yer bulur:

*Bu kasvet dünyasında kalmadı özlediğim
Namaz vaktinden başka, anını gözlediğim... (Kısakürek, 2022: 279)*

Necip Fazıl kasvet dünyası olarak isimlendirdiği bu gurbette özlediği kimsenin olmadığı ve namaz dışında herhangi bir anı beklemediğini söyler. Namaz ibadeti Müslümanların Allah'a en yakın olduğu durumlarıdır. Onun huzurunda secde eder, dua edip af dilenir. Kısakürek tıpkı Fuzûlî gibi Allah'tan başka kimsesinin olmadığını bu iki mısralık şiirinde kısa ve öz şekilde anlatmıştır.

Fuzûlî gibi mistik şairlerin dünyayı gurbet olarak gördüğünü söylemiştik. Bunun yanında günlük hayatta bulunulan yeri değiştirme, göç etme, başka bir yere gitmek bildiğimiz anlamıyla gurbette olmaktır. Gurbet gariplik hâlidir ki zaten kelime kökleri aynıdır. O yüzden gurbette olmanın ayrı bir psikolojisi vardır. Birey bulunduğu yerin yabancı olduğu yalnızdır, yabancılaşır. Çoğu zaman bu yalnız ve yabancılaşma durumunun verdiği gariplik hâli içinde kişinin sığınağı eş dosttan aldığı haberdır ama onlar da olmayınca tek sığınak yaradan olur:

*Arzulayıp çıktım gurbet eline
Ağlarım sızlarım kim sem yok benim
Yazık oldu düştüm ben dilden dile
Ağlarım sızlarım kimsem yok benim*

*Genç yaşımda terk eyledim vatanım
Gayet ile zayıf oldu bu tenim
Şimdi bu beldedir benim meskenim
Ağlarım sızlarım kimsem yok benim*

*ÂŞIK GARİP yanık yanık söylesin
İnip aşkın deryasını boylasın
Hak seni devletinde daim etsin
Ağlarım sızlarım kimsem yok benim (Ergun, 1938: 22)*

Âşık Garip gurbet elde kimsesiz olduğundan bahsederek ağlayıp sızlar. En sonunda o da: "Hak seni devletinde daim eylesin" diye Allah'a dua edip ona sığınır.

Gam yolunda men kalup gitdiyse Mecnûn yoh acep

Sayruya düşvârdur hem-rehlik etmek sağ ilen

(Gam, aşk ıstırabı yolunda ben kaldım, Mecnûn gitti. Fakat ayıplanmaz. Çünkü hastanın, sıhhatli bir insana yoldaşlık etmesi güçtür.) (Tarlan, 2017: 547)

Mecnûn'un aşkı beşeriyeti bırakıp ilahi bir boyut kazanmıştı ve Fuzûlî bu davada kendini ondan üstün görmekteydi. Bu gam, aşk yolunda hasta olan Mecnûn gitmiş, ölmüş ve Fuzûlî yine tek başına kalmıştır. Zaten zorlu yolların yolcusu bir başına kalmak zorundadır. İnsanların çoğu zor yoldan gitmeyi sevmez, meşakkat istemez. Rahatlık her zaman tercih edilir. Ancak mükâfat almak için zorlukları göğüslemek icap eder. Fuzûlî de bunun farkındadır. Ve ebedî aşkına kavuşmak için bütün bu zorluklara göğüs gerer. Halk şairlerinden Âşık Hüdâî de Fuzûlî ile aynı yolda yürüdüğünü şu mısralarla ifade eder:

Gönül diyarından sevda elinden

Hasret dağlarından çile çölünden

Peygamber izinden Allah yolundan

Yirminci asırda ben geldim gittim (Sever, 2013: 656)

Âşık Hüdâî yirminci yüzyılda Peygamber ve Allah yolunda yalnız yürüdüğünü ima eder. Hem Fuzûlî'nin hem de Hüdâî'nin ifadeleri Necip Fazıl'ın Sakarya Türküsü'nde geçen şu mısraları hatırlatır:

Sakarya, saf çocuğu, masum Anadolu'nun

Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun! (Kısakürek, 2022: 400)

Fuzûlî, Allah yolunda Mecnûn ile yürüdüğünü ancak Mecnûn öldükten sonra tek başına kaldığını söyler. Necip Fazıl kendine yoldaş olarak Sakarya Irmağını seçmiştir. Çünkü o da Fuzûlî ve Mecnûn gibi ilahi aşkın peşine düşmüştür. Şairlik hayatının ilk yıllarında bohem bir hayat yaşayan Kısakürek, o dönemlerde de yalnız kaldığından bahsetmektedir ancak o ilk yalnızlık safhasında İslamî mistisizm görülmez. Şair İslamiyet'i içselleştirdikten sonra Allah yolunun yolcusu olmuş ve Fuzûlî gibi o da bu yolda yalnız olduğunu dile getirmiştir.

Fuzûlî başka bir beytinde aynı konuyu benzer ifadelerle şöyle ifade etmiştir:

***Tecerrüd seyrine sâyemden özge bulmadum hem-râh
Tarîk-i işk içinde çohlar ile durdum oturdum***

(Aşk yolculuğunda çok kimselerle kalktım, oturdum. Bu yolda bana gölgeden başka bir yoldaş bulmadım.) (Tarlan, 2017: 449)

Fuzûlî bu zorlu aşk yolculuğunda gölgesinden başka bir arkadaşı olmadığını söyler. Şair bu yolda tamamen kimsesiz kalmıştır.

***Kat'eyle âşinâluğum andan ki gayrdur
Ancak öz âşinâlarun et âşinâ mana***

(Senden gayri her şeyden, masivadan alâka ve dostluğumu kes. Yalnız senin sevdiklerini bana dost et.) (Tarlan, 2017: 23)

Şair bu beyitte Allah'a dua etmekte ve dünya işlerinden el ayak çektirmesini, O'ndan başka herkesle dostluğunu kesmesini niyaz etmektedir. Yalnızlığı doğru yoldan sapmamak için ister. Daha önce de belirttiğimiz üzere Fuzûlî bu dünyayı gurbet olarak gördüğü için geçici olan nimetlerin hevesine kapılmaktan ve ilahi sevgilisine ulaşamamaktan korkar. Bu korku onu yalnız kalmaya sevk eder. Ancak bu tür yalnızlık insana acı vermez, sevgili uğruna yapılmıştır ve istemli bir davranıştır.

***Kes Fuzûlî tama'un gayrı temennâlardan
Handa olsan taleb-i devlet-i dîdâr eyle***

(Ey Fuzûlî, Hak'tan gayrı arzu ve emellerden vazgeç. Nerede olursan ol Hakk'ın didarına kavuşmayı iste.) (Tarlan, 2017: 602)

Fuzûlî bu beytinde bir önceki beyittesine benzer şekilde dünya ile olan alakasını kesmek istediğini belirtir. Modern Türk şiirinin mistik şairlerinden olan Necip Fazıl'da benzer ifadeleri görmek mümkündür:

Her şey, her şey şu tek müjdede;

Yoktur ölüm, Allah diyene
Canım kurban, başı secdede,
İki büklüm, Allah diyene

Akıl, kırık kanadı için;
Derdi gücü 'nasıl' ve 'niçin'...
Bağlı, perçin üstüne perçin,
Benim gönlüm Allah diyene... (Kısakürek, 2022: 26)

Kısakürek “Allah Diyene” başlığını taşıyan bu şiirinde Allah diyene ölüm olmadığını söyleyerek asıl yaşamın ahirette başladığını ifade etmeye çalışır. Şairin kullandığı “*Canım kurban Allah diyene/benim gönlüm Allah diyene*” ifadeleri Fuzûlî’nin “*Ancak öz âşinâların et âşinâ mana*” mısrasını anımsatır. İki şairde Allah yolunda gidenlerle dostluk kurmayı temenni eder.

Benzer bir örneği Tarancı’nın Postacı şiirinde görmek mümkündür:

Bir aşkım varsa bugün
Bahçemdeki çiçekleredir;
İnsanlara değil,
Boşuna çalılıyorsun kapımı,
Postacı,
Boşuna çalılıyorsun. (Tarancı, 2022: 216)

Tarancı etrafına küsmüş, kırılmış bir şekilde evinde bir başına oturmakta ve kapıyı çalan postacıya seslenerek artık kapısını çalmamasını istemektedir. Hiç şüphesiz postacı bir metaforudur. Tarancı tıpkı Fuzûlî gibi insanlarla ilişkisini kesmek ister. Aradaki fark Fuzûlî bu yalnızlığı Allah’tan istiyorken Tarancı sıradan bir görevli olan postacıdan ister. Şairlerin yaşadığı dönem, inançları ve maruz kaldıkları şeyler onların üslubuna yansır. Fuzûlî her türlü duygusunu Allah ile paylaşır. Ona sıkı sıkıya bağlı, samimi bir Müslümandır. O yüzden bir şey istediğinde O’ndan ister, bir derdi varsa yine O’na yönelir, bu yönüyle oldukça mistiktir. Tarancı daha seküler bir yaşayış içinde olan şairdir ve yalnızlığına mistik bir hava katmaz. Doğrudan gündelik hayatın içinde olan ve kendi döneminde haberleşmeyi sağlayan postacı ile bize aslında kimseyle iletişim kurmak istemediğini anlatır. İki şiir arasında yalnızlık ortak

nokta olmakla beraber Fuzûlî, ebedî sevgiliye ulaşmak, doğru yoldan sapmamak için yalnızlığı ister yani onun yalnız kalmak istemesinin sebebi kaybetme korkusudur. Ancak Tarancı'da daha çok kırılmışlıktan, küskünlükten, kaynaklanan yalnız kalma isteği vardır. Denebilir ki Fuzûlî kaybetmemek için, Tarancı ise bir şeyleri kaybettiği için yalnızlığı istemektedir. Fuzûlî başka bir beytinde yine ilahi sevgiliye yakın olmak için yalnızlığı ister:

Ey Fuzûlî ger sana cem'iyet-i dildür murâd

Bağla bir dildâra gönlüm gayrdan peyvend kes

(Ey Fuzûlî, eğer muradın huzur ve rahat yani gönlünün toplu hâlde olması ise, bir sevgiliye gönül bağla, başkasından alâkanı kes.) (Tarlan, 2017: 319)

Bu beyit ve Ali Nihat Tarlan'ın değerlendirmesi dikkate alındığında Fuzûlî'nin bağlanmak istediği güzelin ilahi sevgili olduğunu söyleyebiliriz. Fuzûlî toplumdan alakayı kesip gönlünü Allah sevgisi ile doldurunca huzur ve rahata yani gönül bütünlüğüne ulaşacaktır. Gönül bütünlüğünden kast ettiği sevginin bölünmeden sadece bir şeye bağlanması olacağı gibi kırılmamak anlamı da çıkarılır. Çünkü sosyal ilişkilerde yaşadığımız sorunlar kalp kırıklığına neden olur ve gönül bütünlüğü manevi anlamda bozulur. Bu da Fuzûlî'nin dediği gibi rahat ve huzuru kaçıtır. Bu tür bir yalnızlık tercih edilen yalnızlıktır ve kişi inzivaya çekilir. Bunu bazen toplumdan uzak yerlerde bir başına yaşamayı tercih ederek de yapabilir.

Tasavvufi manada yalnızlık sadece kişinin tercih edip toplumdan alakayı kesmesiyle meydana gelmez. Bazen de kişi son çare olarak yaradana sığınır ve sadece ondan medet umar:

Hızır Paşa gibi zâlim var ise

Ne yapayım benim de bir ahım var

Senin tuğlu padişahın var ise

Benim arkam kal'em bir Allah'ım var (Eyüboğlu, 1993:149)

Pir Sultan Abdal hicvettiği Hızır Paşa'ya karşı Allah'a sığınması bir nevi tasavvufi manada yalnızlıktır. Çünkü Allah, yapılan zulümlerden ve haksızlıklardan haberdar olan, mazlumun ahını işitendir. Bu inanç ve samimi bir imanla mümin dünyanın tüm olumsuzluklarına sabretmeyi bilir. Benzer ifadeler Fuzûlî'nin şu beytinde mevcuttur:

Ey Fuzûlî yâra dönderdüm yüzüm ağyardan
Hasmı çok gördüm sığındum sıdk ile Allah 'uma

(Ey Fuzûlî, ağyardan yani masivadan yüz çevirip yüzümü yâre döndürdüm. Ağyarı yani düşmanı, Hak'tan gayrı olup insanı Hakk'a erişmekten men'eden şeyleri çok gördüm. Gönül doğruluğu ile Allah'a sığındım.) (Tarlan, 2017: 605)

Pir Sultan, Hızır Paşa'dan yani somut bir düşmanın gazabından Allah'a sığınır. Fuzûlî daha soyut şeylerden bahseder. Onu kötülüğe sevk edecek durumlardan korkar ve tam bir teslimiyet içinde ilahî sevgiliye sığınır. Bu sığınma ilahî sevgiliden bir yardım, lütuf bekleme şeklinde de karşımıza çıkar. Halk şairlerinden Âşık Kalender'in tasavvufî tarzda yazdığı şu dörtlükler bu duruma misal olarak verilebilir:

Zâtına sığındım ey gül yüzlü yâr
Çaresiz derdime dermanım yok mu
Gurbet elde kaldım günüm ah u zâr
Menzile varacak kervanın yok mu

Muradım bilmektir elifi beyi
Kül olsun bu dilim yâr deyi deyi
Aşkımın elinden istemem neyi
Dile avâz veren kemanın yok mu

Az hayatım çok ağladım çok güldüm
Dertlerime devâ hep seni bildim
Elemân mürüvvet kapına geldim
Kalender kuluna ihsânın yok mu (Sever, 2013: 659)

Âşık Kalender de dertlerin çokluğundan bunalmış bir şekilde gül yüzlü yârın kapısına gider. Gül yüzlü yârdan kastı Hüda'dır. Fuzûlî gibi o da kendini dünya gurbetinde görür ve bu gurbette çok ağlayıp güldüğünden, tüm yaşadıklarından usandığından bahsedip ihsan bekler.

Yaratıcıdan ihsan beklemek, medet ummak Cahit Sıtkı'nın “Şaşırdım Kaldım” şiirinde yukarıda bahsi geçen sekülerlikten uzak bir şekilde Fuzûlî'nin psikolojisini andırır bir üslupla karşımıza çıkar:

Şaşırdım kaldım nasıl atsam adım;

Gün kasvet gece kasvet.

Bulutlar, sisler içinde bunaldım;

Gök mavisine hasret.

Olmuyor seni düşünmemek Tanrım,

Ummamak senden medet.

Suyun dibine vardı ayaklarım;

Suyun dibinde zulmet.

Kalmadı ümidin soluk ve cılız

Işığında bereket.

Ve ölüm, kapımda kişner, sabırsız

Bir at oldu nihayet (Tarancı, 2022: 58)

Şiirin ilk mısrasındaki “şaşırdım kaldım” ifadesi Fuzûlî'nin bir önceki bölümde bahsettiğimiz “*Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmem neyleyüm*” mısrasını hatırlatır. İki şairde benzer ifadelerle ne yapacağını bilmediklerini anlatır. Tarancı'nın günü ve gecesinin kasvet olması, ışıklar, sisler içinde bunalması ve zulüm çekmesi Fuzûlî'nin şiirlerindeki o bunalımlı havaya çok benzer. Fuzûlî sıdk ile Allah'a sığınır, Tarancı tanrıdan medet bekler. Bu ifadeler iki şairinde aynı kapıya yöneldiğini gösterir. Ancak Fuzûlî bu yönelişi kendi isterken Tarancı başka seçeneği kalmadığından mecburi bir yönelim sergiler.

4.2.3. Fuzûlî'nin şiirinde duygusal Yalnızlık

İlgili bölümde açıkladığımız duygusal yalnızlık her insanda görülebilecek bir durumdur. Bireyin sevdiğinden (ilahî/beşerî) ayrı/uzak kalmasından kaynaklanan bu durum bireyin sevme/sevilme ihtiyacının bir sonucudur. Her insan gibi Fuzûlî'nin de bu ihtiyaca

gereksinim duyduğu bir gerçektir. Buna bağlı olarak onun şiirlerinde hem ilahî hem de beşerî aşkın izlerini görmek mümkündür.

Gönlümü tenhâlık eylerdi perîşân sîned

Olmasaydı cem' her yanında peykânun görüb

(Yalnızlık sinem içindeki gönlümü perişan ederdi, eğer her yanında senin oklarının temrenlerini görüp rahatlamasa idi) (Tarlan, 2017: 116)

Sevgilinin âşığı gönlünde açtığı yaralar onun yalnız kalıp perişan olmasının önüne geçer. Âşıklar için sevgiliden alınan her türlü dönüt olumludur. Şair sevgilisi ile beraber değilse bile onun yaptıkları, daha doğrusu gönlünde açtığı yaralar şaire yoldaşlık eder. Bu yaralar gamdır, kederdir. Şair sevgilisinin vermiş olduğu gam ve kederi kendine arkadaş edinmiş ve onlar sayesinde yalnız olmadığı ifade etmiştir. Benzer konuyu Fuzûlî'nin çağdaşı Hayalî Bey şöyle ifade eder:

Rûz-ı hecründe beni tenhâ görelden dostum

Müstedâm olsun gamun her gece mihmândur bana (Tarlan, 1945: 98)

Ayrılık gününde beni yalnız gören dostum, ben yalnız değilim, onun gamı bana her gece misafirdir diyen Hayalî Bey, daha açık bir biçimde sevgiliden ayrıldığını ve onun gamının kendisine misafir olduğunu söyler.

Hayalî Bey başka bir beytinde kederin kendine misafir olduğundan şöyle bahseder:

Gam gecesinde tenhâ bimâr olub yaturken

Yanıma gussa geldi bilişde âşinâda (Tarlan, 1945: 346)

Gam gecesinde yalnız ve hasta yatarken yanıma tanıdık olarak keder geldi diyen Hayalî Bey bir geleneği hatırlatır. Hasta ziyaretine gitmek geleneğimizin önemli bir unsurudur. Ancak Hayalî Bey'in ziyaretine sadece gussa (keder) gelmiştir. Gussaya aşınadır, onu önceden beri tanır. Benzer tema Âşık Garip'te de kendine yer bulmuştur:

Gurbet elde baş yastığa gelende

Gayet yaman olur işi garibin

Gelen olmaz giden olmaz yanına

Siyah toprak ile taşı garibin (Ergun, 1938: 22)

Âşık Garip gurbet elde baş yastığında yani evinde hasta veya ölüm döşeğindedir ve geleni gideni olmaz. Her iki şairinde ziyaretine kimsenin gitmemesi onları ortak bir paydada birleştirir çünkü hastalık zamanında kimsenin gelmemesi bireye hüznün, gam ve keder getirir. Hayalî Bey bunu açıkça söylemiştir.

Hüznün, kederin sevgiliden gelmesi aşığın yüreğine ferahlatır. Onun tamamen yalnız olmasının önüne geçer. Her ne kadar elem verici olsa da sevgilinin hatıraları kutsaldır. O yüzden âşık kişi bu işten şikâyetçi değildir. Şikâyet sevgilinin cefası kesildiği anda başlar:

Geçdi tenden okların tenhâ kalub dil dem-be-dem

Nâleler eyler geçen hem-demlerin etdükce yâd.

(Okların tenden geçti ve gitti. Gönül yalnız kaldı. Şimdi o geçip giden arkadaşlarını, dostlarını anarak her an feryat ediyor.) (Tarlan, 2017: 183)

Fuzûlî, sevgilinin attığı okların gönlü delip geçtiğini ve artık büsbütün yalnız olduğunu bunun için feryat figan ederek ağladığını söyler. Bir önceki beyitte ona yoldaş olan peykanlar artık onu delip geçmiştir. Şairde sevgiliden hiçbir iz, işaret kalmamıştır. Bu onun için büyük bir yıkımdır. Evvelce yalnızlığına ortak olan şeyler şimdi ağlayıp inleyerek yâd ettiği eski dostlar hâlini almıştır.

Gam, keder, hüznün insanlığın değişmeyen ortak duygularıdır. Divan şairlerine arkadaş olan gam, modern şairleri de yalnız bırakmamıştır. Bu şairlerden birisi de Necatigil'dir.

Bu bizdeki akıl mı ıfık vurmuş hazır

Hazır biraz aydınlanacak oda

Perdeleri kapatır

Kalırız karanlıkta

Çünkü hüznün eski dost baş tacı

Onunla yağrulmuş mayamız

Gelsin

Biz onsuz olamayız (Necatigil, 2022: 164)

Perdeleri kapatıp karanlıkta yalnız kalındığında eski dost olan hüznün gelir ve bu yalnızlığı bozar. Bireyin mayası onunla yağrulmuştur. Necatigil'in hüznün eski dost baş tacı ifadesi Hayalî Bey'in “*yanıma gussa geldi bilişde âşinâda*” ifadesiyle çok benzerdir. Hayalî Bey hasta ve yalnız yatarken yanına tanıdık olarak gussa (üzüntü, keder) gelmiştir. Necatigil de aynı benzerliği kurar. Hüznü eski dost olarak nitelendirir.

Gamın şaire dert ortağı olması Türk halk şiirinde de görülür:

Yârdan ayrılmışım hem demim gamdır

Gözlerimden akan hûn ile nemdir

Yitirdim Leylâ'mı Mecnûn'a döndüm

Ne mihnetim mihnet ne demim demdir (Ergun, 1938: 65)

Gevheri'ye ait olan bu dörtlükte yine âşığa gamın yoldaş olduğu görülür. Gönülde sevgilinin ayrılığından kalan hüznün vardır ve bu hüznün kanlı gözyaşı olarak gözden akar.

Bu dörtlükte geçen gözlerimden akan hun (kan) ile nemdir ifadesinin benzeri Fuzûlî'nin beyitlerinde de geçer:

Daşa benzer kanlu her pergâle kim gözden çıhar

Andan etdüm fehm gönlüm şehri vîrân olduğın

(Gözümünden çıkan her kanlı ciğer parçası bir taşa benziyor. Gönlümün şehrinin viran olduğunu bundan anladım) (Tarhan, 2017: 518)

Bu beyitte Fuzûlî, gözyaşını kanlı ciğer parçasına benzetir. Gönül şehri sevgilinin olduğu yerdir. Sevgili oradaysa aşığın gönlü şendir, aksi durumda gönül mülkü virandır. Viranelerde kimse bulunmaz, terk edilmişliği simgeler. Terk edilmişlik yalnızlıktır.

Şeb-i hicrân yanar canum töker kan çeşm-i giryânum

Uyârur hâlkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

(Ayrılık gecesi canım yanar. Ağlayan gözüm kanlı yaş döker. Figan ve feryadım halkı uyandırır. Şu kara bahtım uyanmaz mı?) (Tarlan, 2017: 627)

Ayrılık gecesinden beri Fuzûlî kan ağlamaktadır -Gevheri de kan ağlamaktaydı- ve feryadı herkesi uyandırmasına rağmen kara bahtını uyandırmaz. Sevgiliden ayrılan şair duygusal bir yalnızlığın içine düşmüştür. Burada sevgili ister ilahî ister beşerî olsun beyitte hâkim olan duygu ayrılık ve onunla beraber şairi etkisi altına alan yalnızlıktır. Mübalağa sanatından yararlanan Fuzûlî ayrılığın kendisinde bıraktığı tesiri anlatır. Divan şiiri geleneğinde olağan olan bu abartılı sanat anlayışı modern şiirimizde özellikle ayrılığı ve yalnızlığı anlatan şiirlerde karşımıza çıkar:

Rûzgâr

uzak karanlıklara sürmüş yıldızları

Mor kıvılcımlar geçiyor

dağınık yalnızlığımdan

Onu çok arıyorum onu çok arıyorum

Her yerimde vücudumun

ağır yanık sızıları

Bir yerlere yıldırım düşüyorum

Ayrılığımızı hissettiğim an

demirler eriyor hırsımdan (İlhan, 2023:70)

Atilla İlhan bu şiirinde ayrılık ve yalnızlık duygusunu beraber işlemiştir. Rûzgâr yıldızları uzak karanlıklara sürmüş ifadesi hayallerin veya geçmiş güzel anıların uzaklaştığını anlatır. Sevgiliden ayrılan şair dağınık bir yalnızlığın içindedir. O yalnızlıktan mor kıvılcımlar geçer ve şair sevgiliyi aradıkça vücudunun her yerinde derin yanık izlerinin acısını duyar. Ayrılık her dönemde hayatın bir parçası ve dayanılmaz acıların kaynağı olarak karşımıza çıkar. Bu acı Fuzûlî'ye kanlı göz yaş döktürüp âh u figan ettirirken İlhan'ı yıldırım yapıp bir yerlere düşürür ve hırsından demirleri eritir.

Cahit Sıtkı, benzer konuyu “Garip Kişi” adlı şiirinde işler:

*Bu akşam ilk olarak ağladım,
Bekar odamın penceresinde.
Hani ev bark? Hani çoluk çocuk?
Ne geçti elime bu hayatın
Meyhanesinde, kerhanesinde?
Yatağım her gece böyle soğuk.
Saadet bu ömrün neresinde? (Tarancı, 2022: 220)*

Tarancı ilk defa ağladığını söyler ve nedenlerini de verir: Bekardır, ev bark yoktur, çoluk çocuğa karışmamıştır. Aile hayatına duyduğu özlemi (hani ev bark? Hani çoluk çocuk) derinlemesine aksettirir. Her gece yatağım soğuk ifadesi gerçek bir sevgiliden mahrum olduğunu gösterir. Hayat arkadaşının her anlamda eksikliğini yaşar ve tüm bunlar bir araya gelince şairi ağlatır. Burada Fuzûlî ve Gevherî'den farklı olarak bekârlığın sıkıntılarında şikâyet, hayatın yalın gerçekliğiyle kendini göstermektedir.

Fuzûlî başka bir beytinde aynı konuyu şöyle ifade eder:

*Gün çhınca saçaram gevher-i eşk encüm tek
Geceler yâduma geldükce meh-i ruhsârı*

(Geceleri ay gibi parlak yüzü hatırıma geldikçe güneş doğuncaya kadar yıldız gibi gözyaşı incisi saçarım.) (Tarlan, 2017: 644)

Fuzûlî'nin bu beytinde gece olunca sevgilinin yüzünü hatırladığı ve ağladığı görülür. Tarancı da Fuzûlî gibi sevgilinin yokluğunu vurgularken gözyaşı saçır. Sevgilinin yokluğu şairlerde bir müddet sonra sevilenin yokluğunu sevme eylemine dönüşür ve sevilenin gelmesi artık istenmez:

*Dağı zevk-ı visâl-i dost şevkın istemen menden
Ki men zevk-ı visâli miñnet-i hicrâna değışürdüm*

(Artık benden sevgilinin visâline karşı hararetili bir aşk beklemeyin. Ben visâl zevkini, ayrılık miñneti ile değıştirdim)

Meni ey bağ-ban ma'zûr dut gûlzâr seyrinden
Ki men gûlzâr seyrin kulbe-yi ahzâna degşürdüm

(Ey bahçevan beni ma'zur gör. Gül bahçesini dolaşamam. Zîra ben gül bahçesinde dolaşmayı, hüznlerle dolu kulübemde oturmakla değiştirdim.) (Tarlan, 2017: 493)

Şair ilk beyitte dostun visalini istemek yerine ayrılığın mihnetini tercih etmektedir. Burada dosttan kastın gerçek maddi bir varlık mı yoksa ebedi sevgili mi olduğunu söylemek güçtür. Ancak şair, kastettiğı dostu özlemeyi kavuşmaktan yeğ tutmaktadır. İkinci beyitte ise şair gül bahçesi yerine hüzn dolu kulübesini tercih etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise yine seçilen mekândır. Kulbe-i ahzan terkibi Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı düştüğü zaman diliminde kaldığı mekâna verilen addır. “*Divan şairleri kendilerini Hz. Yakub'a benzeterek sevgiliden uzak geçen günlerini Kulbe-i Ahzan'da geçirmiş sayarak bu manaya gelen diğer terkipleri de başta teşbih, telmih, mübalağa ve istiare olmak üzere birçok edebi sanat için kullanırlar*” (İsen, 2022). Şairin burada seçtiğı mekân kendinin nasıl bir ruh hâlinde olduğunu açıklamak için yeterlidir. Fuzûlî, Hz. Yakub ile arasında bir bağ, benzerlik kurar. Fuzûlî, kulbe-i ahzene benzeyen gönlüne neşe verecek hiçbir maddi varlık bulamamanın sıkıntısını yaşar.

Fuzûlî bir başka beytinde yine kavuşma vaadini istemez:

Vâsl vâ'diyle gönül söndürme âhum âteşin
Külbe-i târumdan ikrâh etmesün hicrân gamı

(Ey gönül visâl va'di ile ahımın ateşini söndürme. Ayrılık gamı benim karanlık kulübemden ikrah etmesin.) (Tarlan, 2017: 666)

Fuzûlî gönlüne seslenir ve kavuşma vaadiyle ah ateşimi söndürme ki ayrılığın gamı karanlık kulübümden tiksınmesin, beni yalnız bırakmasın der. Onun için asıl önemli olan aşkın ıstırabıdır.

Bu ifadelerin benzeri Necip Fazıl'ın “Beklenen” adlı şiirinde görülür:

Ne hasta bekler sabahı,

*Ne taze ölüyü mezar.
Ne şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar.*

***Geçti istemem gelmeni,
Yokluğunda buldum seni;
Bırak vehmimde gölgeni,
Gelme, artık neye yarar?*** (Kısakürek, 2022: 198)

Kısakürek'in bu şiirinin ilk dördlüğünde oldukça şiddetli bir şekilde beklediği sevgiliyi ikinci dördlükte reddettiği görülür. Beklenen artık gelmemelidir. Onun yokluğu varlığına tercih edilmiş durumdadır. İki şairin de anlatmaya çalıştığı şey aynıdır. Sevgiliyi sevmekten vazgeçmemişlerdir; fakat vuslatın bu aşkı bitireceğine dair endişe duyduklarını söylemek mümkündür.

*Fuzûlî ayru düşdün yârdan sabr etmege yer yoh
Düşüp sahrâya efgân edelim sen ayru men aynı*

(Fuzûlî, yârdan ayrı düştün. Artık sabretmeyelim. Sahraya düşüp sen ayrı, ben ayrı feryad edelim.) (Tarlan, 2017: 566)

Fuzûlî yârdan ayrılmıştır ve artık sabretmeye mahal yoktur. Kendini sahraya atmak orada feryat figan etmek ister. Yine şehrin dışına çıkma, kendinin insanlardan uzak bir yere atma isteği duyar. Çektiği acıyı anlatmak istemez, feryadını kimselere duyurmayacak ve acısını çölün sonsuzluğu içinde bir başına yaşayacaktır çünkü Fuzûlî aşk belasından ötürü çokça ayıplanmış ve feryat figanı onun dışlanmasına sebep olmuştur:

***Hîç kim yohdur ki nâlemden şikâyet eylemez
Şükr kim arz eyleyen çohdur sana ahvâlümü***

(Hiçbir kimse yoktur ki, benim feryadımdan şikâyet eylesin. Allah'a şükür ki benim ne hâlde olduğumu sana arz eden çoktur.) (Tarlan, 2017: 630)

Ayrılık ve yalnızlık karşısında şairlerin birçoğu Fuzûlî gibi tepki verir, gamlıdır ve kaçıp gitmek ister ama Cahit Sıtkı “Yalnızlığa Dair” şiirinde oldukça pozitif bir tutum sergiler:

Can yoldaşın olmazsa olmasın,

Yalnızım diye hayıflanmayasın

Eğilmiş üstüne gökyüzü masmavi;

Bir anne şefkatine müsavi;

Üç adım ötede deniz;

Dosttur ne öfkesi ne durgunluğu sebepsiz.

Bir derdin varsa açabilirsin ağaçlara;

Ağaç yaprak verir sır vermez rüzgâra.

Ve kış yaz

Dalda kuş eksik olmaz.

Dağ başında duman.

Yalnızlık nedir göreceksin öldüğün zaman. (Tarancı, 2022: 224)

Tarancı yalnızlık karşısında oldukça pozitif bir tablo çizer. Etrafındaki her şeyi kendine dost edinir. Gökyüzü, deniz, ağaç, kuş ona arkadaşlık eder. Derdini ağaçlara aç, sırrını tutar diye nasihat verir. Tarancı bu şiirinde yalnızlığa rağmen hayat karşısında karamsar değildir, çünkü ölümden korkar. Ölüm gerçeği dünyadaki olumsuzlukları gölgeler. “Yalnızlık nedir göreceksin öldüğün zaman” diyen şairin bu bakış açısı onun yaşam karşısındaki tutumunu değiştirir. Her şeyi sevmesine ve dünyaya bağlanmasına vesile olur. Kara toprak altında bütün renk ve seslerden uzak olacağını iliklerine kadar hissettiği için henüz zaman varken tüm bunları görmek ve işitmek ister.

Derdümi âlemde pinhân dutduğum nâcârdur

Uğrasaydım bir hakîme âşîkâr etmez midüm?

(Derdimi âlemde zaruri olarak gizliyorum. Eğer bir hakime rastlasaydım derdimi ona açmaz mı idim?) (Tarlan, 2017: 466)

Fuzûlî burada aşk derdinden bahseder. Gönül derdini anlayacak kimseye denk gelmemiştir. Bu durum onu oldukça yormuştur, çünkü bu dertten anlayacak biri olsa

söylemez miydım, der. Derman arar, fakat bulamayacağını da bilir. Fuzûlî’yi dünya gurbetine karşı karamsar eden sebep bu olmalıdır. Sorun belli olsa da çözüm yolu yoktur. Fuzûlî’de arayış bitmiş gibi görünse de yalnızlığını paylaşmak isteyenlerin arayışı modern Türk şiirinde tezahür eder:

Işıksız bir gölgedir yalnızlık,

Arar bütünlemeye bir başka yalnızlığı;

Yazık ki, taa kendine dek.

İner dağından dağından.

Bulamaz bir ses, gel deyen, çağırın..

Gözlerine yönelmiş bir ışık .

Gölgesinde kendisi,

Gölgesinde ışıksızlık.

Gölge vermeyen bir ışık

Yalnızlığını sürdürürken sonsuza dek,

Arar kendini bütünlesin diye

Bir gölge, sessiz , yumuşak , uyuyan.

Arar tek başına, elleri yüzüne uzanık bir anlam,

Kendisini gölgeleyecek. (Asaf, 2023: 46)

“Körebe” başlığını taşıyan Asaf’ın bu şiirinde yalnızlık, ışık ve gölge kelimeleri belirgin bir anlamsal bütünlük oluşturur. Işığın gölgesi olmaz dolayısıyla ışık gölgesiz yani yalnızdır. Burada yalnızlık dağdan iner ve kendini bütünleyecek başka bir yalnızlığı arar. Yalnızlık insandır ve birbirini bütünlemek iki karşı cinsin birlikte olmasıyla mümkündür. Denebilir ki Asaf kendine bir sevgili aramaktadır. Ancak yalnızlığını sonsuza dek sürdüreceğini de söyler. Bir anlam arar: sessiz, yumuşak ve uyuyan. Kendisini gölgelesin diye aradığı bu anlam sığınma ihtiyacından kaynaklanır. Onun sığınağı tarif ettiği özellikler düşünüldüğünde kadındır. Fuzûlî’nin derdini anlayıp ona derman olacak sağduyulu biri (hakîm) yoktur; ama Asaf dermanın nerde olduğunu bilir. Yine de bu sığınmanın yalnızlığı gidereceğini düşünmez.

Aşk ve ayrılık birbirini bütünleyen iki olay gibidir. Her büyük aşkın içinde ayrılık vardır. Maşukla birlikte olmak yani vuslat âşık için cennette olmak gibidir. Onun varlığı diğer tüm

nesneleri unutturur. Aynı şekilde o sevgiliden ayrılmak cennetten kovulmaya benzer ve âşığın yüreğinde onulmaz yaralar açar. Bu hicran tam anlamıyla bir yıkımdır ve bu yıkımı her şair şiirine konu edinmiştir:

Hicrân gecesin görgeç dûzah elemin bildüm

Kim rûz-ı kıyâmetdür yârun şeb-i hicrânı

(Ayrılık gecesi cehennem azabını görünce bildim ki sevgilinin hicranı gecesi kıyamet günüdür) (Tarlan, 2017: 699)

Bu beyitte Fuzûlî sevgiliden ayrıldığı gece için kıyamet ve o ayrılığın verdiği elem için cehennem azabı benzetmesi yapar. Âşık duygusal manada yalnızdır ve bu yalnızlık ona cehennem azabı gibi gelir. Kıyamet benzetmesi sevgiliden ayrıldıktan sonra hayatın bittiğini anlatır. Sevgili kendi dışındaki bütün nesnelere unutturur, bunu hem varlığıyla hem de yokluğuyla yapar.

Pir Sultan Abdal'dan ilgili yerlerini aldığımız iki ayrı koşma örneğinde sevgiliden ayrılma ve ardından çekilen acı anlatılır:

Ne güzelce muradıma ererken

Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Al yanaktan kırmızı gül dererken

Felek beni nazlı yârdan ayırdı

Demir kafeslerdir benim durağım

Yanar iken yanmaz oldu çırağım

Gün-be-gün artıyor derdim firakım

Felek beni nazlı yârdan ayırdı (Eyüboğlu,1993: 86)

İlk dizede şair muradına ererken, yani sevgiliyle beraberken felek onu nazlı yârdan ayırır. Bu ayrılık şairi demir kafeslere uğratar, onun ışığını söndürür ve feryadını artırır. Fuzûlî gibi kıyametten ve cehennem azabından bahsetmez ama demir kafese girmesi, ışığının sönmesi bir nevi kabri andırır. İlk dördlükte geçen “Muradıma ererken ve felek beni yârdan ayırdı” ifadelerinin benzeri Fuzûlî’de şöyle geçer:

Rûzigârum hoş geçerdî âh kim devrân dönüp
Oldu ahvâlüm harâb ol rûzigârun kalmadı

(Zamanım, hayatım güzel geçerdî. Ah ki felek ters döndü, ahvâlüm harap oldu, o günlerim kalmadı.) (Tarlan, 2017: 652)

Fuzûlî zamanının hoş geçtiğinden yani muradına erdiğinden bahsederken o da aynı Pir Sultan gibi devranın/rüzgârın tersine dönmesiyle hâlinin perişan olduğunu söyler. Pir Sultan murada ermekle beşerî bir sevgiliyle beraber olmayı kast ediyor gibidir. Fuzûlî, Ali Nihat Tarlan'a göre ilahî sevgiliyle elest bezmindeki visalden bahseder. Aşklarının mahiyeti farklı olsa da iki şair de ayrılığı yaşar ve benzer şekilde dile getirir.

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eğleme beni

Şu benim sevdiğim başta oturur
Bir güzelin derdi beni bitirir
Bu ayrılık bana zulüm getirir
Geçti dost kervanı eğleme beni (Eyüboğlu, 1993: 103)

Yine Pir Sultan'a bu dizelerde ayrılığın ölümden beter olması ve sonrasında zulüm getirmesi kişinin kendi kıyametinin kopması ve azabının başlaması manasına da gelir. Her iki şairde ayrılığı ölüm, zulüm, kıyamet gibi kelimeler etrafında anlatır.

Yalnızlığın modern şiirimizde anlatımı alışılmadık kullanımlarla karşımıza çıkar ve benzetmeler çeşitlilik kazanır. Melih Cevdet Anday'ın "Teknenin Ölümü" adlı şiirinden aldığımız mısralarda bahsettiği yalnızlık duygusu karmaşık bir hâl içindedir:

Ah yalnızlığın gömük kapıları,
Aysız ayışığı gibiydim,
Geceleyin gece, gündüzleyin gün

Gibi suyun altına vuran yalaz.
Ah yalnızlığın gömük kapıları
Bir yağmuru dinlercesine bütün
Anları iç içe bilirim
Yalnızlıktır denizin tek yasası,
Aşkın altın yasasıdır o.
Bir gün kum uyanır, ay gıcırdarsa
Çalınursa bir gün gömük kapımız
Kalamazsın sabaha inen suda,
Kalk kürek, yola düşmenin sırası,
Aşkın altın yasasıdır o. (Anday, 1997: 28)

Yalnızlığın gömük kapıları bu duygunun derin ve kapalı hissettiren yanını vurgular. “Aysız ayışığı” gibi hissetmesi alışılmadık bir kullanımdır. Şairin neyi kast ettiğini anlamak güçtür fakat duygusal bir aydınlığın (yakınlık) eksikliğini yaşadığı veya bir anlama çabası içinde olduğunu söylemek mümkündür. Gece ve gündüz kavramlarıyla zamanın geçişini, bir yağmuru dinlercesine bütün anları iç içe bilirim ifadesi hüzünlü bir şekilde geçmişini anımsadığını gösterir. İkinci bölümde yalnızlık, deniz ve aşk kelimeleri arasında ilgi kurar ve yalnızlığın hem denizin hem de aşkın altın kuralı olduğunu söyler. Aşk varsa ayrılık ve beraberinde yalnızlık kaçınılmaz olur. Ama hayat devam eder: kürek çekeceksin, yola devam edeceksin. Bu dizelerde geçen “çalınursa bir gün gömük kapımız” ifadesinde gömük kapı, yalnızlığın kapısıdır. Benzer ifade Attila İlhan’ın “Ben Sana Mecburum” adlı şiirinde geçer:

Sevmek kimi zaman rezilce korkuludur
İnsan bir akşam üstü ansızın yorulur
Tutsak ustura ağzında yaşamaktan
Kimi zaman ellerini kırar tutkusu
Birkaç hayat çıkarır yaşamasından
Hangi kapıyı çalsa kimi zaman
Arkasında yalnızlığın hunzır uğultusu (Çetin, 2012: 191)

İlhan bu mısralarda aşk, korku, yaşamanın zorluğu ve yalnızlık duygularını birlikte anlatılır. Şiirin bu bölümünde bütününü yaşamın olumsuz yönleri verilir. Tutsak bir ustura ağzında yaşanan hayat ve sevmenin vermiş olduğu korku ile şair bir akşamüstü ansızın

yorulur. Bu mısralar Ahmet Muhip'in "Hoyrattır bu akşamüstleri daima" mısrasını hatırlatır. Gerçek anlamda gün içinde hayata tutunmak için sarf edilen çaba bütün enerjiyi tüketir ve akşamüstleri gerçek manada bitkin olunur ama İlhan ve Ahmet Muhip fiziksel bir bitkinlikten bahsetmez. Gidecek yerleri (sevgili, eş, dost) olmadığı için psikolojik bir yorgunluk yaşarlar. "Hangi kapıyı çalsam yalnızlığın hınzır uğultusu" diyen İlhan, "Hoyrattır bu akşamüstleri daima" diyen Dıranas, "Çalınırsa bir gün gömük kapımız" diyen Melih Cevdet'in ifadeleri Fuzûlî'nin "kimsesizlik" bölümünde bahsettiğimiz "Ne açar kimse kapım bâd- ı sabâdan gayrı" mısrasını anımsatır. Yalnızlık ve kapının çalınmaması arasında sıkı münasebetin gelenekte olduğu gibi bugünde işlendiği görülmektedir.

Gam günü üstümde senden gayrı yoh ey dūd-ı âh

Lûtf edüp menden götürme sâye-i ikbâlîni

(*Aşk ıstırabı gününde benim üstümde yani başımın üstünde ah dumanından başka bir şey yok. Ey ah dumanı, lûtfet de ikbal ve sa'âdet veren gölgeni benden götürme, başımın üstünden çekilme.*) (Tarlan, 2017: 657)

Fuzûlî gam gününde ah dumanın gölgesinden medet umarak onun gitmemesini ve kendini yalnız bırakmamasını ister. Ayrılık yüzünden çektiği bir ızdırabı anlattığını söylemek mümkündür. Fazıl Hüsnü Dağlarca da ayrılığın verdiği acıyı benzer ifadelerle anlatmıştır:

Nereye, ey göz yaşlarımın sıcaklığı,

Ki başka birisi yok beni duyan.

Rüyalar nereye gidiyor, anlamıyorum;

Ve sen nereye gidiyorsun, hatıralardan (Dağlarca, 1966: 159)

"Nereye" başlığını taşıyan bu şiirin son dördlüğünden Fuzûlî gibi bir ayrılık yaşadığını anladığımız Dağlarca, gözyaşının sıcaklığına seslenir. Onu, göz yaşlarının sıcaklığından başka duyan yoktur. Rüyalar ve sevgili unutulup giderken şair, geriye kalan göz yaşlarının sıcaklığının kendisine arkadaş olmasını ister. Burada Dağlarca'nın gözyaşına seslenmesi divan şiirinin önemli isimlerinden olan Şeyhi'nin şu beytini hatırlatır:

Yaşımdan ayrı âhuma hem-dem bulunmadı

Sâyemden özge sırrıma mahrem bulunmadı (Kılıç, 2009: 238)

Şeyhi'nin genel bir yalnızlık hâlinde şikayetçi olduğu aşikârdır lakin onun yüzyıllar önce yaptığı bu teşhisin hemen hemen aynısını daha özel bir bağlamda Dağlarca'nın kullanması dikkate değerdir.

Bu bölümde sevgiliden ayrı/uzak kalan Fuzûlî'nin gönlünün tenhalığını sevgilinin peykanları (Olmasaydı cem her yanında peykânun görüb) bozar veya onlarda şairi yalnız bırakır. (Geçdi tenden oklarun tenhâ kalub dil dem-be-dem) Şairin bahsettiği peykân ve oklar sevgilinin açtığı yaralar, verdiği gam ve kederdir. Fuzûlî'ye sevgilinin gamı ve kederi yoldaşlık eder. Divan şiirinde diğer şairlerde de benzer ifadeler görülmekle birlikte modern Türk şiiri ve Türk halk şiirinde de benzer ifadelerin olması dikkat çekicidir. Necatigil'in "Hüzün eski dost baş tacı" ifadesiyle Hayalî Bey'in "Yanıma gussa geldi bilişde âşîna" ifadesi çok benzerdir. Yahut Gevheri'nin şiirinde "Yârdan ayrılmışım hem demim gamdır" mısrası yine çok yakın bir kullanımdır.

Sevgiliden ayrı/uzak olan şairler gece olunca bir başına kalır ve göz yaşı döker. Fuzûlî "Daşa benzer kanlu her pergâli kim gözden çihar" şeklinde göz yaşını taş benzeyen bir kanlı ciğer parçasına benzetirken Gevheri "Gözümde akan hûn il nemdir" diyerek kanlı göz yaşı döktüğünü belirtir. Modern şairlerin incelenen şiirlerinde kan ve göz yaşı arasında kurulan bir benzerliğe rastlanmamakla beraber Cahit Sıtkı "İlk olarak ağladım bekar odamın penceresinde" diyerek duygusal bir yalnızlık yüzünden ağladığını söyler.

Sevgiliye duyulan aşk ve şiddetli kavuşma isteği bir müddet sonra yerini kavuşmayı istememe durumuna bırakır. Âşık sevgiliyi değil onu sevmeyi sevmeye başlamış ve kavuşma isteğinden vazgeçmiştir. Fuzûlî bu durumu "Ki men zevk-i visâli mihnet-i hicrâna degşürdüm" şeklinde ifade ederken Necip Fazı "Geçti istemem gelmeni / Yokluğunda buldum seni" mısralarıyla anlatır. İki şair arasındaki ifade benzerlikleri dikkate değerdir.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Karşılaştırmalı metin inceleme yöntemine bağlı olarak benzerinden yararlanma tekniği kullanılarak yapılan bu çalışmada Fuzûlî'nin yalnızlık konulu gazelleri modern Türk şiiri ve Türk halk şiirindeki benzer örnekleriyle karşılaştırılarak incelenmiş ve bu şiirler arasındaki benzerlikler ile farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya konu olan şiirlerde ortaya çıkan farklılıklar şairlerin yaşadığı yer ve dönem, yetiştikleri ortam, aldıkları eğitim, inanç ve değer sistemleri ile toplumsal alanda yaşanan değişim ve gelişimlerden kaynaklı olduğu söylenebilir. Özellikle modern dönem şiirinde yalnızlık oldukça kapsamlı bir şekilde işlenmiştir. Bunun sebebi “modern birey”in “geleneksel birey”e göre daha yalnız olması ve bunun da farkında bulunmasıdır. Osman Sarıkaya'nın Turgut Uyar hakkında yaptığı değerlendirme belirtilen görüşü destekler nitelikte düşünülebilir: “*Kentte birey üzerindeki uygarlaşma baskısı, kapitalistleşmeyle birlikte değişen tüketim alışkanlıkları, ilişki biçimleri, sevilmeyen işlerde çalışma zorunluluğu, çok yüksek katlı mimari yapıların birer heyula gibi bireyi kuşatması gibi etkenler, Uyar şiirinde bireyin yaşadığı yalnızlığın belli başlı nedenlerindedir*” (Sarıkaya, 2014: 293). Bu değerlendirmede modernleşme baskısı, değişen tüketim alışkanlıkları, çok yüksek mimari yapıların bireyi kuşatması durumları Türk halk şiiri ve Fuzûlî'nin şiiri için geçerli olmayabilir.

Modern dönem şairlerinde vurgu genel itibarıyla yabancılaşma olgusu üzerinedir. Şair sadece kendisinin değil toplumdaki diğer bireylerin de birbirini anlamadığını, birbirleriyle samimi ve içten bir bağ kurmadığını düşünür. Bu durum onun şiirine de yansır ve kalabalık içinde olmasına rağmen yalnız olduğunu/hissettiğini anlatmaya çalışır. Bunun yanı sıra modern şairde ideolojik bir yalnızlık da söz konusudur. Toplumunu kendi fikirleri doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlayan bazı modern dönem şairlerin bu konuda hüsrana uğraması onları ideolojik bir yalnızlığa sürüklemiştir. “*Yirminci yüzyılla birlikte insanlığı tehdit eden savaşlar, insanların açlık, yoksulluk, eğitim, adalet vs. ile alakalı olan, modern dünyanın ağır şartlarına ayak uydurma çabası şiirde muhtevanın hatta şeklin de değişmesinin arkasındaki nedenlerin altında yatmaktadır*” (Hisarcıklılar, 2013: 132). Siyasi olayların topluma, toplumsal olayların da edebiyata yansması şeklinde değerlendirilecek olan bu durumun Fuzûlî'nin şiirinde yer bulması beklenemez. Halk şairlerindeki yalnızlık daha sade

ve anlaşılır biçimde ifade edilmiştir. Halk arasında önemli bir yeri olan âşıklık geleneği içinde yetişen şairler, taşrada, eğitimin nispeten daha az olduğu yerlerde yetişmiş ve şiirlerini bu birikimle yazmışlardır. Onların bahsettiği yalnızlık gerçek anlamda bir yalnızlıktır. Yani gurbete gittiklerinde, sevdiğini alamadıklarında veya dostlarından bekledikleri ilgiyi/yardımları görmediklerinde hissettikleri duyguları anlatmaya çalışmışlardır veya onlarda kendi geleneklerinin gerektirdiği gibi bu konuda şiirler yazmışlardır. Halk şairlerinin ve Fuzûlî'nin şiirlerindeki yalnızlık olgusunda kendi şiir geleneklerinin etkili olduğu söylenebilir. Ancak Fuzûlî'nin yalnızlığı konusundaki Fuzûlî'nin mezhebiyle ilgili olarak “... *iki dinî kesim tarafından da dışlanmış, ötekileştirilmiş ve gerçekten yalnız kalmıştır*” (Güler, 2011: 93) biçimindeki değerlendirmesi Fuzûlî'nin yalnızlık konulu şiirleri üzerine yaptığı bir çıkarımdır. Oysa Fuzûlî'nin hayatı bölümünde verilen bilgiler onun etrafında iletişim kurduğu insanların var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ortaya atılan görüşler her ne olursa olsun şairin yalnızlık duygusunu derin bir lirizmle anlattığı gerçektir.

Yukarıda bahsedilen farklılıkların yanı sıra yapılan karşılaştırmalar neticesinde bir divan şairi olan Fuzûlî'nin şiirlerinde işlediği yalnızlık konusu benzer duygu ve düşüncülerle Türk halk şiirinde ve modern dönem Türk şiirinde de işlenmiştir. Bazı şiirlerde elde edilen bulgular (yalnızlığın cenaze merasimlerine bağlı anlatılması/hasta ziyaretleri) örf ve adetlerin, şiirde aynı duyguyu daha iyi anlatabilmek adına kullanıldığı görülür. İncelenen şiirlerde kalabalıklardan kaçma arzusu, bunalım ve zorluklar karşısında Allah'a sığınma (tasavvufi yalnızlık) isteği her dönemde vardır. Şairler arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında yalnızlık karşısında verilen ortak tepkilerin sebebi etkilenme olabileceği gibi insanlığın benzer durumlarda benzer tepkiler verme özelliğinden de kaynaklanabilir. Aynı duygunun birbirine çok yakın ifadelerle anlatılması şairlerin birbirinden etkilendiğine işaret edebilir. Örneğin Yunus Emre'nin “*Bir garip öldü diyeler/üç gün sonra duyular*” mısraları Aşık Kalender'in “*Çürüdü cesedim gurbet ellerde*” veya Necip Fazıl'ın “*Ölsem diyecek yok mezar taşı*” mısrasıyla çok benzerdir. Burada mısraların benzer oluşlarını etkileşim/etkilenme olarak izah etmek güçtür, çünkü bu şairlerin birbirinden etkilendiğine dair somut verilere ulaşılmamıştır. Ancak Fuzûlî'nin “*Ne yanar kimse mana âteş-i dilden özge/Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı*” meşhur beytinin geçtiği şiirini Necati Beg'e nazire olarak yazdığı bilinir. Bunun yanı sıra Nazım Hikmet'in “*Kerem Gibi*” başlığını taşıyan şiirinde Fuzûlî'den doğrudan alıntı yaptığı (Çetin ,2012: 112) belirtilmiştir.

5.2. Sonuç

Yalnızlık Fuzûlî'nin şiirinde çeşitli boyutlarıyla karşımıza çıkar: Sosyal yalnızlık, tasavvufi yalnızlık, duygusal yalnızlık olarak sınıflandırabildiğimiz bu yalnızlık hâlleri onun şiirinde oldukça geniş yer tutmuştur.

Üç başlık altında incelenen sosyal yalnızlıkta Fuzûlî'nin kendini gurbette, kimsesiz ve yabancılaşmış hissettiği görülür. Şairin, gurbeti hem maddi hem de manevi olarak ele aldığını söylemek mümkündür. Yaşadığı dönemde doğduğu yerden göçmesi şiirinde işlediği gurbet duygusuna zemin hazırlamış, tasavvufa duyduğu merak ve onun asıl âleme olan özlemi bu gurbet duygusunu beslemiştir. Gurbet teması modern Türk şiirinde ve Türk halk şiirinde manevi olarak karşımıza çıkmakla beraber daha çok maddi gurbet olarak karşımıza çıkar. Özellikle Türk halk şiirinde yalnızlık ve gurbet teması birlikte ele alınmıştır. Bunun sebebi âşıklığın bir parçası olan gurbete çıkma geleneği ve yoksulluğun âşığı gurbete düşürmesidir. Modern şiirde ise genelde kente göçmüş şairlerin bu duyguyu maddi anlamda işlediği görülür.

Fuzûlî çevresindeki kalabalık içinde yalnız kaldığını yani çevresine yabancılaştığını, etrafındakiler tarafından anlaşılmadığını *Müşteri yoh nice bir bekleyelüm bâzârı / Gel dutalum mey ü mahbûb ile sahrâ eteğin* gibi mısralara bakarak söylemek mümkündür. Yabancılaşma kavramı modern şiirde daha fazla ön plana çıkar. Anday'ın *Kalk dostum ormana gidelim*, Uyar'ın *Sen varsın ya sen çoğu zaman yetmiyorsun*, Necatigil'in *İçki yalnızlıklarda uzun konuşmalardır / Biri varsa susmak* vb gibi ifadeleri modern bireyin yabancılaşmasını anlatır. Özellikle büyük kentlerin oluşturduğu samimiyetsiz ortamlar ve yüzeysel ilişkilerin kentte yaşayan bireyi bunalıma sürüklediğini söylemek mümkündür.

Fuzûlî'nin incelediğimiz şiirlerinde tasavvufi manada yalnızlığı tercih ettiği açıkça göze çarpar. Yetiştigi ortam, inanç ve geleneklerin yanında çevresinde gördüğü olumsuzluklar, muradına eremeyişi onun tasavvufi yalnızlığa sığınmasına ve böyle bir tutum takınmasına sebep olduğu ileri sürülebilir. Halk şairlerinin de iddialarınca felekten istediğini alamayı ve dostların nankörlüğünden kaynaklanan bir kırgınlıkla Allah'a yöneldiği söylenebilir. İncelediğimiz modern şiir örneklerinde tasavvufi yalnızlık örneklerine daha az rastlanır ve yaşanan çaresizlik ve şaşkınlık sonucu Allah'a sığınma söz konusudur.

Duygusal manada yalnızlığın her dönemde oldukça sık işlenen konu olduğunu söylemek mümkündür. İlahî ve/veya beşerî sevgiliden ayrı/uzak kaldığında ortaya çıkan bu

yalnızlık hâli Fuzûlî'nin şiirinde hem beşerî hem de ilahî nitelikli olarak karşımıza çıkar. Şair, hem ilahî sevgilisinden ayrı kaldığı için hem de beşerî bir sevgiliye duyduğu derin bir özlem neticesinde duygusal yalnızlığı sık sık işlemiştir. Benzer konu Türk halk edebiyatı ve modern Türk edebiyatından incelediğimiz diğer şiirlerde genelde beşerî boyutuyla işlenmiştir.

Yalnızlık duygusunu yaşayan şairlerin şiirlerinde anlattığı mekanla ruh hâlleri arasındaki benzerlik özellikle Türk halk şiirinde ve modern Türk şiirinde dikkat çeker. Halk şairleri genel itibarıyla viraneleri kullanır. Modern şairlerde mekân çeşitlilik kazanırken Fuzûlî de mekân olarak kulbe- i ahzân (Hz. Yakub'un kandırılarak Hz. Yusuf'un ölüm haberini aldıktan sonra tek başına kaldığı yer), çöl ve yalnızlık arasında kuvvetli bir bağ vardır. Yine aynı şekilde yalnızlıktan kaçmak için modern şiirde dağ başı, orman, kırsal, deniz kenarı gibi yerler seçilirken Fuzûlî'nin şiirinde kaçış mekânı olarak çöl görülür. Bu durumun şiir ve yaşanan fiziki coğrafya ile alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Yani şairlerin çevreyi algılayışı ve anlatışı kendinden bağımsız değildir. Çevresi, yaşayış tarzı ve ruh hâliyle ilgilidir.

Şiirlerde işlenen yalnızlık konusu ve gece arasında sıkı bir ilişki görülür. Hem Fuzûlî'de hem de Türk halk şiiri ve modern Türk şiirlerde gece yalnızlığı getirir veya yalnızlığın şiddetini artırır. O yüzden gece istenmeyen, olumsuzlanan, yalnızlık duygusunun zirveye ulaştığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkar.

Fuzûlî'nin şiirleri ile incelediğimiz diğer şiirlerde yalnızlık karşısında verilen tepkiler (ağlamak, kaçmak, hayal edilen başka bir âleme gitmek, kendini değersiz hissetmek vs.) birbirine benzer bir biçimde görülür. Bu olağan bir durumdur ama bu tür benzerlikleri benzer üslup özellikleri kullanarak anlatmaları incelediğimiz şairlerin aynı kökten de beslendiğini gösteren önemli ip uçlarıdır.

Fuzûlî'nin, şiirini beslemek için yalnızlığı bir kaynak olarak da kullandığını söylemek mümkündür. Modern Türk şiirinde ise yalnızlığın psikolojik bir sorun olarak (kimlik arayışı) yansıdığı söylenebilir. Yalnızlık, Türk halk şiirinde de taşrada yaşamının getirdiği sıkıntılarla ortaya çıkan gariplik hâlinin bir tezahürü olarak işlenmiştir denilebilir.

5.3. Öneriler

Yaptığımız bu çalışmada Fuzûlî'nin gazellerindeki yalnızlık temasını benzerleriyle karşılaştırarak inceledik.

Benzer bir yöntemle bu tür karşılaştırmalı çalışmaların farklı konular üzerinden yapılması ortaya daha çok benzerlikler çıkarılabilir.

Modern Türk şiirinde kalıcı olmayı başaran şairlerin gelenekle olan ilişkisi ortaya konabilir.

Benzerinden yararlanma tekniği çerçevesinde elde edilecek materyaller, Türk edebiyatı öğretimini kolaylaştırıp zevkli ve dikkat çekici hâle getireceğinden bu tür çalışmalar, Türk edebiyatı öğretiminin farklı konularına uygulanabilir.

KAYNAKLAR

- AÇIK, N. (1998). *Gayrı Redifli Gazeller* (İnceleme, Açıklama, Karşılaştırma) (Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp>.
- ANDAY, M. C. (1997). *Seçme Şiirler*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- ASAF, Ö. (2023). *Yalnızlık Paylaşılmaz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AYTAÇ, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- BAYRAM, Y. (2004). “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir uygulama”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (16), 69-93.
- BORGNA, E. (2014). *Ruhun Yalnızlığı*. (Çeviren M. M. Çilingiroğlu) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BUDULĞAN, H. (2015). *Klasik Türk şiirinde yalnızlık* (Yalnızlığa verilen tepkiler ve yalnızlığın yaşanma biçimleri) (Yüksek lisans tezi, Bingöl Üniversitesi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp>.
- ÇAMLİBEL, F. N. (2022). *Han Duvarları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇETİN, N. (2012). *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇETİN, N. (2012). *Şiir Tahlilleri 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇETİŞLİ, İ. (2015). *Metin Tahlillerine Giriş/1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DAĞLARCA, F. H. (1966). *Çocuk ve Allah*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- DIRANAS, A. M. (2023). *Şiirler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- DOĞAN, M. (1996). “Fuzûlî'nin Poetikası” (Fuzûlî Kitabı). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- DURMUŞ, İ. (2023). “"Tevârüd", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevarud> [Erişim tarihi: 07.11.2023].

EKİZ, T. (2007). “Alımlama Estetiği mi Metinlerarasılık mı?”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47 (2),119-127.

ERGUN, S. N. (1938). *Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Devlet Basımevi.

EYÜBOĞLU, S. (1993). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Cem Yayınevi.

GASSET, O. (2019). *İnsan ve “Herkes”*, İstanbul: Metis Yayınları.

GÜLER, Z. (2011). “Fuzûlî’nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış” (Ötekileştirilmiş Fuzûlî). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (7), 85-106.

GÜZEL, A. (2006). “Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem teknik ve örnek uygulamalar”. Milli Eğitim Dergisi, 34(169).

HİKMET, N. (2010). *835 Satır*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları”.

HİSARCIKLILAR, E. (2013) *1960-1980 Arası Türk Şiirinde Şiir-İdeoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi).

<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/533368>.

İLHAN, A. (2023). *Ayrılık Sevdaya Dahil*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

İPEKTEN, H. (1973). *Fuzûlî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

İSEN, M. (2022). "Beytülahzân", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/beytulahzan> [Erişim tarihi: 16.12.2023].

KAMU, K. (2019). *Gurbet Benim İçimde* (Bütün Şiirleri). İstanbul: Dergah Yayınları

KANIK, O. V. (2022). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Kırmızıkeci Yayınevi.

KARASAR, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

KARATAŞ, Z. (2015). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80.

KAPLAN, F. (2022). “Fuzûlî’nin Gurbeti”. Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı 14 (74-80)

- KAPLAN, M. (2019). *Şiir Tahlilleri 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARAHAN, A. (1996). “Fuzûlî’nin Psikolojisi”, *Fuzûlî Kitabı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- KARAKOÇ, S. (2016). *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KEMAL, Y. (2022). *Bugünlerde Bahar İndi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (2022). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KILIÇ, Z. (2009). “Klasik Türk Şiirinde Yabancılaşma, Yalnızlık, Ferdîyetçilik ve Ötekileştirme”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 237-242.
- KILINÇ, A. (2021). *Fuzûlî Divanı* (Tenkitli Metin). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- KIZILGEÇİT, M. (2021). *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- KONUK, A. A. (2006). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları
- KÖKSAL, O. (2016). *Öğretim İlke ve Yöntemleri Çağdaş Uygulamalarla Yöntem Ve Teknikler*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- KÖPRÜLÜ, F. (2014). *Edebiyat Araştırmaları II*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- KÖSE, S. (2019). “Türk Kültüründe Baykuş”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 288-301.
- MACİT, M. (1996). *Gelenekten Geleceğe: Modern Türk Şiirinde Geleneğin İzleri* Ankara: Akçağ Yayınları.
- MENGİ, M. (1996). “Fuzûlî’nin Şiirini Kalıcı Kılan Bazı Üslup Özellikleri” *Fuzûlî Kitabı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- MENGİ, M. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- NECATİGİL, B. (2022). *Sevgilerde*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- PALA, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınları.

PAULA, K. (2011). “Yalnızlık Hissi: Teorik Yaklaşımlar” (Çeviren: S.Zengin). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11 (3), 217-229.

SARIKAYA, O. (2014). *İkinci Yeni'nin Boy Aynası*, Ankara: Hece Yayınları.

SEVER, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

SÖNMEZ, V. ve ALACAPINAR, F.G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık

TARANCI, C. S. (2022). *Otuz Beş Yaş* (Bütün Şiirleri). İstanbul: Can Yayınları.

TARLAN, A. N. (2017). *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TARLAN, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

TANPINAR, A. H. (2011). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları

TAŞÇIOĞLU GÜNGÖR, Ş. (1996). “Fuzûlî’de Sosyal Tenkit” (Fuzûlî Kitabı). İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

TULUM, M. ve TANYERİ M.A., (1977), *Nev’î Dîvân Tenkidli Basım*, İstanbul:Edebiyat Fakültesi Matbaası:

ULUCAN, M. (2015). “Fuzûlî’nin Rakiplerine Dair Bir Değerlendirme”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 77-92.

ULUDAĞ, S. (2023). “"Gurbet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”
<https://islamansiklopedisi.org.tr/gurbet> [Erişim tarihi: 09.10.2023].

ULUTAŞ, E ve GÖKÇEN, A. (2019). “Toplum Tipleri ve Yalnızlık Halleri” *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 1809-1835.

UYAR, T. (2011). *Büyük Saat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

UYAR, T. (2021). *Göğe Bakma Durağı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

YAŞAR, R. (2007). “Yalnızlık”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(1), 237-260.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H.(2017). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seğkin Yayınları.

YONTAR, H. (1990). *Fuzûli'nin Türkçe Gazellerinde Ölüm, Ayrılık ve Yalnızlık Temaları*. (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi).

<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/416578>.

ZAVOTÇU, G. (2009). "Neyin Öyküsü ve Divan Şiirinde İşlenişi". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 15 (39) 719-751.

